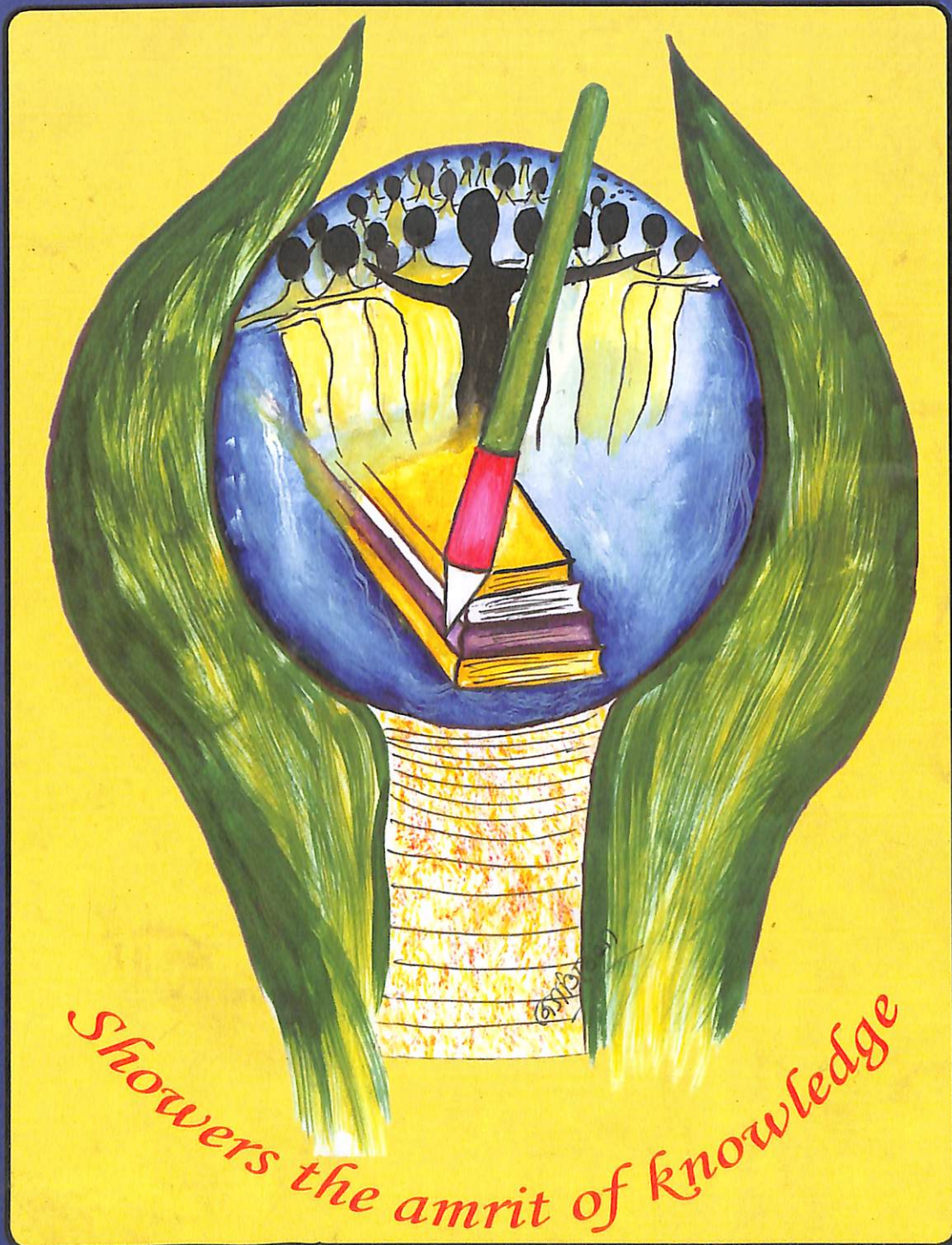

প্রজ্ঞাজ্যোতি

PRAGYAJYOTI

22ND ISSUE : 2013-14

Showers the amrit of knowledge

West Guwahati College of Education

Students of 'Suklai Gyanjyoti Prkalpa'

Celebration of Saraswati Puja

Inter B.Ed. College Debate Competition

Children's Day Celebration

Workshop on Value Education

Workshop on Personality Development

Book Fair in Gauhati University

Visit to Old Age Home

প্রজ্ঞাজ্যোতি PRAGYAJYOTI

পশ্চিম গুৱাহাটী শিক্ষক প্রশিক্ষণ মহাবিদ্যালয়ৰ আলোচনী
২২তম সংখ্যা : ২০১৩-১৪ ইং বৰ্ষ

WEST GUWAHATI COLLEGE OF EDUCATION MAGAZINE
22nd. Issue : 2013-14

তত্ত্বাবধায়ক
বৰশিতা সৰকাৰ
প্ৰিয়াক্ষী বৰপূজাৰী
নীলিমা হাজৰিকা
আক্ৰাম হুসেন

সম্পাদকত্ৰয়
দেৱীকা দেৱনাথ
সুইটি সাহা
কাজল ৰায়

শ্ৰদ্ধাৰে

প্ৰতি,

ড°/শ্ৰী.....

.....

সম্পাদক

প্ৰজ্ঞাজ্যোতি

পশ্চিম গুৱাহাটী শিক্ষক প্ৰশিক্ষণ মহাবিদ্যালয়ৰ আলোচনী, ২০১৩-১৪ ইং বৰ্ষ

পশ্চিম গুৱাহাটী শিক্ষক প্ৰশিক্ষণ মহাবিদ্যালয়ৰ দ্বাৰা প্ৰকাশিত আৰু সৰ্বস্বত্ব সংৰক্ষিত

সম্পাদনা সমিতি

উপদেষ্টা : গীতাঞ্জলি চৌধুৰী

তত্ত্বাবধায়কসকল :

ইংৰাজী : বৰশিতা সৰকাৰ
হিন্দী : প্ৰিয়াঙ্কী বৰপূজাৰী
অসমীয়া : নীলিমা হাজৰিকা
বাংলা : আক্ৰাম হুসেন

সম্পাদকদ্বয় : দেৱীকা দেৱনাথ
সুইটি সাহা
কাজয় ৰায়

বেটুপাত : জ্যোতিৰেখা

মুদ্ৰণ : এম. টেক্ট. অফছেট
শ্লুইছগেট, ভৰলুমুখ

ফোন : ৯৪৩৫১০৭১৮৫/৯৮৬৪০৬৮৫৮৫

গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়
GAUHATI UNIVERSITY
Gopinath Bardoloi Nagar, Guwahati
Assam : India, PIN - 781 014
Website : www.gauhati.ac.in

ড° মৃদুল হাজৰিকা
উপাচাৰ্য

Dr. Mridul Hazarika
Vice-Chancellor

Message

I am happy to learn that West Guwahati College of Education is going to publish its annual college magazine. Magazine is a strong medium for the constituent members of a college for intellectual exercise. It carries sentiments, emotions, creativity and objectivity to integrate in to a totality of views of a community at a given time.

I hope that the magazine to be published will manifest the hidden potential in literary faculty.

I wish all success in the mission and hope the magazine will be enriching to all concerned.

Date : 19-03-2014

(Dr. Mridul Hazarika)
Vice-Chancellor

Office of the Director
College Development Council
Gauhati University, Guwahati-781014, Assam

From : Dr. Jogen C Kalita, MSc (Gau, Gold-Medalist), PhD (LOND)
Professor & Director

MESSAGE

It gives me immense pleasure to note that the West Guwahati College of Education, Guwahati, Assam is going to publish its Annual Magazine "Pragyajyoti" 2014 issue shortly. I am sure it will adequately reflect the various academic as well as other co-curricular and social activities of the college and help in promoting the intellectual and creative abilities of the teachers, trainees/students and the teacher educators.

I convey my best wishes to "Pragyajyoti" 2014 and the members associated with this noble endeavor.

J. Kalita.

(Professor J.C. Kalita)

Director,
College Development Council, Gauhati University.
Mobile: 09435083544
Email: jogenck@yahoo.co.in

GAUHATI UNIVERSITY

Dr. Ramani Barman
Joint Registrar (Admn)

Date : .....

Welcome Address

Dear Students Friends,

I on behalf of the West Guwahati College of Education welcome all of you to this prestigious teachers training institution. Perhaps before stepping into this institution you have already collected the information regarding the college which was established in 1992 at Templeghat, Pandu, is a serene area of Goddess Maa Kamakhya Dham with a beautiful hillside view. You also know that the institution is duly affiliated to Gauhati University, the mother University of the region and is recognized by NCTE. Is not it?

Now, after joining you will really feel happy how the teachers, employees and the management joined hands together to satisfy your needs to mould you as a learned professional, to make you visionary and active teachers in the society.

So, I on behalf of the management once again welcome you to be visionary and join your hands with the principal, teachers and the non-teaching staff to fulfill your dream in the field of education and provide us the opportunity to serve you better.

We do hope, your sincerity in studies will definitely glitter the institution more brightly than before, wherein only 22 students have been declared to secure first-class during academic session 2013-14 but this time you will do more.

So, all the best, Go ahead

You know that the time will count everything

And ultimately judge you on your work

Have a nice day .....

(Ramani Barman)

President, Governing Body

Guwahati - 14
20th April, 2014

Office of the Principal West Guwahati College of Education

Templeghat, Pandu, Guwahati - 781014, Assam

From : Mrs. Gitanjali Choudhury, M.A., M.Ed., M.Phil.
Principal, i/c

From the Principal's Desk ...

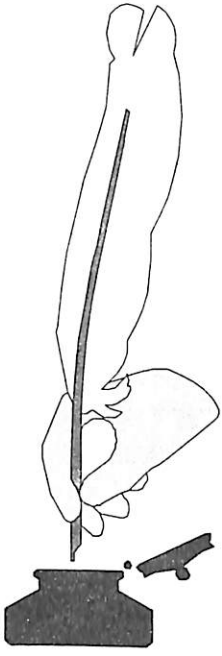
It fills me with immense pride to see that the Professional trained teachers of West Guwahati College of Education have created an excellent blend of creativity and imagination in this 22nd edition of 'Pragyajyoti'. This magazine is a testimony of the extensive and intensive skills and performance of due Students Teacher Trainees of WGCE. My heartiest congratulations to the contributors and the editorial team for their hardwork & dedication in bringing out this excellent issue. I am sanguine that the magazine continues to grow from strength to strength. My best wishes to all the stake holders for grand success in all their endeavors.

Date : 19-03-2014

(Gitanjali Choudhury)

Principal

From the Editorial Incharge Desk

It gives us immense pleasure to know that the college Magazine 'Pragyajyoti' is going to be brought out shortly. Being a teacher education college prime focus is given on the activities of the student-trainees. The college magazine is a part of the college activity which is released every year. Through this the students' potentialities are defined and are also focussed on the magazine. It highlights the literary abilities of the student-trainees. The magazine gives an overall view of the various literary activities of the student-trainees. The magazine includes section which are English, Bengali, Assamese & Hindi with various incharges of the different sections.

We wish the teacher-trainees of this institution will continue their endeavour to publish such thought provoking ideas particularly in connection with the educational system of the state.

On behalf of Editorial Board –

Barsita Sarkar
Asstt. Professor

CONTENTS

- ❖ From the Chief Editor..... / Debika Debnath 9
- ❖ মুখ্য শ্ৰেণী প্ৰতিনিধিৰ প্ৰতিবেদন / খগেন্দ্ৰ হাজৰিকা 10
- ❖ Message from Head Girl .... / Moumita Karmakar 11

★ ENGLISH ★

- ❖ Suitability of Appraisal Scale for Teachers - An Analysis / *Dr. Parijat Chakraborty*...12 ❖ Health Education - Its importance in the present day world / *Barsita Sarkar*...15 ❖ "Role of education in women empowerment And employability" / *Priyanki Barpujari*...16 ❖ Teachers must guide their students for Healthy Eating Habits / *Moumita Karmakar* ...20 ❖ Historical Background of Templeghat, Pandu / *Moumita Mallick*...21 ❖ My Heart-Dweller / *Kajal Roy*...22 ❖ LOVE / *Narayan Chakraborty*...22 ❖ OH! Mighty Brahmaputra / *Kajal Roy*...23 ❖ OH! Wild Nature / *Sunayna Dutta*...23 ❖ Paradox to Women's Wishes / *Bani Bhattacharji*...24 ❖ Believe In Yourself / *Sunayna Dutta*...24 ❖ Disinfection of Rural Schools' Drinking Water Sources / *Priyabrata Sarkar*...25 ❖ 10 Amazing and Interesting Facts about the Universe / *Amrapali Goswami*...27 ❖ Some of the most important inventions of the year 2013 / *Payal Dutta*...28 ❖ Girl Child Infanticide / *Debika Debnath*...29 ❖ Reduce, Re-use and Re-cycle / *Ananya U. Baruah*...30 ❖ Colours and Its Significance in Different Countries / *Ananya U. Baruah*...32 ❖ Authors I like .... / *Moumita Karmakar*...33 ❖ TIME is the Best Healer, But Only If You want! / *Payal Saha*...35 ❖ The Value of Books / *Sunayna Dutta*...36 ❖ Interesting Facts About English / *Moumita Mallick*...36

★ অসমীয়া ★

- ❖ ভাৰতবৰ্ষৰ আধ্যাত্মিকতা আৰু আজিৰ সমাজৰ নৈতিক স্থলন / *কপিল কলিতা*...৩৭ ❖ সমাজত এজন আদৰ্শ শিক্ষকৰ ভূমিকা / *মঞ্জুৰাৰা আহমেদ*...৩৯ ❖ হে মহান গুৰু / *ত্ৰিবেণী বৰা* ...৪১ ❖ জীৱন গঢ়া শিল্পী / *মোঃ ছবিনুৰ ইছলাম*...৪১ ❖ শিক্ষা আৰু ইয়াৰ সংস্কাৰ / *মৌচুমী দেৱী*...৪২ ❖ উচ্চ শিক্ষাত নাৰী / *প্ৰণামী শৰ্মা*...৪৪ ❖ ভাৰতীয় নাৰীৰ আদৰ্শ প্ৰকাশিত দুটি গল্প — 'ভদৰী' আৰু 'শান্তি' / *নিপামণি টায়ে*...৪৬ ❖ যুৱ-সংস্কৃতি আৰু যুৱ-সমাজ — এটি পৰ্যালোচনা / *দিপাঙ্কিতা বয়*...৪৭ ❖ নাৰী / *প্ৰণামী শৰ্মা*...৪৯ ❖ সময় / *সুবভী বড়ো*...৪৯ ❖ ভাগ্যৰ পৰিহাস / *শাজ্জাদুৰ বহমান*...৫০ ❖ বিহীনতাত প্ৰতিফলিত অসমীয়া সমাজ / *ভৃগুমানি বৰা*...৫২

★ বাংলা ★

- ❖ উনিশ শতকে বঙ্গৰ স্ত্ৰী-শিক্ষা আন্দোলন / *আক্ৰম হুসেন*...৫৬ ❖ বিভেদ কোথায়? / *প্ৰিয়ঙ্কা বিশ্বাস* ...৬২ ❖ বন্ধু / *তনুশ্ৰী ধৰ* ...৬৩ ❖ মনপাখি / *প্ৰিয়া দত্ত* ...৬৩ ❖ শেষ বেলা / *সজ্জিদুৰ ৰহমান* ...৬৩ ❖ নাৰীভাৱনা / *নিৰুপমা মজুমদাৰ* ...৬৪ ❖ গীতবিতান তোমায় নিয়েই ..... / *সুইটি সাহা*...৬৫ ❖ ঈশ্বৰেৰ সনে / *দুৰ্গামনি মুখাৰ্জী* ...৬৬ ❖ মা আমাৰ মা / *বিথীকা বয়* ...৬৬ ❖ সমাজেৰ এক দৃশ্য / *নাৰায়ণ চক্ৰৱৰ্তী* ...৬৬ ❖ একটি স্মৰণীয় দিন / *জ্যোৎস্না খাতুন* ...৬৭ ❖ প্ৰকৃতি পাঠ / *প্ৰীতিলতা পাল* ...৬৮ ❖ বোবা মন / *সুমনা দে* ...৬৮ ❖ নিঃসঙ্গ হৃদয় / *দেবজানী দে*...৬৮ ❖ শিশু শ্ৰমিক কথা / *প্ৰিয়ব্ৰত সৰকাৰ* ...৬৮

★ হিন্দী ★

- ❖ *बुन्दधनुष* / *साहनाज बेगम*...69 ❖ भाषा और राष्ट्रीय एकता / *अर्चना सिंह* ...70 ❖ नैतिक शिक्षा की अनिवार्यता / *प्रीति नेग्रम* ...71 ❖ सफलता की कुंजी / *प्रीति नेग्रम*...72 ❖ चुटकुले / *प्रीति नेग्रम, साहनाज बेगम* ...73 ❖ सुन मेरे भाई / *साहनाज बेगम* ...74

★ OTHERS ★

- ❖ In Verbis, Non Verba Sed Res ET Ratio Quaerenda EST / *Kalpajyoti Kalita* 75
- ❖ One Day's visit to a Community Development Project...The Suklai Gyanjyoti Prakalpa / *Debika Debnath* 77
- ❖ A Visit to an Old Age Home / *Moni Monjuri Phukan (Ex-student)* 79
- ❖ Celebration of Children's Day by WGCE / *Moumita Karmakar* 81
- ❖ Memories of Colleges days – NOSTALGIA (... In the words of ex-students.....) 82
- ❖ Co-curricular Activities held During the Session 2013-2014 84
- ❖ Name and Address of the Trainees of 2013-2014 86

Editorial Board

Gitanjali Choudhury
Advisor

Barsita Sarkar
In-charge, English

Priyanki Barpujari
In-charge, Hindi

Nilima Hazarika
In-charge, Assamese

Akram Hussain
In-charge, Bengali

From left to right : Archana Singh, Moumita Mallick, Bhumika Jain, Debika Debnath,
Banti Hazarika, Amprapali Goswami, Sweety Saha.

From left to right : Kapil Kalita, Bhrigumoni Borah, Kajal Roy.

Teaching Staff

From left to right : Prabin Saharia, Dr. Parijat Chakraborty, Mrityunjoy Dasgupta & Dipak Kalita

From left to right : Jahnabi Deka, Biswabarna Dey, Nilima Hazarika, Gitanjali Choudhury (Principal), Barsita Sarkar & Priyanki Barpujari.

Non-Teaching Staff

From left to right : Khargeswar Kakati, Raju Deb, Diganta Patowary, Neetumoni Mahanta and Anamika Das Kalita

Students with Social Science Method Teacher

Students with Bengali Method Teacher

Students with History Method Teacher

Students with English Method Teacher

Students with Science Method Teacher

Students with Assamese Method Teacher

Students with Mathematics Method Teacher

Students with Hindi Method Teacher

Jyotirekha's Canvas

From the Chief Editor.....

The members of the Students' Editorial Board of WGCE endeavour to release the annual college magazine 'Pragyajyoti'. It provides a platform to students to showcase their literary and artistic skills. The Students' Editorial Board works directly under the Teachers' Editorial Board of the college.

Pragyajyoti is seen as the mirror reflecting yet another year of the college every time it is released. It attempts to acquaint its readers with the college scenario in terms of campus, events and other eminent things which left a mark in that very year and much more through its various sections. It includes articles on four different languages- English, Hindi, Assamese and Bengali. The Board strives to innovate and improvise and put forth something new, more interesting and useful every year in the magazine. It also provides students with an opportunity to display the budding writers within them.

The board is bestowed with a great support from college authorities, faculty members as well as the fellow students and we are grateful to all of them. Thus the Board will try its level best to perform its task efficiently.

Debika Debnath
Chief Editor, Pragyajyoti
Students' Editorial Board

মুখ্য শ্ৰেণী প্ৰতিনিধিৰ প্ৰতিবেদন

আৰম্ভণিতে উচ্চ শিক্ষাৰ ক্ষেত্ৰত উল্লেখযোগ্য বৰঙণি আগবঢ়োৱা পশ্চিম গুৱাহাটী শিক্ষা মহাবিদ্যালয়ৰ প্ৰতিষ্ঠাতা সকললৈ শ্ৰদ্ধা নিবেদন কৰিছো। ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ পাৰৰ এক সুন্দৰ নিৰিবিলি পৰিবেশৰ মাজত অৱস্থিত মহাবিদ্যালয়খনত নামভৰ্তি কৰাৰ পাছত প্ৰথম ক্লাছ কৰিবলৈ আহোঁতেই অনুভৱ কৰিছিলো সঁচাকৈয়ে এখন ভাল শিক্ষানুষ্ঠানত ভৰি থৈছোহি। ক্লাছ আৰম্ভ হোৱাৰ লগে লগেই অধ্যক্ষা গীতাঞ্জলি বাইদেৱে মোক মুখ্য শ্ৰেণী প্ৰতিনিধি হিচাপে বাচনি কৰিলে। এইখিনিতে বাইদেউলৈ আন্তৰিক কৃতজ্ঞতা জ্ঞাপন কৰিছো। মুখ্য শ্ৰেণী প্ৰতিনিধি বাচনি কৰাৰ পাছত মহাবিদ্যালয়খনৰ প্ৰতি মোৰ দায়িত্বও বাঢ়ি আহিল আৰু ক্লাচটোৰ কাৰণে বা মহাবিদ্যালয়খনৰ প্ৰতি থকা কৰণীয় কামখিনি কৰি যোৱাৰ বাবে অহোপুৰুষাৰ্থ চেষ্টা কৰিছিলো। Action Researchৰ seminar, সৰস্বতী পূজা, বনভোজন, শিশু দিৱস উদ্‌যাপন আদি সকলো কামতে আগভাগ লৈ বহু আনন্দিত হৈছিলো আৰু সকলো কামতে নিয়াৰিকৈ সহায় আগবঢ়োৱা বন্ধু-বান্ধৱীসকলৰ কথা কেতিয়াও পাহৰিব নোৱাৰো।

মহাবিদ্যালয়খন নিয়াৰিকৈ চলাই যোৱাৰ ক্ষেত্ৰত অধ্যক্ষা গীতাঞ্জলি বাইদেউক শলাগ লবই লাগিব। বাইদেউৰ সক্ৰিয় ভূমিকাই আমাকো বহু কথাৰ জ্ঞান দিছে। তদুপৰি মহাবিদ্যালয়খনৰ আন সকলো ছাৰ-বাইদেউৰ মৰম-স্নেহৰ মাজেৰে কৰা ক্লাছবোৰৰ পৰা কেৱল শিক্ষাৰ দিশতে নহয় বিভিন্ন বিষয়ৰো জ্ঞান লাভ কৰিব পাৰিছো।

সি যি কি নহওক সময় গতিশীল আৰু এই গতিশীল সময়ৰ কোৱাল সোঁতত আমিও এইখন মহাবিদ্যালয় এৰি যাবই লাগিব। যিকেইটা দিন এইখন মহাবিদ্যালয়ত কটালো সেই সময়খিনিৰ কথা ক্লাছৰ হাঁহি-ধেমালি, ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ পাৰত কটোৱা মুহূৰ্তবোৰৰ কথা জীৱনৰ ভটিয়নি সোঁতেও সদায়েই মনত পেলাব। শিক্ষা জীৱনত বহু কেইখন শিক্ষানুষ্ঠান পাৰ কৰি আহিলো যদিও পশ্চিম গুৱাহাটী শিক্ষণ মহাবিদ্যালয়ত কটোৱা এই একমাত্ৰ শিক্ষাবৰ্ষটোৱে সঁচাকৈয়ে বহু কথাৰ জ্ঞান দিলে আৰু এই বৰ্ষটো জীৱনৰ বাবে চিৰস্মৰণীয় হৈ ৰ'ব।

শেষত, পশ্চিম গুৱাহাটী শিক্ষণ মহাবিদ্যালয়ৰ ২০১৩-১৪ বৰ্ষৰ মুখ্য শ্ৰেণী প্ৰতিনিধি হিচাপে থকা দায়িত্বখিনি আপ্ৰাণ চেষ্টাৰে কৰিবলৈ যত্ন কৰিছিলো যদিও অনিশ্চাকৃতভাৱে হয়তো কিছুমান ভুল থাকি যাব পাৰে তাৰ বাবে ক্ষমা প্ৰাৰ্থনা বিচাৰিছো।

জয়তু পশ্চিম গুৱাহাটী শিক্ষণ প্ৰশিক্ষণ মহাবিদ্যালয়।

খগেন্দ্ৰ হাজৰিকা

মুখ্য শ্ৰেণী প্ৰতিনিধি

Message from Head Girl ....

They say that "In order to succeed, your desire for success should be greater than your fear of failure." I wasn't aware of the depth of this saying until I became a part of the West Guwahati College of Education Family. I initiated the odyssey in WGCE from 2013 and have come across the profound and caring teachers, amiable fellow students and friendly staffs. I feel great pleasure to propound that our college is not only a mere teacher trainer institute but it also gives its students the opportunity to reveal their inner talents and appreciates them to excel in the same.

Set in the lap of lush greenery, WGCE stands out as one of the best B. Ed institutes in Guwahati, Assam. The reason behind the success of this institute is the cordial relationship that prevails among the teacher and students. This strong bonding helps the institution to achieve its various goals and have helped the students to push their limits. Pragyajyoti is one of such example which will also stand as a motivational factor for the future students to participate in the various college activities and showcase their talent fully.

So on the behalf of all the students of 2013-14 batch of West Guwahati College Of Education, I thank all the teachers and staff for keeping the faith in us alive and co-operating with us in our every step.

Best Wishes –

Moumita Karmakar

Suitability of Appraisal Scale for Teachers - An Analysis

- Dr. Parijat Chakraborty
Asstt. Professor, WGCE

Training for secondary school teachers is imparted in B.Ed. colleges with a view to make skillful teachers. A variety of content is included in the B. Ed. course for facing the challenges in the modern day. The teacher-educator needs to be well-versed with the teaching methodologies and content for preparing the would-be teachers. There are a number of factors which the teacher-educators need to tackle during instructional process. The impact of the economic factors, professionalism of teachers, technological changes, attracting talent, reliable evaluation system and the search for equity, justice and a harmonious existence through education are the important challenges faced by teacher-educators, today (Panda B.N., Tiwari A.D. 1997, Vartak L.R. 2004).

The teachers now have to face a number of aspects, which they had never faced before. The service-security, pay scales, work load, working hours etc. are changing accountability, accreditation, performance appraisal and evaluation of teachers by the students etc. is the new features that they have to deal with (Phatak S. V., Kshirsagar S. B. 2004). Taking into account the 'Performance Appraisal' of teachers, an analysis is carried out in this paper. Performance appraisal programs serve a number of purposes which can be categorized into administrative and developmental. The administrative purposes include decisions about who will be promoted, transferred or offered compensation. Developmental decisions include improvement and enhancement of an individual's capacities such as strengths, weaknesses; eliminating performance obstacles and need for training

the dual combination of administrative and developmental purposes reflect the performance appraisal which constitutes the human resource management as the larger role of integrating the individual with the institution.

The principles, as suggested by the All India Secondary Teachers' Federation, with respect to performance appraisal are:

- 1) Any genuine appraisal presupposes that freedom is ensured to the teacher and that he/she is enabled to act with a sense of professional responsibility. Hence, performance appraisal shall be in the form of self-evaluation.
- 2) It should not be allowed to be used as an instrument either for reward or for punishment.
- 3) It should promote him/her initiative, sincerity, drive and dynamism and help raise his/her potential to the optimum.
- 4) It should help in professional growth of the individual teacher and in turn help the school collection by promoting him/her to collective performance.
- 5) It should contribute improvement and efficiency of the whole educational system and all round development of the pupils.
- 6) It should assist the teachers to develop professional skills and enable them to contribute to redesigning contents and objectives of continuing education and in-service training from time to time.
- 7) It should be a part of the collective appraisal of

educational system as also of the effectiveness of all educational programs, methods and materials in use.

- 8) It should help in the analysis of problems encountered by the teachers.
- 9) The teacher should be encouraged to seek feedback of the students on his/her peers and parents.
- 10) It should be an instrument for effecting improvement in teaching learning rather than the outcomes only.

A test conducted on assessing Teacher Performance Appraisal on certain dimensions- Methods, Effectiveness, Time management, Knowledge, Communication, Personal Bearing and overall Impression, will surely offer an insight in teaching activity.

A study conducted on sample of 25 student-trainees in the year 2005 sought to compare between the suitability of Lecture Appraisal Scale (LAS) and Evaluation of Lecturing Skill (ELSk) of teacher-educators in a Teacher Training College, data of which is presented in Table-1.

Table-1: Difference between Lecture Appraisal Scale (LAS) and Evaluation of Lecturing Skill (ELSk) of teacher-educators.

Variable	Mean	S.D.	N	Df	t	Remarks
LAS	65.4	5.88	25	48	3.288*	Significant
ELSk	38.32	2.57	25			

N. B. - * indicates significant at 0.01 level.

The result reveals that there is a significant difference between LAS and ELSk of teacher-educators as the tabulated value is 2.68 at 0.01 level and the obtained value being 3.288.

Another study conducted again on a sample of 25 student-trainees in the year 2006 sought to find out the suitability of Teacher Performance Appraisal (TPA) with that of Lecture Appraisal Scale (LAS) of teacher-educators in a Teacher Training College, data of which is presented in Table-2.

Table-2: Difference between Teacher Performance Appraisal (TPA) and Lecture Appraisal Scale (LAS) of teacher-educators.

Variable	Mean	S.D.	N	Df	t	Remarks
TPA	96.44	3.88	25	48	15.638*	Significant
LAS	65.4	5.88	25			

N.B. - * indicates significant at 0.01 level.

The result reveals that there is a significant difference between TPA and LAS of teacher-educators as the tabulated value is 2.68 at 0.01 level. That is to say, that Teacher Performance Appraisal is quite suitable measure tool compared to Lecture Appraisal Scale.

A study conducted on Educational Leadership Assessment Test (by Dr. A.K. Pandey) on various dimensions conducted on 25 student trainees in a Teacher Training College in the year 2012. The values of the test are shown in Table-3.

Table-3: Educational Leadership Assessment Test (ELAT) on teacher trainees.

Dimensions	Mean	S.D.
1) Working with people	34.32	4.56
2) Job at work place	39.96	3.58
3) Personal opinion about job	40.08	9.39
4) Value placed on present job	33.32	7.03
5) Personal opinion on job satisfaction	41.52	7.61

Matrix Table - 4 offers a picture of 't' values for various dimensions. It is evident from the table that

Dimensions	't' values				
	I	II	III	IV	V
		3.43*	1.25	0.19	1.66
			0.04	0.22	0.43
				2.03	0.42
					2.79*

N.B. - * indicates significant at 0.01 level with tabulated value of t being 2.68

1. There exists significant difference about student-trainees' perception between working with people with that of job at work place.
2. There exists significant difference about student-trainees' perception between value placed on present job compared to personal opinion on job satisfaction.
3. There exists no significant difference about student-trainees' perception between-
Working with people compared to personal opinion about job.

Working with people compared to value placed on present job.

Working with people compared to personal opinion on job satisfaction.

Job at work place compared to personal opinion about job.

Job at work place compared to value placed on present job.

Job at work place compared to personal opinion on job satisfaction.

Personal opinion about job compared to value placed on present job.

Personal opinion about job compared to personal opinion on job satisfaction.

Conclusion

Thus, it follows that as per the need and demand of the situation suitable tools must be chosen for collection of desired information. In the modern day, teachers' performance needs to be assessed every year. Appropriate interpretation is possible only when tools are selected properly which will help in deriving fruitful outcome.

☆☆☆

Health Education

- Its importance in the present day world

Barsita Sarkar
Asstt. Professor, WGCE

Health education is concerned with imparting knowledge to the people about the principles of hygiene. As a matter of fact, health education is nothing but another name of hygiene. Health education helps the children to acquire and practice the knowledge of hygiene in day-to-day life. In fact, health education can be considered as an essential tool of community health. Every branch of community health has a health educational aspect.

In the 12th World Health Assembly, health education was defined as that which embraces all those experiences of an individual that can change or influence his attitudes or behaviour with respect to health and the processes and efforts on bringing these changes about.

Meaning and Definition of Hygiene or Health Education

Health education is "A process which affects changes in the health practices of people and in the knowledge and attitude relate to such changes." The word 'hygiene' has been derived from the Greek word 'hygieous' which means healthful. In modern times, it means 'an art of living'. We practice this art in order to have a sound body and a sound mind. In the words of Anthony Cotarill, "Hygiene is very roughly the process of making things difficult for germs."

Today, we are living in a highly complex industrial society. The technological complexities of such a society are reflected in our day-to-day life. Modern science has given us knowledge and devices which can make our

life safer and healthier. If the germs could be kept away, the body shall continue to be healthy.

Health education helps a person to keep his body healthy and keep himself free from ailments. The health of the individual is the concern of the community at large and it is very useful for the healthy life of a community.

Scope of Health Education

Health education or social hygiene is rather a vast term. It has a wide scope and has various things under it. A child can be protected from many deadly ailments and diseases by immunization but this can be done only by making the mother accept the necessary immunization procedures at appropriate times.

Health education does not exist in isolation, because health is only one aspect of human welfare. This is why it is dependent and closely related to other aspects such as housing, economic security, agricultural property etc.

Normally, health education includes the following:

- I. Food and its importance in the development of the body.
- II. Water, air, rest, physical exercise, recreation, sleep etc.
- III. Abnormal condition and then bad effects on health. It also includes bad habits and then evil influence on the physical and mental health of the individual.
- IV. Causes of various ailments and diseases, and ways and means of their prevention.

V. Certain special types of hygiene on mental health. Mental health, sex hygiene, domestic hygiene, community hygiene etc.

VI. Emergency and first aid.

Normally, all these principles may be applied to the various branches of human life, namely personal life, community life and school life. All these things are necessary for personal hygiene and community hygiene and are also necessary for school hygiene.

Importance of Health Education or Education for Hygiene

"A sound mind lives in a sound body." This saying clearly explains the importance of the physical health. If body is healthy, the mind shall be healthy. In educational world, this thing has an added importance. Education cannot be acquired without proper frame of mind, which cannot be there without proper health and hygiene. Herbert Spencer was very correct when he said, "To be a good animal is the first requisite to be successful in life and in order to be a nation of good animal is the first condition to national prosperity." The distinguishing feature between a man and animal is intelligence and rationality.

Health education or teaching of hygiene is very necessary in school education. Education commission has very clearly laid down its importance and needs in its report. It has observed "It must be clear that unless physical educational authorities recognize its needs all schools, the youths of the country, which form the most valuable asset, will never be able to pull their full weight in national welfare. The emphasis so far has been more on the academic type of education without proper consideration being given to the physical welfare and the maintenance of the standards of health of pupils.

Aims and Values of Health Education in Schools

Importance of health education has been felt, in almost all the countries of the world. In the report of Joint Committee on 'Health problems in education in America' published in 1934, the following aims of health education have been set forth.

1. To provide information about health through instructions and also how to conserve and improve their health.
2. To establish habits and principles of living among the students so that in the later years they are assured that vigour and vitality are the basis of greatest possible happiness and service in personal and community life.
3. Health education should be provide to the parents through their children by conducting programmes on health education for better habits and attitudes of children, so that the school may become an effective agency for promotion of social aspects of health education.
4. Health education helps in the improvement of individual and community life in the future also to ensure a better second generation and still better third generation for a fit nation and race.

Special programmes should be held on health education and it should not be confined to personal hygiene only. It should deal with community and school. Since we are a part of the modern world, it is very necessary that along with school education, health education should be imparted to the students. It should be a part and parcel of the regular curriculum. This will not only make them aware of their studies but also about their health, which in the long run will make them an important and confident member of the society.

☆☆☆

"Role of education in women empowerment And employability"

Priyanki Barpujari
Asst. Professor

Introduction :

Empowerment is a term widely used in the context of development and power. In the social context, "power" is understood as authority, right to command, right to govern or rule, capability to influence etc. Thus, empowerment simply means vesting power where it does not exist or exist inadequately. It essentially means decentralization of authority and power. Empowerment is now increasingly seen as a process by which the powerless gain greater control over the circumstances of their lives. It involves power to, Power with and power within. Therefore, empowerment stands for acquiring the power to think, to speak, to act freely, to exercise choice, to raise voice and to be able to take a decision. It is a process of awareness and capacity building leading to greater participation, to greater decision making power and control and to transformative action.

Empowerment is equally important for both men and women. With reference to women, the power that has to be included in their lives at multiple levels, family, community, society and the state our society is consisted of men and women. Men and Women are both like two eyes of the society. A man cannot progress depriving women from their equal rights with men. In India, after six and half decades of independence, women continue to be helpless victims in male dominated society in every walk of life. Statistics show that every 15 minutes a case of molestation takes place, every 45 minutes, a woman is raped and every 100 minutes, a dowry death takes place. Therefore, empowering women is a pre-requisite condition for creating a good nation.

When women are empowered society with stability is assured. But, it is very unfortunate that

discrimination of women is well known all over the world in different community, society and nation across time and space. They are usually seen have more deprived status in terms of access to resources and enjoyment of rights and freedom which influence their quality of life. This condition of women lives is found to be common to almost all societies in greater and lesser degree.

Women empowerment (concept) :

Empowerment is a term widely used in the context of development particularly women's development. The empowerment approach was first clearly activated in 1985 by 'Development Alternatives with women for a New Era (DAWN)'. In the mid of 1980's the term empowerment become popular in the field of development especially with reference to women, women empowerment appears to be the outcome of several important criticisms, discussion, dialogues and debates generated by the women movement throughout the world. To empower, women, literally speaking is to give power to women 'Power', here does not mean a mode of domination over others, but an exposure of inner strength and confidence to face life, the right to determine one's choice in life, the ability to influence the society and social change, a share in decision making and capacity building for the sake of national development. It is both process and result of the process. It is both process and result of the process. Empowerment is an active process enabling women to realize their face identity and power in all spheres of life (UNSP 1994).

Indicators of women empowerment :

Women's empowerment can be measured with the help of some indicators which can be summarily categorized into three groups. Education, occupation,

age differences and educational differences between spouses are indicators that relate to women's access to and control over resources. Decision-making, freedom and access to money are considered to be direct indicators of women's empowerment while extent of self-esteem, favorable attitude, girls' education and practice of family planning are called the indicators of evidence of empowerment.

Role of Education in women empowerment :

Education is an essential for the growth and prosperity of both a nation and society. Education plays a crucial role in national development and socio-economic transformation of the society. In this context, both men and women will have to play vital role in contributing to the nation's growth and development. But, every society differentiates its member on the basis of sex, treating men and women in different ways, which leads to gender imbalance, resisting women from participating in social, economic and political activities, affect the whole society which ultimately leads to gender in-equality in education.

- # Education is a powerful tool of social transformation. Hence, education for women has to be paid special attention to reduce such gender in-equality gender sensitivity must be developed. For this, greater access for women to education must be ensured in the educational system.
- # Education is the milestone of women empowerment because; it enables them to respond to the challenges, to confront their traditional role and change their life.
- # Educating girls brings many benefits to the society. As educated mother give importance to education of their children and they invest more in their children's schooling and this improve society's development prospects fur-ther.
- # Women cannot be empowered just by the formulation of laws or through economic independence. It is only the education which can make the programme of women empowerment successful. Education is the only tool which can empower the women in all aspect in true sense.

Education is the ultimate empowerment that is needed to give to the women.

- # It is a fact and researches have also proved that if a men develops, it is for him, but; if a women develops then it is for all. Education has far reaching effects. It is one of the most important means of empowering women with knowledge, skill and self-confidence necessary to participate fully in the development process. The 1994, cairo consensus recognized 'Education', especially for women a face for social and economic development.
- # Education of women is the most powerful tool of change of position in society. It also brings a reduction in inequalities and function as a means of improving their status within the family.
- # Education emerges is the single most important parameter uplifts the status of women. By educating women, a country can reduce poverty, im-prove productivity, ease population pressure and offer its children a better future.
- # Women are the key to progress of any nation Pandit Jawaharlal Nehru also said that "If you education a man, you educate one individual, how-ever, if you educate a women you educate a whole family women empowered means mother India empowered." So, Education has far reaching effects. Empowerment of women is empowerment of family, household and in true development of a nation of a country as a whole.
- # Empowerment of women through education has a great impact on the girls education. Educated mothers have better educated children and maternal education tends to influence girl's education in particular. As each generation of women is educated, so are the long term rewards for society to build quickly. So, in order to reap all these benefits, empowerment of women is essential through education.
- # Education is a potent tool in the emancipation and empowerment of education. The greatest single sector which can in incredibly improve the status in any society is education. It is indispensable that

education enable women not only to gain more knowledge about the world outside of her "Heart" and "Home" but; helps her to get status, position, self esteem, self confidence, necessary courage and inner strength to face challenges of life. Education helps women prepare for the labour force and helps them understand their legal and reproductive rights and to gain confidence to claim them.

The empowerment of women in India has been obstructed for centuries owing to various reasons amongst which the initial blow was in the form of depriving women from basic educational facilities. Education is the ultimate empowerment that is needed to give to women. Therefore; it is essential to provide education to empower the women to challenges all the problems of life. Empowerment of women through education develops the capacities of women in every fields of life.

Women's employability and multiple role: Women are usually the careers, nurturers, educators, source of stability and increasingly they are major cash contributors. For the most part, women meet their responsibilities to their children, their men and order of infirm relatives with generosity, self-sacrifice and unstinting labour.

Few deny that women in every society carry out multiple roles both within the family and outside. Women have responsibilities which can be roughly categorized as: reproductive (child-bearing, caring and rearing), caring for their family, home maker etc. Recent researchers have identified other areas of responsibility; community management and environmental management. But women are frequently excluded from development planning and environmental conservation decision making, in spite of the fact that they are capable of carrying out multiple roles, mainly because of biological differences and gender discriminated roles.

Role of Education in Women's employability: Today, women have proved their mettle in almost every field like software, journalism, medicine, engineering,

teaching and even as fighters. Employability has increased to a large number. The employability scale of women in multi fields can be best reflected when we go through the Great examples of Pratibha Singh Patil the first women President, Anna George Malhotra the first IAS affair of India, Kalpana Chawla and so on.

Today, women have been able to occupy a prominent field almost in all technical and non-technical jobs. It is only the "Education" which has strengthened the employability of the women. Again, the reason behind the employability of the women of a vast number is the development of skill, which in an important part of education system.

Since, time imperial, women have played their part equally and also productively in the economic field. The economist used the term "Womonomies" to show the increasing importance of women in the world economy. Education builds the way for economic empowerment and uplifts the status of women.

Conclusion:

It may be said that empowerment is a continuous process far realizing the ideals of equality, human liberation and freedom for all women empowerment, thus implies equality of opportunity and equity between the gender and age groups, strengthening of life chances, collective participation in different spheres of life cultural, social, political, economic, development process, decision making etc. In order to promote women's empowerment, it is necessary to create an environment that will allow women to participate in educational programmes and share the benefits. Education plays an important role in empowering women. It is the strangest means through which women's status and condition can be improve incredibly Education also provides employment while ultimately upgrade the status of women. Therefore, women empowerment has become the key solution to many social problem of the world.

***

Teachers must guide their students for Healthy Eating Habits

Moumita Karmakar

It is a common scenario in almost every classroom in the Indian schools that many students remain absent due to illness. Therefore the students miss not only the classes but also some of their vital hours of their lives. But if education means the 'all-round development' of a child, then they must be taught to take the saying, 'prevention is better than cure' more seriously. This is because in this era of vast competition, the children cannot be left to fall sick now and then hampering their studies and other activities. To accomplish this task, the teachers must come forward to accomplish the task of creating 'sound minds in sound bodies'. This is because the teachers are always in a good position to act as positive role models for students, parents and the community. A teacher who is on a personal journey to wellness - including healthy habits such as healthy eating and regular physical activity - can have a good influence on the health of students and others as well.

School communities are increasingly becoming places where healthy habits can be nurtured. As more and more schools, parents, students and communities realize the strong links between health and education, the more progress there can be towards healthy choices and lifestyles for more students thereby building a strong and healthy nation. In this era, the health hazards like pollution and communicable diseases spread very fast. So, the teacher needs to start by setting small

goals for their students. They can suggest the students to eat more fruits and vegetables at snack time, Bring healthy foods for lunch and make it a point to discuss with the parents during the parent-teacher meeting the harmful effects of unhealthy foods. Not only eating habits, the children must also be encouraged to do physical exercises such as yoga or free hand exercise at school as well as home. To keep the enthusiasm alive, the teachers may organize some adventurous tours like boot camps, trekking etc. The students may record their own improvements in their personal diaries.

The above examples can be proved successful only when the teachers themselves follow these steps. This is because, on most days, your students are watching you; what you eat, how active you are, and how you express your feelings. You are probably already modeling many types of positive behaviours, so adding healthy habits to the mix can be part of that, such as modelling healthy eating habits and being physically active. If agriculture is added as a part-time activity in the school curriculum, then the students can themselves plant vegetables or fruits with the help of the teachers and see them growing daily. In this way, they will acquire a positive attitude towards eating and thus leading a healthy life.

☆☆☆

Historical Background of Templeghat, Pandu

– *Moumita Mallick*

Templeghat, Pandu is named from the word "Pandu" on "Paru". The places derives its name from the Pandunath temple which stands on the bank of the mighty Brahmaputra. There are reference to Pandu in KalikaPuran and Yogiritantra.

Here at Pandu, Lord Vishnu is said to kill to demons named "Madhu" and "Kaitava". Hari thus recovered the stolen Vedas from their custody. People also believed that the Pandavas took holy dips in the Brahmakunda of the river Brahmaputra and climbed the Nilachal hills to worship Goddess Kamakhya on Kali before they set their final journey to heaven.

Vashistha in his search for an abode of peace and tranquility, once landed at Pandughat, as he was encountered by the demon king Narakasura, he continued his journey eastwards and settled at the present heritage "Vashisthashram" on the confluence of three villey spring Sondhya, Lolita and Kanta.

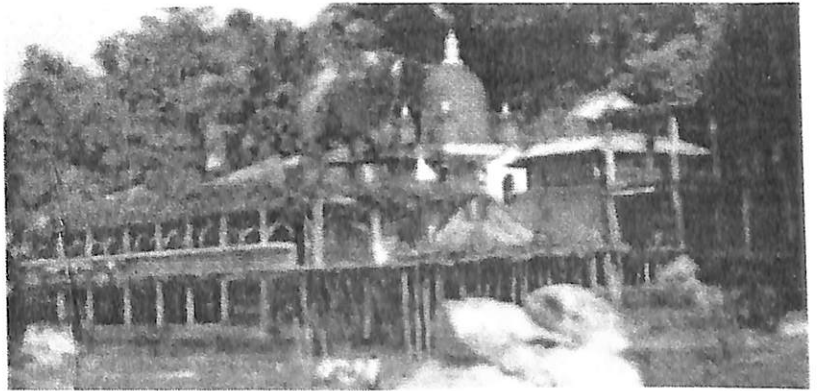
In 1586 A.D. Raghudev Narayan, the Koch King rebuilt the Pandunath temple. The Ahom king

Gourinath Singha also donated land to the temple in 1707 Shaka (1785 A.D).

Templeghat, Pandu has been associated with many significant events in the history of Assam. During the reign of the Ahom king the palace assured strategic importance in terms of defence against external aggression. Pandu was the chief military base during the battle of Saraighat where General Lachit Barphukan defeated the powerful Mughal army led by General Ram Singha in 1672 A.D.

As Pandu was surrounded by extensive fortification (gar), it is known as "Gar Pandu". Pandu was earlier known as 'Gar Pandu'. Pandu remains one of the important ghat (rivers harbours) of the Brahmaputra. Raibahadur Gunabhiram Barua in Assam, Bandhureffered to Pandu as 'Paru' or Padu'. Which was the main harbor of Guwahati at that time.

The boundary Pandu was the Brahmaputra in the north, Sadilapur in the West, Nilachal Hills with

Kamakhya Temple at the East and A.T. (Assam Trunk) Road in the South. This extensive area comprising of people belonging to different caste and communities.

☆☆☆

MY HEART-DWELLER

Kajal Roy

*My heart-dweller, my love
I had expressed my feelings about five years ago.
I had seen several dreams from that time I know.*

*But my fault is that I remained silent in fear.
For this reason, after the interval of time I come to know about your affair.
It gave me a terrifying shock and a great blow.*

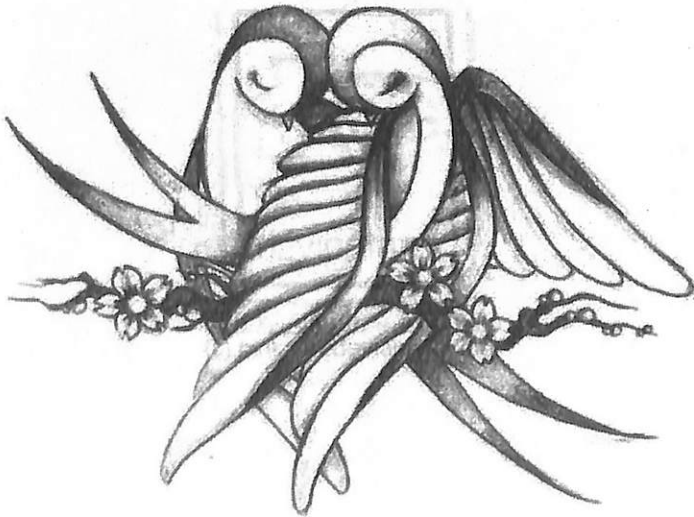
*In your eyes, I witnessed a struggle between pity and pride.
I remember, once upon a time, you and I rode together side by side.*

*I don't know if I get you in my life
Or my love will be blown away in high tide
Whatever the condition may be,
In future you will surely believe in me.*

*My mortal body will leave this mundane world one day,
You will always be remembered by me and I get an eternal lay,
And the sacred feeling for you will always stay in me. ***

LOVE

Narayan Chakraborty

*Love, the precious word
Always bears two figures.
To someone it brings progress,
Carrying one to the zenith with its majestic feels.
To someone it brings destruction,
Snatching everything
That one gets from the earth,
Before meeting with love.*

*O! Dear love,
Why you come with two hearts. ***

OH! MIGHTY BRAHMAPUTRA

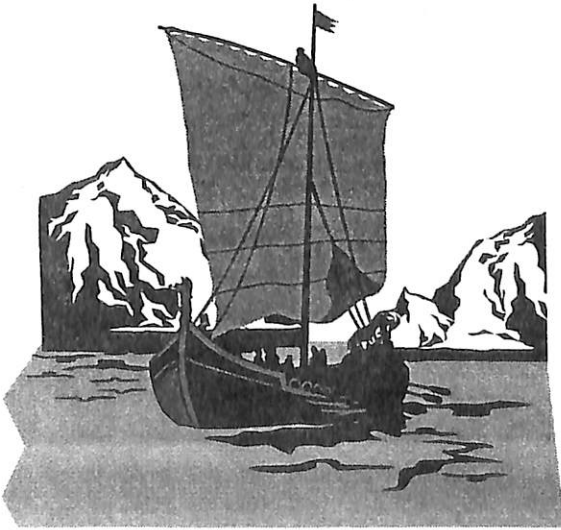
Kajal Roy

*Oh! River Brahmaputra, how mighty you are be,
Restlessly flows from the Tibetan plants to the Bay of Bengal
Like a frozen head to an aquatic knee
From origin to end in your journey you make the neighbouring land fertile
And bring many religions, culture with total harmony.*

*Your scenic beauty charms everyone.
But when you bring the devastation and flood,
We feel really hurt one.*

*Our neighbouring country had performed some vein effort,
In order to tie your flow,
We hope they can't get success in their conspired work, a
And their progress will surely be low and slow.
But if it happens you would be compelled to face an unfertile barren blow.
It surely fills our heart full of sorrow.*

***

OH! WILD NATURE

Sunayna Dutta

*Oh! Wild nature
How wildly you be,
No doubt, truth in every peak.
From beast to best
All dwell in my chest
Men not in my craze
Perfection you give untaste.*

***

PARADOX TO WOMEN'S WISHES

Bani Bhattacharji

*I wish I flew in the sky,
Touched the beautiful, exciting mountains, valleys I,
Roamed in green palestial orchard gardens,
But I happened to be a girl with all the
Tasks and responsibilities burdened.*

*I wish I ate ice-creams, cakes and lollipops wholly,
Satisfying my hunger fully,
But I happen to be a sister,
Sharing and dividing is my barrier.*

*I wish I could be a pal of every bee, of every bird and of every tree,
Iwish I was absolutely independent and free.
But I happen to be a bride, Buffered in the ocean of restrictions and obligations' tide.*

***

Believe In Yourself

Sunayna Dutta

*Set your standard high
You deserve the best,
Try for what you want
And never settle for less.*

*Believe in yourself
No matter what you choose,
Keep a winning attitude
And you can never lose.*

*Think about your destination
But don't worry if you stray,
Because the most important thing
Is what you have learnt along the way.*

*Take all that you have become
To be all that you can be,
Soar above the clouds
And let your dream set you free.*

***

DISINFECTION OF RURAL SCHOOLS' DRINKING WATER SOURCES

Priyabrata Sarkar

Disinfection is a process by which infectious micro-organisms or disease producing micro-organisms or pathogen, their spores and larvae are destroyed or killed. Disinfection is done by a disinfectant.

Disinfectants are classified as below:

- # Natural agents - sunlight and air
- # Physical agents - dry heat (burning, hot dry air) and moist heat (boiling, steaming) and ultra-violet rays.
- # Chemical agents - chlorine (bleaching powder solution, sodium hypochlorite, halogen tablets, etc.), potassium permanganate, ozone, bromine, iodine, formalin, cresol, Lysol, phenol, etc.

Water may be disinfected by the following methods:

- # Treatment with other halogens like iodine, bromine etc.
- # Treatment with potassium permanganate.
- # Treatment with ozone.
- # Treatment with ultraviolet rays (artificial - UV lamp and natural sunrays)
- # Boiling.

The most common and useful way to disinfect the drinking water sources is chlorination by using bleaching powder in rural schools.

* Calculate the volume of water in the tube well by using the formula

$$\text{Volume of water(litres)} = \frac{3.14 \times \text{diameter}^2 \times \text{depth of tubewell(metres)}}{4} \times 1000$$

Dose of bleaching powder for disinfection of tube wells

<u>Depth of water (metres)</u>	<u>Indian Mark-II</u>		<u>Indian Mark-III</u>		<u>Tara Pump</u>	
	<u>Volume of water (litres)</u>	<u>Amount of bleaching powder (gram)</u>	<u>Volume of water (litres)</u>	<u>Amount of bleaching powder (gram)</u>	<u>Volume of water (litres)</u>	<u>Amount of bleaching powder (gram)</u>
1	25	5	51	10.5	39	8
2	50	10	102	20.5	78	16
3	75	15	153	31.5	117	23
4	100	20	204	41	156	31
5	125	25	255	51	195	39
6	150	30	306	61	234	47
7	175	35	357	72	273	55
8	200	40	408	82	312	62
9	225	45	459	92	351	70
10	250	50	510	102	390	78
15	375	75	765	153	585	117
20	500	100	1020	204	780	156
25	925	125	1275	255	975	195
30	750	150	1530	306	1170	234
35	875	175	1785	357	1365	273
40	1000	200	2040	416	1560	312
45	1125	225	2295	459	1755	351
50	1250	250	2550	510	1950	390
75	1875	375	3825	765	2925	585
100	2500	500	5100	1020	3900	780

□□□

10 Amazing and Interesting Facts about the Universe

Amrapali Goswami

1. The earth is rotating on its axis at a rate of 460 metres per second at the equator, and it is orbiting the sun at a rate of about 30 kilometres per second. The sun is orbiting the centre of the Milky Way at a rate of about 220 kilometres per second. The Milky Way is moving at a speed of about 1000 kilometres per second towards a region of space 150 million light years away.
2. According to String theory, the universe has not just three or four dimensions, but eleven dimensions, ten of space and one of time. We do not observe the extra spatial dimensions because they are curled tightly around each other.
3. About 25% of the universe consists of "dark matter", about 70% consists of "dark energy", leaving only about 5% of universe visible to us.
4. Jupiter is the solar system's vacuum cleaner, pulling in the meteors and comets. Scientists estimate that if it was not for this amazing fact, the number of these objects hitting earth would be about ten thousand times greater.
5. Amazingly, Saturn is less dense than water. If you drop it into a pool of water it would float like an ice cube.
6. The word 'arctic' is derived from the ancient Greek word for bear, 'arktos'. The reason is that the constellation of Ursa Major, the Great Bear, lies in the northern sky.
7. A black hole is the cold remnant of a former star and is so dense that no matter not even light is able to escape from its gravitational pull.
8. Most of the elements found in the human body originated in stars; we are literally made of stardust.
9. A "light year" is a measure of distance, not time. It is defined as the distance that light travels in one year. Light moves at a velocity of about 300,000 kilometres each second, so in one year, it travels about 9,500,000,000,000 kilometres.
10. Unlike other planets in the solar system, Venus spins not from west to east, but from east to west.

SOURCE:

<http://science.nationalgeographic.com/science/space/universe>

<http://www.allfunandgames.com/facts/universe/html>

Some of the most important inventions of the year 2013

Payel Dutta

★ GRAVITY'S LIGHTBOX

For his film Gravity, set entirely in space, director Alfonso Cuarón had to throw out the normal sci-fi playbook. Working with cinematographer Emmanuel Lubezki and VFX supervisor Tim Webber, he created a "light box": a 20-by-10 ft. (6 by 3m) structure covered with 196 panels of 4,096 LED bulbs each to simulate the extreme light in outer space. The box had the added bonus of being able to project images that would be added later in CGI, so that the actors had a visual reference.

★ THE EDIBLE PASSWORD PILL

Maintaining complicated passwords is imperative if you want to avoid getting hacked, but memorizing them can be a daunting task. Enter Motorola's Edible Password Pill, which is exactly as dystopian as it sounds. Swallowed once daily, the pill consists of a tiny chip that uses the acid in your stomach to power it on. Once activated, it emits a specific 18-bit EKG like signal that can be detected by your phone or computer, essentially turning your body into a pass word. Though the pill has cleared the major hurdle of acquiring FDA approval, it's not scheduled to hit shelves anytime soon. Motorola, however, is owned by Google, so perhaps sometime in the future, logging in to Gmail will be as easy as swallowing a pill.

★ THE INVISIBLE SKYSCRAPER

The Tower Infinity in South Korea will be the world's first skyscraper that, for a few hours a day,

modestly provides an unobstructed view of the sky behind it. The design, from GDS Architects (picked in an international competition in 2008), will use a combination of LED technology and 18 weatherproof HD cameras affixed to the facade to give the appearance that the building is invisible from certain vantage points. The lead architect was quick to assure the public that the building will remain visible to birds and planes. The 450metres tower will house an entertainment complex, including the world's third highest observation deck, and is due to be completed in three to four years.

★ THE GASTRIC-BROODING FROG

Scientists at Australia's University of Newcastle have used DNA from frozen tissue samples to resurrect embryos of a frog extinct since 1983 that gives birth through its mouth. After the male gastric-brooding frog fertilizes the eggs externally, the female swallows then, gestates them in her stomach and regurgitates baby frogs. The Lazarus Project, as this de-extinction initiative is known, is led by Professor Mike Archer, who has his eye on the extinct Tasmanian tiger next.

★ THE ARTIFICIAL PANCREAS

It's the first device approved by the FDA that detects dropping sugar levels and shuts off regular insulin delivery for Type 1 diabetics, just like a real pancreas. Too much insulin, which is common at night, can lead to life-threatening diabetic comas.

***

GIRL CHILD INFANTICIDE

Debika Debnath

Women in ancient India held a high esteem. The position of a woman in the Vedas and the Upanishads was that of a mother (maata) or goddess (Devi). Woman was considered as a precious being to be protected first by her father, then by her brother and husband and finally by, her son. An old Indian proverb lies down that a home without a daughter is like a body without soul. The coming of a daughter in the house was compared with the advent of Laxmi, the Goddess of wealth and Saraswati, the Goddess of fine arts. The usual blessing of a father at the time of his daughter's marriage was: "May you excel in learning and public speaking". No ceremony was considered complete without presence of women. The belief was that "No home is complete without a woman."

With the passage of time, the status of woman was lowered. Muscle power and money power dominated the societies. During the middle ages, India was subjected to frequent foreign invasions. Since men fought the wars and ran the enterprises of industrial production, they considered themselves superior to woman. Sending a girl to school became risky. Hence, this resulted in a sudden decline in female literacy and the position of women in society. During that period, women suffered badly, 'infanticide' and 'Purdah' became prevalent. This tradition is lasting till today and the killing of girl child started with a boom.

The problem of female infanticide is widespread in urban centers. With the help of new techniques it has become possible to determine the sex of the unborn baby, and if it is found to be a girl child than, this is followed by abortion. Clinics offering such services have come up all over the country.

There are several strict laws against the misuse of such parental diagnostic techniques, which are meant only for detecting abnormalities in the unborn infant. The doctors, however, violate this law for monetary benefit. Very few cases have been filed so far under the law, which forbids such an unethical practice.

Today, the problem is quite widespread in the northern states of Bihar, Uttar Pradesh and Rajasthan. There are pockets of Tamilnadu where killing a girl child is practiced traditionally. The tribes, the Toda, The Kallar and the Gounder, earlier lived in war-zones are facing torture of the invading enemy soldiers. They started to kill the girl child in order to keep the population of women down and thus save them from rape by invading armies. In Rajasthan also, a girl child is looked upon as a curse because her father has to lie low before the father of boy at the time of match finding.

Upon attaining puberty, a girl is considered to be a security risk, a likely source of trouble for the family's honour and reputation. Then, there are economic reasons for her killing. She is a liability for her parents from the cradle to the marriage ceremony. The existence of the dowry system breaks the back of the parents. In some communities, there is a dirty superstition that if a daughter is killed, the next child will be a son. In China also, the eldest male child inherits the property. They look upon the male child as their protector and supporter in old age. This gender-biasedness leads to the killing of girl child.

The greatest tragedy is that women themselves permit the death of their daughters as mercy killing. Unwanted baby girls are often left on the road or in the maternity homes at night by the mothers. This is due to the unhealthy sex before marriage or due to the accidental death of her husband, who is the only source to take care of her and her baby.

This unhealthy practice has caused great imbalance in the ratio of boys and girls in several states, communities and even in nations. To prevent this situation, we must provide proper education to the mass and the government should, not only formulate laws, but also make sure that they are strict enough to trap the criminals so that, all the person who are engaged in this child infanticide crime, think twice before doing it.

***

Reduce, Re-use and Re-cycle

Ananya U. Baruah

Society depends on natural resources for food, shelter and nearly every other aspect of life. Humans must find ways to conserve and replenish natural resources so that our future generations have access to clean water, breathable air, and supplies for fuel and production. Consumer product companies are always selling us a new bill of goods. The latest trend is that we can shop our way to a healthier planet. Over the years they've also told us that cool cars would make us feel 'free' and diet soda would make us 'popular'. But there are some things which money and advertisements cannot buy; a clean environment is one of them.

One of the hardest facts is that global warming, deforestation and other earthly ills cannot be solved by switching brands. It takes resources to manufacture and transport all products, even those made from recycled content. At the very least, energy is spent. And spending resources leaves the world poorer, not better off. 'Buying nothing is better for the earth than buying green'. There are exceptions of course. If your current car or appliance is a terrible energy-waster, you may save resources in the long term by replacing it with an energy efficient model and it's better for your own health and your family.

Reduce

It means using fewer resources in the first place. This is the most effective of the three R's and the place to begin. But you don't need to let go completely or all at once. 'Reduce' is a comparative word, it says cut back from where you are now. When you shop, be different in your approach. Look for things that will last, things that

are not just durable and well-made, but useful and beautiful enough to please you for a long time. The extra-money you spend on their acquisition will be offset by the money you do not spend on replacing them. Don't chase the latest fashion, for they will age the fastest. While purchasing, keep in mind how to keep the item safely. Thereafter, maintain it accordingly and repair it whenever necessary.

In addition to the above points, you may also try the following ways of reducing your use of resources:

Buy products made from post-consumer recycled materials, especially paper and bathroom tissue.

Choose electronics and appliances that are energy-efficient.

Buy stuff made close to home. Less energy is used transporting them to the store.

Avoid overly packaged goods. The packaging is a total throw away.

Avoid things made up with toxic materials, such as most household cleansers.

Cut back on water use at home.

Waste less energy on lights and equipment.

Eat less meat.

Re-use

Before you recycle or dispose off anything, consider whether it has life left in it. A jam jar can store leftovers. Food scraps can become compost. An old shirt can become a pajama-top; a used envelope can become a shopping list. A magazine can be shared, DVD's can be traded, a computer can be upgraded, a car can be re-

sold, a cell phone can be donated, and returnable bottles can be well, returned.

Reusing keeps new resources from being used for a while longer, and old resources from entering the waste stream. It is as important as it is unglamorous. Think about how you can do it more.

Re-cycle

Recycling is the 'R' that has caught on the best. Partly, this is because there are so many curb side recycling programs which makes the process of recycling very easy. Every municipality has its own, and they are not always as straightforward as they could be. So, it's a pain, Try to learn what the recycling rules are in your own community and follow them whether they make

obvious sense or not. It's the easiest way to do on your own part. Turn in bottles, paper, cardboard and other items into formal recycling programs. Then there is informal recycling, turning old and unrepairable clothing into cleaning rags or taking woods from something that is broken and using it to build new furniture.

Using the '3 Rs' is good for the environment for using up fewer resources. It is useful for society because more people get to benefit from items that are reused and recycled. Recycling is often cheaper than finding and refining new materials. Less space must be devoted to landfills and garbage dumps.

Colours and Its Significance in Different Countries

Ananya U. Baruah

Black	Negative impact on the customers in markets like Singapore, Malaysia, Libya, Japan, Argentina, and some countries in Latin America.
Yellow	Associated with illness in South Korea. But certain shades of yellow are reserved for royal families to wear in Malaysia.
Purple	In Italy, purple is believed to have negative impacts on the minds of people.
Red	Positive colour in Denmark. Also represents witchcraft and death in many African countries.
Green	Preferred and welcomed among Muslim countries.
Red and White	Japanese prefer a combination of red and white.
Saffron	Preferred among Hindus and Sikhs as it is associated with their religion.
White	Not preferred in China, Taiwan, South Korea and North Korea.
Blue	Preferred in Czech Republic and Denmark.

... Authors I like ....

Moumita Karmakar

I still remember the day from my childhood when for the very first time I got my hands on my first story book, a 'ChachaChoudhary' comics. I was mere 5 years old when I was handed over the book and not because that my parents wanted to grow the bookworm in me but rather to distract my attention from the unusual mischief done by me back then. The comic was written in Bengali, a language which I could not read then and thus everyday my father would read the same stories again and again to me. Trust me; I did never get bored of it. When I was in the second standard, I won 'Oliver Twist' as a prize from my school, that is since when I fell for story books and started reading them my own. Though my journey of 'reading' started from a mere 'comics', I quickly speeded towards more serious as well as interesting novels written by renowned authors. Reading books is like meditation, it widens the horizons of one's imagination and not to forget, books also remain your best friend forever. As I grew up, the bookworm inside me craved for more and more stories and there was a time when I had to stay awake the whole night just to finish the book I've been reading! Queer you might think.

Out of my experience of this small journey of reading books, here I present a few authors of my choice whose creations I would love to read forever and ever.

LEO TOLSTOY:

Count Lev Nikolayevich Tolstoy, also known as Leo Tolstoy, was a Russian writer who primarily wrote novels and short stories. He was born in 9th September, 1828. He is considered among the great novelists of the world. I had the opportunity to read his novel 'War and Peace' which was first published in the year 1869 and is

still considered as an important work in the world of literature. Some other novels by the same author are - Resurrection, A Confession, Childhood, Boyhood etc. He died in the year 1910.

CHARLES DICKENS:

Charles John Huffam Dickens was an English writer and social critic. He was born in 7th February, 1812 in the United Kingdom. June 9, 1870 is regarded as one of the greatest novelist of the Victorian period. The novels/stories read by me are Oliver Twist, A Christmas Carol, A Tale Of Two Cities. Some other popular works by this author are - Great Expectations, David Copperfield, Nicholas Nickleby etc. Charles Dickens' writings had contrast between the lives of the rich and the poor of his time and the way he compared the miserable condition of the poor, we can easily empathize with the characters. A reader of any age can read and enjoy his novels. He died in the year 1870.

MARK TWAIN:

Samuel Langhorne Clemens, better known by his pen name Mark Twain, was an American author and humorist. He wrote The Adventures of Tom Sawyer and its sequel, Adventures of Huckleberry Finn, the latter often called "the Great American Novel." He was born in November 30, 1835 and died on 1910. He gave birth to two famous characters Tom Sawyer and Huckleberry Finn which remind you of your childhood days.

MUNSHI PREMCHAND:

I was fortunate enough to read some of his stories when I was in school, from my Hindi Textbook. Premchand is a well known Indian writer famous for his

modern Hindustani literature. He was born in the year 1880 and died on 1936. His famous stories are - Godaan, Karmabhumi, Shatranj KeKhiladi, Gaban etc. His real name was Dhanpat Rai and he used 'Premchand' as pen name. He too emphasized on the lives of the then economically poor people in his write-ups.

SATYAJIT RAY:

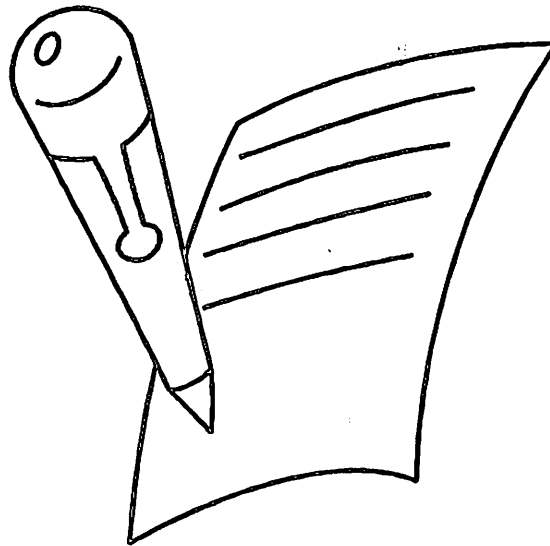
This is the name which transformed the fate of Indian cinema and created an audio-visual revolution which shook the world for some time. He was born in the year 1921 on 2nd May in Kolkata, India. Apart from filmmaking he is also known for his novels and short stories. He gave birth to a fictitious character named ProdoshMittir, popularly known as 'Feluda' a private detective who not only has a sharp razor mind but also the strength to fight off the villains whom he encounters. There is a series of novel written on this character. Reading and watching Satyajit's books and films is a treat to our eyes. His novels can woo the children and an adult at the same time. He was extremely talented and courageous as through his films he showed the world the real conditions of Indians. That is why he is

sometimes considered as realist also, he died in the year 1992.

CHETAN BHAGAT:

Maybe this budding talent is an odd one among this list of authors but I cannot deny the fact that I love to read novels by Chetan Bhagat too. He is born on 22nd April, 1924 and so far has written novels like Five Point to Someone, One Night @ the Call Centre, 3 Mistakes of My Life, Two States, Revolution 20-20 etc. Of these, 3 Mistakes of My Life struck me most because of the way he narrated the real events of Godhra and I liked Two States too because he used the humour quite intelligently throughout the story. I look forward to read more from him.

So these are some of the authors I like but there are still many out there of course. If you want to explore the world of literature and fiction like me then you may start reading the works of the above writers for they'll not only mesmerize you with their writings but also guide you in life at some point or the other.

TIME is the Best Healer, But Only If You want!

Payal Saha

We all are quite familiar with the saying- 'Time is the best healer.' If we ponder over this saying a little, some of us might agree while some of us might question- 'Does that have any practical significance', Or if it just a mythological saying'. Yes, this saying evidently has a lot of practical significance and it is indeed true that time is one of the best medicines to emotional injuries. People, who believe that, must have most probably experienced the relevance of this saying. Today, there is a medication for every physical injury. But still science has no clues about emotional injuries. Some things are still beyond the reach of human understanding and logic. It is just the TIME that heals emotional injuries and all other injuries for that matter.

Life is something that moves on with time. No matter what happens, who leaves, who runs away, life won't stop for anybody. The only thing is we have to give some time to 'TIME'. Things happen to us, people come and go, and we keep experiencing happiness and pain and that is how we move on. But everything is a matter of will on our part. Some people cannot move forward because they keep on clinging to the past.

In this regard, I, witnessing some of the great disasters of the world, believed that time not only can heal personal sadness but also the great trauma suffered by all people in the world like the 30th October 'serial bomb blasts' in Guwahati, the 9/11 incident of the World Trade Centre in America, the Uttarakhand disaster and so on. Though I was not a victim of the disasters, yet by visual transmissions of those on television screen shook me from inside. I was terribly shocked to see the pathetic condition, the loss of lives, innocent people dying. It took me months to recover from these terrible disasters. Since life has to move on, I moved on too with time. But to say that I moved on completely forgetting the sufferings would be wrong. In fact, I moved on keeping the memories intact. After reading my short attempt on writing about this article, I hope there will be few who completely agree with me that- 'TIME IS THE BEST HEALER.' A caterpillar must endure a process of struggle before it becomes a beautiful butterfly - and the process is about TIME.

***

The Value of Books

Sunayna Dutta

One wonders where we would have been without books. Perhaps we would not have evolved at all. Civilization is fundamentally the result of systematic development of knowledge. Books are not only to preserve knowledge, but also have it over from one generation to another. The book is the starting point for the future generation to build upon. Einstein's work could not have been possible if the works of Galileo and Newton were not available for him. In this way, 'Books' not only propagate knowledge from one generation to another but also help it in its development and advancement.

Books can be broadly classified in two categories. Some books are appreciated in all times irrespective of the period in which they were written. These books are called 'Classics'. The 'Gita', The 'Ramayana', The 'Vedanta', the novels written by Thomas Hardy and Charles Dickens, the plays of Shakespeare etc. belong to this category. These classics deal with the universal human problems. This explains why these books are admired by many generations.

Some books remain popular over a short period of time and are forgotten with time. These may face the difficulties of life with courage and determination. Through them, we interact with the best of minds of any time. These books give us a great satisfaction and we gain confidence in potential. We must be careful in our choice of books. A good book has a noble effect on our mind. A bad book, on the other hand, degrades the mind because it offers nothing but cheap thrill. We must avoid such kinds of books and opt for the great classics which both please and instruct our minds.

***

Interesting Facts About English

Moumita Mallick

- ❧ The most common letter used in English is "E".
- ❧ The most common vowel in English is "E" followed by "A", i.e., Eagle, Elephant, Egg.
- ❧ The most common consonant in English is "R" followed by "T".
- ❧ Every syllable in English must have a vowel (sound).
- ❧ Not all syllables have consonant.
- ❧ Only two English words currently has end '-gry', they are 'hungry' and 'angry'.
- ❧ More English words begin with the letter "S" than with any other letter. i.e., Sunday, Sad, Subject, Soon.
- ❧ A preposition is always followed by noun (i.e., noun, proper noun, pronoun, noun group etc.)
- ❧ A sentence that contains all 26 letters of the alphabet is called "pangram".
- ❧ The word "uncopyrightable" is the longest English word in normal use that contains no letter more than once.
- ❧ The following sentence contains all 26 letters of the English Alphabet - 'The quick brown fox jumps over the lazy dog.' This sentence is often used to test typewriter or keyboards.

***

ভাৰতবৰ্ষৰ আধ্যাত্মিকতা আৰু আজিৰ সমাজৰ নৈতিক স্থলন

কপিল কলিতা

ধৰ্ম, দৰ্শন আৰু আধ্যাত্মিকতাৰ ক্ষেত্ৰত ভাৰতবৰ্ষই বিশ্বৰ ভিতৰতে সদায় এক বিশিষ্ট স্থান অধিকাৰ কৰি আহিছে। ভগৱান শ্ৰীকৃষ্ণই কুৰুক্ষেত্ৰ মহাসমৰৰ প্ৰাকমুহূৰ্তত অৰ্জুনৰ ক্ৰৈৱত্ব মানি তেওঁক কৰ্মত প্ৰবৃত্ত কৰিবৰ কাৰণে যি তত্ত্বজ্ঞান দিছিল স্বয়ং ভগৱানৰ শ্ৰীমথ নিসৃত এই বাণীসমূহেই পৃথিৱীৰ শ্ৰেষ্ঠ মহান ধৰ্মগ্ৰন্থ শ্ৰীমদ্ভাগৱদ গীতাৰ সৃষ্টি। ভগৱান শ্ৰীকৃষ্ণই অৰ্জুনৰ আগত অষ্টাদশ যোগৰ সম্পূৰ্ণ তত্ত্বজ্ঞান ব্যক্ত কৰাৰ পিছত এইদৰে কৈছিল — “ইতিতে জ্ঞান মাখ্যাতে গুহ্যাদ গুহ্যত ৰং ময়া। বিমূশ্যৈতদশেষণ যথেচ্ছসি তথা কুৰু।।” অৰ্থাৎ “মই তোমাক গোপনীয়তাকৈও পৰম গোপনীয় জ্ঞানৰ কথা ক’লো। তুমি এই কথাবোৰ ভালদৰে বিবেচনা কৰি যি জ্ঞান বুলি ভাবা তাকে কৰা।” ভগৱান কৃষ্ণৰ এই বাণীত ভাৰতীয় আধ্যাত্মিক পৰম্পৰাৰ উদাৰতা আৰু মহানতা স্পষ্টৰূপে প্ৰতিফলিত হৈছে। উদাৰ আৰু আহল-বহল দৃষ্টিভঙ্গী ভাৰতবৰ্ষৰ ধৰ্মীয় আৰু আধ্যাত্মিক জগতৰ বিশেষ বৈশিষ্ট্য। প্ৰাক ঐতিহাসিক কালৰে পৰা ভাৰতবৰ্ষই আধ্যাত্মিকতাৰ ক্ষেত্ৰত বিশ্বৰ ভিতৰতে এখন সুকীয়া স্থান অধিকাৰ কৰি আহিছে। বেদ-ঔপনিষদৰ যুগৰে পৰা ভাৰতবৰ্ষ আধ্যাত্মিক মণি-মুকুতাৰ দেশ হিচাপে সমগ্ৰ বিশ্বৰ পণ্ডিত সমাজৰ দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰি আহিছে। এইখিনিতে উল্লেখ কৰিব পাৰি যে ভাৰতবৰ্ষৰ এই আধ্যাত্মিক ভাৱত আপ্লুত হৈ পাশ্চাত্যৰ অনেকে আত্মিক সুখ শান্তি বিচাৰি ভাৰতবৰ্ষৰ পিনে দৃষ্টি নিষ্কেপ কৰিছে। ফলস্বৰূপে গঢ়ি উঠিছে — ISCON (International Society for Krishna Consciousness) লেখীয়া আন্তৰ্জাতিক ধৰ্মীয় সংগঠনৰ। এই সংগঠনৰ প্ৰায়ভাগ পাশ্চাত্যৰ লোকে পাশ্চাত্য জগতত থকা অফুৰন্ত দৈহিক সুখ-স্বাচ্ছন্দ্য ত্যাগ কৰি ভাৰতবৰ্ষত বিৰাজমান নৈতিক আৰু আধ্যাত্মিক তত্ত্ব দৰ্শন গ্ৰহণ কৰি পৰমাৰ্থিক সুখ শান্তি লাভত অধিক গুৰুত্ব আৰোপ কৰিছে। এনেদৰে সুমহান দেশ ভাৰতবৰ্ষই যুগে যুগে বিশ্ব মানৱক ধৰ্মীয় আদৰ্শ প্ৰদান কৰি আহিছে। ধৰ্মৰ ক্ষেত্ৰত ভাৰতবৰ্ষই সদায় বিলাওতাৰ ভূমিকাহে গ্ৰহণ কৰি আহিছে - লওঁতাৰ নহয়। এই কথাষাৰকে প্ৰতিপন্ন কৰি এগৰাকী বিশ্ব বিখ্যাত ইতিহাসবিদ

ইংৰাজ পণ্ডিত আৰ্ণল্ড টইনবিয়ে, “India’s Contribution to World Unity” শীৰ্ষত এটি নিবন্ধত লিখিছে — “Politics is one of the more superficial of man’s activities : Religion cuts for deeper, and at the religious level, India has not been a recipient; She has been a giver. About half of the total number of the living higher religious are of Indian origin.” ভাৰতবৰ্ষৰ মানুহৰ উদাৰ, সহনশীল আৰু বহল দৃষ্টিভঙ্গীৰ বাবে ইয়াত শৈৱ, শাক্ত, বৈষ্ণৱ আদি আৰু বিভিন্ন সম্প্ৰদায়ৰ আৰু হিন্দু, বৌদ্ধ, জৈন, শিখ, ইছলাম, খৃষ্টান আদি ধৰ্মৰ লোকসকলে অতীজৰেপৰা শান্তিপূৰ্ণভাৱে সহৱস্থান কৰি থাকিব পাৰিছে।

পুণ্যভূমি ভাৰতবৰ্ষৰ জয়গুণ গাই মহাপুৰুষ শংকৰদেৱে কীৰ্তন ঘোষাত লিখিছে —

“কৌটি কৌটি জন্ম অন্তৰে যাহাৰ আছে মহাপুণ্য বাশি।

সি সি কদাচিত মনুষ্য হোৱয় ভাৰতভূমিত আজি”।

মহাপুৰুষ মাধৱদেৱে বৰগীতত লিখিছে —

“ধন্য ধন্য কালিকাল ধন্য নৰতনু ভাল ধন্য ধন্য ভাৰত বৰিষ।”

আকৌ নামঘোষাত মাধৱদেৱে লিখিছে —

“ভাৰতবৰিষ ধন্য কলিযুগ, হৰি হৰি হৰি হৰি এ হৰি হৰি ব্ৰহ্মাৰ প্ৰাৰ্থনী নৰতনু অনুপাম।”

এনেদৰে মহাপুৰুষ শংকৰদেৱ আৰু মাধৱদেৱে “ভাৰত ৰত্নৰ দীপত মানুষ্য জন্ম লাভ কৰা পৰম সৌভাগ্যৰ কথা বুলি অভিহিত কৰি গৈছে।

খৃঃ পূঃ প্ৰায় আঢ়ৈ হাজাৰ বছৰ সময়ৰ পৰা ভাৰতবৰ্ষত ঔপনিষদৰ যুগ আৰম্ভ হৈছিল বুলি পণ্ডিত সকলে ঠাৱৰ কৰিছে। ঔপনিষদৰ যুগত ভাৰতবৰ্ষত যি অপৰিসীম জ্ঞান অন্বেষণ আৰম্ভ হৈছিল — সেই যুগৰ উপৰিও তাৰ বহু পিছৰ কালতো পৃথিৱীৰ অন্যান্য প্ৰান্তত তেনেকুৱা জ্ঞানৰ স্ফূৰণ হোৱা দেখিবলৈ পোৱা নাযায়। ইউৰোপৰ

পঞ্চদশ শতিকাৰ নৱজাগৰণৰ কালছোৱাত যি জ্ঞানোন্মেষ হৈছিল তাকো ভাৰতবৰ্ষৰ উপনিষদৰ যুগৰ সৈতে তুলনা কৰিব নোৱাৰি। ভাৰতবৰ্ষৰ জনগণ আৰু ইউৰোপৰ জনগণৰ মানসিক আৰু বৌদ্ধিক পাৰ্থক্য এটি উদাহৰণৰ পৰা সহজে বুজিব পাৰি। মহাপুৰুষ মাধৱদেৱে ঘোষা শাস্ত্ৰৰ নমছন্দত লিখিছে — “গোবিন্দ গোৱিন্দ গোৱিন্দ গোৱিন্দ বাম মুৰাৰি। অনন্ত কোটি ব্ৰহ্মাণ্ডৰ হৰি অধিকাৰী।” ষোড়শ শতিকাত ভাৰতবৰ্ষত মানুহ অনন্ত কোটি ব্ৰহ্মাণ্ডৰ অস্তিত্বৰ কথা উপলব্ধি কৰি পাৰিছিল। অথচ সেই সময়তো ইউৰোপৰ মানুহৰ কাৰণে পৃথিৱীখনেই ব্ৰহ্মাণ্ড আছিল।

যুগ যুগ ধৰি বৌদ্ধিক, মানসিক, নৈতিক আৰু আধ্যাত্মিক ক্ষেত্ৰত উচ্চ স্থানত লাভ কৰি অহা ভাৰতবৰ্ষ আজি সকলো স্তৰতে স্থলিত হৈছে। ঈশ্বৰে সৃষ্টি কৰা এই সুন্দৰ পৃথিৱীখন মানুহে সংকৰ্মৰ দ্বাৰা স্বৰ্গলৈ উন্নীত কৰিব পাৰে আৰু অসং কৰ্মৰ দ্বাৰা নৰকতো পতিত কৰিব পাৰে। মানুহৰ জীৱনলৈ মানুহে নমাই অনা দুখ, দুৰ্দশা দেখি ইংৰাজ কবি ওৱাৰ্ড্‌চৱাৰ্থে আক্ষেপ কৰি এটি কবিতাত কৈছে —

“Rapin, avarise, expense,

This is idolatry, and then we adore:

Plain living and high thinking are no more.”

আজি পৃথিৱীৰ অন্যান্য প্ৰান্তৰ লগতে ভাৰতবৰ্ষৰ সমাজ জীৱনলৈও গভীৰ বিপৰ্যয় নামি আহিছে। দুৰ্নীতি, শোষণ, নিপীড়ন, অন্যায়ে, অত্যাচাৰ, অনাচাৰ, হিংসা, বিদ্বেষ আৰু সন্তাসৰ ক’লা ডাৱৰে চৌদিশে আৱৰি ধৰিছে। চাৰিওফালে হত্যা, লুণ্ঠন, ধৰ্ষণ অপহৰণৰ লেখীয়া জঘন্য কৰ্মবোৰ অতি সাধাৰণভাৱে সংঘটিত হ’ব ধৰিছে। আধুনিক ভাৰতীয় সমাজৰ বিপৰ্যয় দেখি ১৯৫৬ চনতে ভাৰতবৰ্ষৰ প্ৰখ্যাত দাৰ্শনিক পণ্ডিত ড° সৰ্বপল্লী ৰাধাকৃষ্ণনে কৈছিল, “We have to fight today not so much against death and disease as against man’s inhumanity to man, oppression and injustice”. অৰ্থাৎ মৃত্যু অথবা ব্যাধিৰ বিৰুদ্ধে আজি আমি যিমান

সংগ্ৰাম কৰিব লগা হোৱা নাই সিমান সংগ্ৰাম কৰিব লগা হৈছে মানুহৰ প্ৰতি মানুহৰ বৰ্বৰতা, নিপীড়ন আৰু অন্যায়েৰ বিৰুদ্ধে।

ক্ষমতাশীল লোকসকলে কেৱল ভোগ, লালসা, লোভ, মোহ, কাম, ক্ৰোধৰ মদমস্ত হৈ থাকি হিতাহিত জ্ঞান হেৰুৱাই নিজৰ অধঃপতন অনাৰ লগতে সমাজৰো বিপৰ্যয় আনিছে। এচামে আকৌ ছলে বলে কৌশলে ৰাজনৈতিক ক্ষমতা হস্তাগত কৰাৰ উদ্দেশ্যে হাতত মাৰণাস্ত্ৰ লৈ উগ্ৰপন্থী সন্তাসবাদী কাৰ্যত লিপ্ত হৈছে। যিখন দেশত মহাপুৰুষ শংকৰদেৱে প্ৰদান কৰা প্ৰেম, কৰুণা, দয়া আৰু অহিংসাৰ বাণীসমূহে মানৱ সমাজক অতিক্ৰম কৰি গৈ জীৱ-জন্তু, গছ-লতা, পশু-পক্ষীকো সামৰি লৈছিল — সেই দেশখনে সাম্প্ৰতিক কালত হিংসাৰ বধ্যভূমিত পৰিণত হৈছে। আজি শংকৰ-মাধৱৰ দেশ এই অসমভূমিতে অনেক লোক গোষ্ঠীগত সংঘৰ্ষত লিপ্ত হৈছে। ইয়াতকৈ আৰু দুৰ্ভাগ্যজনক কথা কি থাকিব পাৰে?

সাম্প্ৰতিক কালত ভাৰতবৰ্ষৰ বিভিন্ন প্ৰান্তত বিশেষকৈ উত্তৰ-পূৰ্বাঞ্চলত যি সামাজিক আৰু ৰাজনৈতিক সংকট আৰু বিপৰ্যয় সংঘটিত হৈছে তাৰ অৰ্থনৈতিক, সামাজিক আৰু অন্যান্য অনেক কাৰণ থাকিলেও মূল কাৰণ যে শুদ্ধ, নৈতিক, আধ্যাত্মিক ভাৱ আৰু আদৰ্শৰ অভাৱ তাত তিলমাত্ৰাও সন্দেহ নাই। নৈতিক আৰু আধ্যাত্মিক চিন্তা চেতনা অবিহনে মানুহ পশুতুল্য হয়। মানুহ হ’ব লাগে প্ৰকৃততে প্ৰবৃত্তিৰ নিয়ন্ত্ৰক। নানান জাতি-উপজাতিৰে গঠিত যাউতিয়ুগীয়া প্ৰেম-প্ৰীতি, ভাতৃত্ব আৰু সমন্বয়ৰ গঢ় লৈ উঠা আমাৰ এই সমাজখনৰ পশ্চাদমুখী গতি ৰোধ কৰি পুনৰ উত্তৰণৰ পথ প্ৰশস্ত কৰা, দেশ আৰু জাতিক ভালপোৱা প্ৰতিগৰাকী লোকৰে পৱিত্ৰ কৰ্তব্য। ই বৰ্তমান সময়ৰ আহ্বান। তাকে কৰিবলৈ হ’লে মহাপুৰুষ শংকৰদেৱ-মাধৱদেৱকে প্ৰমুখ্য কৰি কবীৰ, সুৰদাস, নানক, বিবেকানন্দ প্ৰভৃতি ধৰ্মগুৰু সকলৰ চিৰন্তন বাণী আৰু আদৰ্শসমূহ ভাৰতবৰ্ষৰ মানুহে গ্ৰহণ আৰু অনুশীলন কৰিব লাগিব।

☆☆

সমাজত এজন আদৰ্শ শিক্ষকৰ ভূমিকা

মঞ্জুৰাৰা আহমেদ

কোনো এখন দেশৰ উন্নতি আৰু সভ্যতা নিৰ্ভৰ কৰে সেই দেশৰ শিক্ষাৰ অগ্ৰগতিৰ ওপৰত। যিবোৰ দেশত শিক্ষিত লোকৰ সংখ্যা বেছি সেইবোৰ দেশ শিক্ষা জগতৰ লগত ফেৰ মাৰি দোপত দোপে উন্নতিৰ বাটলৈ আগুৱাই যাব পাৰে আৰু দেশ এখনৰ শিক্ষাৰ অগ্ৰগতি বহু পৰিমাণে শিক্ষকৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰে। শিক্ষকসকল মানৱ সম্পদ গঢ়াৰ মূল বাহক। সেইবাবে শিক্ষকক জাতিৰ মেৰুদণ্ড বুলি কোৱা হয়।

এজন শিক্ষকৰ কৰ্তব্য আৰু দায়িত্ব অপৰিসীম। এজন সুদক্ষ শিক্ষকৰ ওপৰতহে এজন সুদক্ষ ছাত্ৰ গঢ়লৈ উঠিব পাৰে। অতীত কালত ছাত্ৰসকলে গুৰুৰ আশ্ৰমত থাকি শিক্ষা গ্ৰহণ কৰিছিল আৰু গুৰুৰ আদেশ আখৰে আখৰে পালন কৰি নিজৰ জীৱন গঢ়াৰ সুযোগ পাইছিল। কিন্তু বৰ্তমান ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলে নানা সমস্যাত বহু সময় ব্যয় কৰি দিনত মাত্ৰ ৪/৫ ঘণ্টা বিদ্যালয়ৰ চাৰিবেৰৰ মাজত আৱদ্ধ থাকি শিক্ষা গ্ৰহণ কৰিবলগীয়া হয়। এইখিনি সময়ৰ ভিতৰত ছাত্ৰ এজনক সম্পূৰ্ণ সু-শিক্ষিত আৰু সু-নাগৰিক হিচাপে গঢ়ি তোলাটো শিক্ষক এজনৰ বাবে একেবাৰে সহজলভ্য নহয়। ইয়াৰ বাবে লাগিব শিক্ষক এজনৰ অপৰিসীম সাধনা আৰু পৰিশ্ৰম। কিন্তু বৰ্তমান সমাজত ইয়াৰ বহুখিনি ব্যতিক্ৰম দেখা যায়। বহুতো শিক্ষকে শিক্ষকতা এটা ব্যৱসায় হিচাপে গণ্য কৰে আৰু দিনে ২/৪ ঘণ্টা বিদ্যালয়ত উপস্থিত থাকি খুল-মূলভাৱে দুই এটা পাঠদান কৰিলেই নিজৰ দায়িত্ব পালন হোৱা বুলি অনুভৱ কৰে যাৰফলত আমাৰ সমাজত শিক্ষাৰ মানদণ্ড লাহে লাহে নিম্নগামী হ'ব ধৰিছে।

আদৰ্শ শিক্ষক এজনৰ কৰ্তব্য আৰু গুণাগুণ বৰ্ণনা কৰি শেষ কৰিব নোৱাৰি। তেওঁৰ প্ৰধান কৰ্তব্য হৈছে এজন দক্ষ শিক্ষক হিচাপে নিজকে প্ৰতিষ্ঠিত কৰা। নিখুঁত পাঠদান কৰিবলৈ প্ৰথমে নিজকে প্ৰস্তুত কৰি লোৱাৰ প্ৰয়োজন। সেইবাবে প্ৰথমে পাঠটোকা (Lesson plan) যুগুত কৰি শ্ৰেণী কোঠালিলে যাব লাগে। হাৰ্ভাটৰ পাঁচটা পাঠদান (Five steps teaching system) পদ্ধতি দান কৰিব পাৰিলে বেছি সুফল লাভ কৰিব পাৰি। তেনেক্ষেত্ৰত ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক প্ৰথমে পাঠৰ প্ৰতি আকৃষ্ট (Motivate) কৰি লোৱা প্ৰয়োজন। আগৰ পাঠৰ দুই চাৰিটা চমু প্ৰশ্ন পাঠৰ লগত সঙ্গতি ৰাখি আন কিছুমান প্ৰশ্ন বা কেতিয়াবা

চমু সাধুকথাৰ জৰিয়তে ছাত্ৰ-ছাত্ৰী সকলক পাঠৰ প্ৰতি আকৃষ্ট কৰিব পাৰি। কেৱল বস্তুতাবে পাঠৰ বিষয়বস্তু আলোচনাকৰিলে, কেঁচুৱাবোৰে নিচুকনি গীত শুনি টোপনি যোৱাৰ সম্ভাৱনাই বেছি। তেনেক্ষেত্ৰত প্ৰশ্ন উত্তৰৰ দ্বাৰা কোনো পাঠৰ বিষয়বস্তু আলোচনা কৰিলে, ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকল পাঠৰ প্ৰতি মনোযোগ বেছি থাকে। পাঠদানৰ অন্তত পুনৰ আলোচনা কৰি Class work আৰু Home workৰ জৰিয়তে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলে পাঠটো আয়ত্ব কৰিব পাৰিলে নে নাই তাক পৰীক্ষা কৰা উচিত। কিন্তু বৰ্তমান এইক্ষেত্ৰত বহুখিনি ব্যতিক্ৰম দেখা যায়। বৰ্তমান বহু শিক্ষকে বহী চোৱাৰ আলস্য কৰি ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক Home work দিয়াৰ পৰা বিৰত থাকে। যাৰ ফলত ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকল “নাকী ছিঙা” মহৰ দৰে গোটেই বছৰ নিজ পাঠ অধ্যয়নৰ পৰা বিৰত থাকে আৰু পৰীক্ষা ওচৰ চাপি আহিলে চকুৰে ধোৱা ধোৱা দেখিবলৈ ধৰে। অৱশেষত বজাৰত পোৱা নোটৰ পৰা দুই চাৰিটা প্ৰশ্নৰ উত্তৰ মুখস্থ কৰি পৰীক্ষা গৃহত বহি প্ৰশ্ন কমন নপৰিলেও কেৱল নকলৰ ধাণ্ডা কৰি উত্তৰবোৰ লিখিবলৈ প্ৰয়াস কৰে। ইয়াৰ ফলত শিক্ষাৰ মানদণ্ড নিম্নগামী হ'বলৈ ধৰিছে।

আদৰ্শবান শিক্ষক এজনে মূল কৰ্তব্য পালন কৰাৰ উপৰিও বৰ্তমান সমাজত উন্নতিৰ পথত আগুৱাই নিবলৈ বহুখিনি অৰিহণা যোগাব পাৰে। এজন ব্যক্তিত্ব সম্পন্ন পুৰুষে, সৎ আৰু চৰিত্ৰবান হিচাবে নিজকে প্ৰতিষ্ঠিত কৰিব পাৰিলেহে সমাজত নেতৃত্ব দিব পাৰিব। শিক্ষকসকল সদায় মদ, ভাং, জুৱা আদিৰ পৰা বিৰত থাকিব লাগে। কাৰণ সেইবোৰে মানুহক ধ্বংসৰ বাটলৈ ঠেলি দিয়ে। সেইবাবে মদাহী আৰু জুৱাৰী ব্যক্তি এজন সমাজত হয় ব্যক্তি হিচাপে প্ৰতিপন্ন হয়।

আদৰ্শবান শিক্ষক সদায় ৰাজনীতিৰ পৰা বিৰত থকা উচিত। শিক্ষক এজনৰ যিকোনো দলৰ প্ৰতি Moral support থাকিব পাৰে, কিন্তুৰাজনীতি কৰি হৈ চৈ কৰি ঘূৰি ফুৰিলে পাঠদানত ব্যাঘাত জন্মিব পাৰে। শিক্ষকসকল সদায় মিস্ত্ৰভাষী, সদালাপী আৰু ন্যায পৰায়ণ হোৱা উচিত। কোনো শিক্ষা প্ৰতিষ্ঠান আৰু সামাজিক কামত নিজক জড়িত ৰাখিব পাৰিলে নিশ্চয় সমাজৰ পৰা শ্ৰদ্ধা আৰু সন্মান লাভ কৰিব পাৰিব। গাঁওৰ হাই-কাজিয়া বিচাৰ মোকদ্দমাবোৰ গাঁৱতে নিষ্পত্তি কৰিব পাৰিলে গাঁওলীয়া ৰাইজৰ বহু উপকাৰ সাধিত হ'ব। তাৰ উপৰিও চৰকাৰৰ লগত যোগাযোগ কৰি চৰকাৰী মঞ্জুৰীৰ দ্বাৰা ৰাস্তা-ঘাট, বিভিন্ন

শিক্ষা প্রতিষ্ঠানৰ উন্নতিৰ হকে চেষ্টা কৰিব লাগে। কিন্তু এইক্ষেত্ৰত বহুতো শিক্ষকৰ গাফিলতি দেখা যায়। কিছুমান আত্মকেন্দ্ৰীক শিক্ষকে সমাজক পাহৰিয়েই যায়। আনকি কিছুমান শিক্ষকে নিজৰ স্বার্থৰ বাবে দুষ্ট চক্ৰৰ লগত জড়িত হৈ মানুহক বিপথে পৰিচালিত কৰে। যেনেদৰে আজিকালি ছাত্ৰ-ছাত্ৰী পৰীক্ষাত ফেল কৰিলে শিক্ষকৰ ওপৰত প্ৰশ্ন উত্থাপন কৰা হয় আৰু সেইবোৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক আছুতীয়াভাৱে পঢ়াই হ'লেও পাছ কৰাই দিবলৈ দিয়া হয়। সেই ভয়ত কিছুমান শিক্ষকে পৰীক্ষাত ব্লেক-বোর্ডত লিখি দি বা প্ৰশ্ন উত্তৰ কৈ দিয়ে, তথাপিও ভালকৈ পঢ়াব নোখোজে। এইবোৰ মুঠেই কাৰো কাম্য নহয়।

“A teacher is not made but born” বৰ্তমান সময়ত জন্মগত শিক্ষকৰ সংখ্যা তেনেই নগণ্য। এই বিশাল জ্ঞান সমুদ্ৰত আমি বেজিৰ মূৰত তোলা ক্ষুদ্ৰ কণিকাৰ সমানো জ্ঞান অৰ্জন কৰিব পৰা নাই। এই ক্ষুদ্ৰ আৰু সীমিত জ্ঞানেৰে শিক্ষকৰ এনেহেন মহান দায়িত্ব পালন কৰা সহজ নহয়।

তথাপিহে “কৰ্মই ধৰ্ম” সাৰোগত কৰি এই কিষ্টিত জ্ঞান বিতৰণৰ জৰিয়তে যাতে নিজ কৰ্তব্য পালন কৰিব পাৰে তাৰ বাবে সকলোৱে প্ৰয়াস কৰা উচিত।

☆☆☆

N.B. : Help is taken from B.Ed. teachers and Guest Lecturer (invited) Dr. Biren Deka sir of W.G.C. of Education.

হে মহান গুৰু

ত্ৰিবেণী বৰা

হে মহান গুৰু
তোমাৰ এই আশিষলৈ আমি ধন্য।
অজ্ঞান আন্ধাৰ নাশ কৰি
জ্ঞানৰ বন্তি জ্বলাই,
অধৰ্ম, অশান্তি দূৰ কৰি
ধৰ্মক প্ৰতিষ্ঠা কৰাই
অন্ধকাৰ হৈ থকা জগতখনত
বিলালাহি জ্ঞানৰ পোহৰ।
হে মহান গুৰুজনা
শংকাৰ স্বৰূপে আহি ল'লাহি অৱতাৰ।
ভাগৱতৰ সাৰ ভাগ
দিলাহি বিলাই।
জাতি, ধৰ্ম, বৰ্ণৰ ভেদ ছিঙি,
একতাৰ দোলেৰে সকলোকে বান্ধিলা আহি
তোমাৰ ভাগৱতৰ অমৃতৰ বাণী,
শ্ৰৱণ-কীৰ্তন কৰি,
সুখ-সংসাৰক তৰি
আমি লওঁ মুকুতিৰ পন্থ।
তোমাৰ আশ্ৰয় বিনে
আমি হওঁ নিৰাশ্ৰয়।
হে, গুৰুজন তোমাক
জনাইছো প্ৰণাম॥
জয় গুৰু শংকাৰ॥

□□

জীৱন গঢ়া শিল্পী

মোঃ ছবিনুৰ ইছলাম

মানুহ হ'ল জীৱশ্ৰেষ্ঠ,
আছে যাৰ ভাল-বেয়া অস্ত্ৰ
ভাল অস্ত্ৰ ব্যৱহাৰে আনিব পাৰে
ভাৰিকুলৰ বাবে সুফলৰ যন্ত্ৰ,
বেয়া অস্ত্ৰ ব্যৱহাৰ কৰি
নযাব পাৰে পৃথিৱীৰ আতঙ্ক।
বেয়াক বাদ দি ভালক আদৰি
লোৱাই হ'ল মানৱৰ ধৰ্ম,
পাৰিব মানৱে বিশ্ব জয় কৰিব
আহিলে আগুৱাই বুজি জীৱনৰ অৰ্থ।
মানৱৰ মাজত শিক্ষক হ'ল সবাতকৈ শ্ৰেষ্ঠ,
যিয়ে থাকে মানৱ সম্পদ গঢ়াত ব্যস্ত।
শিক্ষকৰ আছে মানৱ সম্পদ গঢ়াৰ
অনেক শক্তিশালী শৈলী,
সেইবাবে শিক্ষক হ'ল
জীৱন গঢ়া শিল্পী॥

□□

শিক্ষা আৰু ইয়াৰ সংস্কাৰ

মৌচুমী দেৱী

শিক্ষা, মানৱ জীৱন শৃংখলিত আৰু সু-বিকশিত কৰাৰ ক্ষেত্ৰত এক অবিহণা যোগোৱা মাধ্যম। শিক্ষাৰ তিনিটা মূল কথা —

- (ক) জ্ঞান আহৰণ আৰু এইক্ষেত্ৰত পাৰদৰ্শিতা লাভ
- (খ) মানসিক উৎকৰ্ষ লাভৰ প্ৰশিক্ষণ আৰু
- (গ) চৰিত্ৰ গঠন।

আমাৰ শিক্ষা ব্যৱস্থাটো প্ৰথমটোৰ ওপৰত ভিত্তি কৰিহে গ্ৰহণ কৰা হয়। এই শিক্ষাৰ প্ৰকোপ যিমানে বৃদ্ধি হৈছে, শিক্ষাই মানুহক জীৱন নিৰ্বাহ কৰিবলৈ শিকাই আৰু জীৱিকা অৰ্জনৰ পথটোৰ ইংগিত দিয়ে। আজিৰ ৰাষ্ট্ৰীয় অৰ্থনীতিৰ সমৃদ্ধ বিষয় শিক্ষা। শিক্ষাই ৰাষ্ট্ৰৰ মানৱ সম্পদৰ চাহিদা পূৰণ কৰে কিন্তু, প্ৰকৃততে প্ৰশ্ন হয় সমাজ আৰু ৰাষ্ট্ৰৰ উপযোগী মানৱ সম্পদ গঢ় দিয়াত শিক্ষা ব্যৱস্থা সক্ষম হৈছেনে? যিহেতু, প্ৰতিভাৱান ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ পছন্দৰ বিষয় চিকিৎসক, অভিযন্তা, বেংকৰ বিষয়া ইত্যাদি অথচ শিক্ষকতা বৃত্তিত কম সংখ্যক ছাত্ৰহে ইচ্ছুক। শিক্ষকৰ মাহাত্ম্য সুকীয়া। বৰ্তমান প্ৰতিটো শিক্ষানুষ্ঠানত প্ৰকৃত শিক্ষকৰ অভাৱ দেখা যায়। ইয়াৰ কাৰণ হৈছে সকলো অভিভাৱকে সন্তানক পঢ়ুৱাবলৈ ভাল শিক্ষক বিচাৰে কিন্তু, নিজৰ সন্তানে শিক্ষকতা বৃত্তি গ্ৰহণ কৰাটো নিবিচাৰে।

স্বৰাজ্যোত্তৰ কালৰ পৰা শিক্ষা বিষয়টোক চৰকাৰে অনাদৰ কৰি আহিছে আৰু সেইটোৱেই দেশত দেখা দিয়া অৰ্থনৈতিক বিসংগতিৰ মূল কাৰণ। এই কথা ন'বেল বঁটা বিজয়ী অমৰ্ত্য কুমাৰ সেনে ডি. লিট. উপাধি গ্ৰহণ কৰিবলৈ যাওঁতে সেই সময়ৰ মানৱ সম্পদ উন্নয়ন মন্ত্ৰী কপিল ছিৱালৰ সন্মুখত কৈছিল। তেওঁৰ মতে শিক্ষাৰ সংস্কাৰ সাধন কৰিবলৈ হ'লে প্ৰাথমিক শিক্ষাৰ সংস্কাৰ সাধন কৰিব লাগিব। কিয়নো, পঞ্চবাৰ্ষিক পৰিকল্পনাৰ সময়ছোৱাত উচ্চ শিক্ষাৰ শিতানত কৰা ব্যয়ে কাৰিকৰী আৰু বিজ্ঞান শিক্ষাৰ সৰ্বাধিক গুৰুত্ব দিয়াত পাৰদৰ্শী ব্যক্তিৰ অভাৱ বহু পৰিমাণে হ্রাস হ'ল। কিন্তু, প্ৰাথমিক শিক্ষাৰ দিশত গুৰুত্ব নিদিয়াত সমাজত দুটা শ্ৰেণীৰ সৃষ্টি হ'ল। এটা শ্ৰেণীয়ে নগৰে চহৰে গঢ়ি উঠা বিদ্যালয়ত সন্তানক পঢ়াবলৈ ধৰে অথচ সাধাৰণ শ্ৰেণীৰ নিষ্পাপ শিশুসকল টকাৰ অভাৱত বিপাণ্ডত পৰিল। শৈশৱতে সিহঁতে অৰ্থনৈতিক বৈষম্যৰ স্বৰূপ অনুভৱ কৰিবলৈ পালে।

অধ্যাপক অমৰ্ত্য সেনৰ মন্তব্যৰ ভিত্তিতে চৰকাৰে পিছপৰা শ্ৰেণীৰ ছাত্ৰৰ বাবে উচ্চ শিক্ষাৰ শিক্ষানুষ্ঠানবোৰত বিশেষ সংৰক্ষণ

ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰিবলৈ ল'লে কিন্তু, উচ্চ শ্ৰেণীৰ শিক্ষানুষ্ঠানত পিছপৰা ছাত্ৰৰ সংখ্যা নাবাঢ়িলে। শেহতীয়াকৈ ন্যায়ালয়ে সিদ্ধান্ত দিয়ে যে পিছপৰা শ্ৰেণীৰ ছাত্ৰৰ অৰ্হতা সাধাৰণ শ্ৰেণীতকৈ ১০ শতাংশ কম।

বাস্তৱত দেখা যায় অনুসূচিত, পিছপৰা শ্ৰেণীৰ লোকসকলৰ অধিকাংশ দৰিদ্ৰ, তেওঁলোকে সন্তানক শিক্ষানুষ্ঠানত পঢ়িবলৈ পঠিওৱাতকৈ কাম কৰিবলৈ পঠিয়াব বিচাৰে। অৱশ্যে শিক্ষাৰ অধিকাৰ আইন প্ৰযোজ্য হোৱাৰ লগে লগে বিদ্যালয়ত নাম ভৰ্তিৰ হাৰ কিঞ্চিৎ বৃদ্ধি হ'লেও শিক্ষাৰ গুণগত মান দিনে দিনে অৱনমিতহে হৈছে।

চৰকাৰে শিক্ষাৰ অনগ্ৰসৰতাৰ দিশটো বিবেচনা কৰে জাত-পাত, সম্প্ৰদায়ৰ দৃষ্টিকোণেৰে। কিন্তু, প্ৰকৃততে বিষয়টোত আৰ্থিক বৈষম্য আৰু ভাল বিদ্যালয়ত পঢ়াৰ সুযোগৰ কথাহে অধিক প্ৰাসংগিক। ভাল বিদ্যালয় বুলি ক'লে লগতে শিক্ষকসকল জড়িত হৈ পৰে। আকৌ শিক্ষক ভাল হ'বলৈ হ'লে প্ৰশিক্ষণ ভাল হ'ব লাগে। কিন্তু বাস্তৱত আমাৰ দেশ এই দিশত পাছপৰা। অৱশ্যে, এইটো নুই কৰিব নোৱাৰি যে আমাৰ দেশত প্ৰশিক্ষণ মহাবিদ্যালয় নাই, নিশ্চয় আছে, কিন্তু শিক্ষাৰ সম্প্ৰসাৰণ ঘটাব পৰাকৈ এতিয়াও সম্ভৱ হৈ উঠা নাই।

শেহতীয়াকৈ শিক্ষাৰ সংস্কাৰ সাধনৰ লক্ষ্য গ্ৰহণ কৰি বাছনি পৰীক্ষাৰ যোগেদি অৰ্হতাসম্পন্ন শিক্ষকক নিযুক্তি দিয়া হৈছে। এই প্ৰক্ৰিয়াৰ যোগেদি প্ৰকৃত শিক্ষিত নিবনুৱাক কৰ্মসংস্থাপনৰ পথ মুকলি কৰি দিছে। অৱশ্যে এতিয়া শিক্ষাই ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ জ্ঞান কি পৰিসৰত বৃদ্ধি কৰে সেয়া লক্ষণীয় হ'ব। গণতান্ত্ৰিক দেশত শিক্ষক, অভিভাৱক আৰু ছাত্ৰৰ শিক্ষাৰ সমস্যাৰ দিশলৈ কৰ্ণপাত কৰাটো সকলোৰে কৰ্তব্য। এতিয়া, ছাত্ৰক আন্দোলনৰ পথলৈ আগনাবাঢ়িবলৈ চৰকাৰে উপদেশ দিছে, কিন্তু বাস্তৱত জানো ৰাজনৈতিক চক্ৰবেহুৰ মাজত শিক্ষাই আন্দোলনৰ অবিহনে প্ৰকৃত স্থান লাভ কৰিব পাৰে। আচলতে, বিদ্যালয়ত প্ৰাদেশীকৰণ বা শিক্ষা লাভৰ অধিকাৰ বলবৎ কৰিলেই নহ'ব ৰাজহুৱা খণ্ডৰ বিদ্যালয়বোৰত গুণগত শিক্ষা লাভৰ পৰিবেশ সৃষ্টি কৰাটোৱেই মূল কথা।

শিক্ষাই হৈছে এখন অনুন্নত তথা উন্নয়নশীল দেশক উন্নত কৰাৰ মূল চাবি-কাঠি। প্ৰায়বোৰ অনুন্নত দেশত শিক্ষিত লোকৰ হাৰ উন্নত দেশৰ তুলনাত যথেষ্ট কম। অনুন্নত দেশবিলাকত দেখা দিয়া বিভিন্ন ধৰণৰ সমস্যাৰ উৎস হৈছে শিক্ষা। দৰিদ্ৰতাৰ সমস্যা, কৰ্মদক্ষতা,

মানৱ সম্পদৰ পৰিমাণ সীমিত ইত্যাদি সমস্যাৰ মূলতে শিক্ষাৰ অভাৱতে সৃষ্টি হয়। শিক্ষাৰ অভাৱৰ কাৰণে মানুহৰ মনত অন্ধবিশ্বাসৰ দৰে কু-সংস্কাৰে ঠাই লয়। ফলত আধুনিক প্ৰযুক্তি কৌশলক আদৰি ল'বলৈ সংকোচবোধ কৰে। গতিকে ক'ব পাৰি, শিক্ষাৰ সম্প্ৰসাৰণে এখন দেশক উন্নতিৰ দিশলৈ লৈ যাব পাৰে। ভাৰত, পাকিস্তান আৰু চীন আদি উন্নয়নশীল দেশে অৰ্থনৈতিক উন্নয়নৰ ক্ষেত্ৰত যি সফলতা লাভ কৰিছে সেয়া সম্ভৱ হৈছে শিক্ষা-দীক্ষাৰে দক্ষতাসম্পন্ন হোৱা মানৱ সম্পদ বিকাশৰ বাবে।

তথাপি, গুণগত শিক্ষা লাভৰ পৰিবেশ নথকাৰ বাবে আজি ভাৰতবৰ্ষৰ শ্ৰমিক-বাহিনী অশিক্ষিত বা অৰ্ধশিক্ষিত আৰু অপৈণত।

শ্ৰমিকৰ স্বাৱলম্বনৰ বাবেও শিক্ষাৰ প্ৰয়োজন। কিয়নো আজিৰ শ্ৰমিকৰ বাবে ঘড়ী, কেলকুলেটৰ, কম্পিউটাৰৰ ব্যৱহাৰ জনাটো আৱশ্যক হৈ পৰিছে। খেতিয়কৰ বাবে পানী সংৰক্ষণ, উন্নত বীজৰ ব্যৱহাৰ, কীটনাশক দ্ৰব্য আৰু ৰাসায়নিক সাৰৰ প্ৰয়োগ জনাটো আৱশ্যক। ইয়াৰ যোগেদিহে অৰ্থনৈতিক বিকাশ সম্ভৱ হ'ব। বিড়ম্বনাৰ কাৰণ এইয়ে যে দেশত দেখা দিয়া সামাজিক আৰু অৰ্থনৈতিক বৈষম্যৰ মূল কাৰণ যে গুণগত শিক্ষাৰ অভাৱ সেইটোকে চৰকাৰে স্বীকাৰ কৰিবলৈ নিবিচাৰে।

☆☆☆

উচ্চ শিক্ষাত নারী

প্ৰণামী শৰ্মা

স্নেহ, দয়া, ত্যাগ ধৈৰ্য্য আৰু ধৰ্মীয় আদৰ্শ প্ৰতিভূষকপ, আধ্যাত্মিক আৰু নৈতিক আদৰ্শৰে অজেয় শক্তিক পৰাভূত কৰি বিজয়ৰ মুকুট পৰিধান কৰিবলৈ সক্ষম হোৱা নারী জাতিয়ে সমাজ আৰু সংস্কৃতি বক্ষাৰ ক্ষেত্ৰত উল্লেখযোগ্য ভূমিকা গ্ৰহণ কৰি আহিছে। এখন দেশ বা সমাজৰ উন্নতি অথবা অৱনতি বহুলাংশে নিৰ্ভৰ কৰে সেইদেশৰ নারীৰ প্ৰগতিৰ ওপৰত। আজিৰ কন্যা ভৱিষ্যতৰ মাতৃ। বৰ্তমান সংকটময় জীৱন যাত্ৰাত নারীশিক্ষা আৰু ইয়াৰ সং ব্যৱহাৰৰ ওপৰতেই পৰিয়ালৰ সুখ-শান্তি আৰু ৰাষ্ট্ৰৰ প্ৰগতি নিৰ্ভৰ কৰে। পণ্ডিত জৱাহৰলাল নেহৰুৱে এইক্ষেত্ৰত সঠিক গুৰুত্ব আৰোপ কৰিয়ে কৈছিল যে এজন ল'ৰাক শিক্ষা দিয়া মানে এজন পুৰুষক শিক্ষিত কৰি তোলা, কিন্তু এজনী ছোৱালীক শিক্ষা দিয়া মানে হ'ল এটা পৰিয়ালক শিক্ষিত কৰি তোলা।

প্ৰাচীন ভাৰতীয় সমাজত স্ত্ৰী শিক্ষাৰ সমাদৰ আছিল। বৈদিক যুগত নারীৰ বাবে উচ্চ শিক্ষাৰ সুবিধা থকাৰ কথা বিভিন্ন সূত্ৰৰ পৰা জানিব পাৰি। ব্ৰাহ্মণ, ক্ষত্ৰিয় আৰু বৈশ্য এই তিনিও জাতিৰ মহিলা সকলে বেদ অধ্যয়ন কৰাৰ সুবিধা লাভ কৰিছিল। গাৰ্গী, মৈত্ৰেয়ী, লীলাৱতী, সুকীৰ্তি, অপালা, ইন্দ্ৰাণী, যমী, লোপামুদ্ৰা, উৰ্বশী আদি নারীসকলৰ পাণ্ডিত্য ৰচনাত উপাধ্যায়ী, আচাৰ্য্যানী, উপাধ্যায়ী আদি শব্দ পোৱা যায় তেওঁলোকৰ ভিতৰে কোনো কোনো শিক্ষয়িত্ৰী পদটো অধিষ্ঠিত হৈছিল। বিশ্বৱাৰা, অপালা, অবত্ৰেয়ী, নীভাবৰি, লোপামুদ্ৰা, শ্ৰদ্ধা, বামায়ণী আদি মহিলাই ৰচনা কৰা মন্ত্ৰই স্থান পাইছিল খৰু বেদত। বৃহস্পতিৰ কন্যা ৰেমশা আছিল ব্ৰহ্মবাদিনী। গৰ্গমুনিৰ কন্যা গাৰ্গী আছিল বিদ্যোৎসাহী আৰু শাস্ত্ৰজ্ঞ। গতিকে বৈদিক যুগত শিক্ষয়িত্ৰী, বেদমন্ত্ৰ ৰচয়িতা, ব্ৰহ্মবাদিনী আৰু নানান শিল্পকলাত পাকৈত উচ্চ শিক্ষিতা নারীৰ অভাৱ নাছিল।

প্ৰাক্ স্বাধীনতা কালতো স্ত্ৰী-শিক্ষাৰ কিছু কিছু বিকাশ হ'বলৈ ধৰে। সেইসময়ত ভাৰত চৰকাৰৰ শিক্ষা কমিছনে স্ত্ৰী শিক্ষাৰ ক্ষেত্ৰত কিছুমান বিশেষ ব্যৱস্থাবলী গ্ৰহণ কৰিছিল। সহশিক্ষাৰ সুবিধা পাঠ্যক্ৰম ছোৱালীৰ উপযোগীকৈ প্ৰস্তুত কৰা, ছোৱালীৰ কাৰণে বিনামূলীয়া শিক্ষাদানৰ দিহা কৰা ইত্যাদি। ১৮৮২ চনৰ হাণ্টাৰ আয়োগে স্ত্ৰী শিক্ষাৰ প্ৰতি চৰকাৰৰ মনোযোগ আকৰ্ষণ কৰিবৰ চেষ্টা কৰে আৰু স্ত্ৰী শিক্ষাৰ হৈ চৰকাৰী সাহায্য প্ৰদানৰ পৰামৰ্শ দিয়ে। উচ্চ শিক্ষাৰ বাবে কলিকতা,

বোম্বে আৰু মাদ্ৰাজ বিশ্ববিদ্যালয় আগ পিছকৈ এই সময়ছোৱাত ছাত্ৰী অৱতীৰ্ণ হোৱাৰ সুবিধা আগবঢ়ায়। কিন্তু সঁচা ক'বলৈ গ'লে বৃটিচ শাসনৰ অন্তত, দেশে স্বাধীন হোৱাৰ পাছতহে নারীৰ উচ্চ শিক্ষাই দ্ৰুতভাৱে বিকাশ লাভ কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰে।

আনহাতে অসমেও মহিলাৰ উচ্চ শিক্ষা সম্পৰ্কত সবল ভূমিকা গ্ৰহণ কৰিছিল। স্বৰাজ্যোত্তৰ কালত মধ্যবিত্ত শিক্ষিত মানুহখিনিৰ পৰিয়াল সমূহত ছোৱালীহঁতৰ উচ্চ শিক্ষা লাভৰ আকাঙ্ক্ষাই জীৱনৰ অন্য সপোন মৰিমূৰ কৰি পেলাইছিল। কলকতাৰ বেথুন স্কুল, কলিকতা বিশ্ববিদ্যালয়, কাশী বিশ্ববিদ্যালয়, বিহাৰৰ গিৰতিৰ স্কুলে অসমৰ নারী শিক্ষাৰ ইতিহাসত এক গুৰুত্বপূৰ্ণ প্ৰভাৱ পেলাইছিল। কুৰি শতিকাৰ আৰম্ভণি কালৰ ৰক্ষণশীল অসমীয়া সমাজখনক উপেক্ষা কৰি সচেতন অভিভাৱকে স্ত্ৰী শিক্ষাৰ মোল বুজি কন্যা সন্তানক উচ্চ শিক্ষাৰ বাবে কলকাতালৈ পঠাইছিল। ডিব্ৰুগড়ৰ মাধৱচন্দ্ৰ দত্ত আৰু পত্নী দেৱীপ্ৰভা দত্তৰ দুই কন্যা দুৰ্গাপ্ৰভা আৰু হেমপ্ৰভাই শিক্ষা লাভ কৰিছিল বেথুন স্কুলত। হেমপ্ৰভাৰ দুই কন্যা ড° তিলোসুমা ৰায়চৌধুৰী যি অসমৰ প্ৰথমগৰাকী M.B.B.S. পাচ মহিলা আৰু স্ত্ৰীৰোগ বিশেষজ্ঞ আৰু আনগৰাকী অমলপ্ৰভা দাস অসমৰ প্ৰথম M.Sc. পাচ মহিলা। ভাৰত বৰেণ্য অমল প্ৰভাই কলিকতা বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰা ৰসায়ন বিজ্ঞানত স্নাতকোত্তৰ ডিগ্ৰী লাভ কৰিছিল। ১৯১০ চন মানৰপৰা কলিকতাত উচ্চ শিক্ষাৰ বাবে যোৱা ছোৱালীৰ সংখ্যা বৃদ্ধি পাবলৈ ধৰে। শিক্ষাক্ষেত্ৰৰ উজ্জল নক্ষত্ৰ ইন্দিৰা মিৰি, গৌৰীপ্ৰভা চলিহা, সুখালতা দুৱৰা, পুষ্পলতা দাস, সুখলতা দাস আৰু বহুকেইগৰাকী বৰেণ্যই অসমৰ শিক্ষাৰ ইতিহাসত গৌৰৱোজ্জ্বল স্থানত বিৰাজ কৰি আছে। ইন্দিৰা মিৰিয়ে অৰুণাচলৰ শৈক্ষিক আৰু সামাজিক উন্নয়নৰ বাবে যি পৰিৱৰ্তনৰ সূচনা কৰি থৈ গ'ল সেয়া সৰ্বজনবিদিত।

কলা, বিজ্ঞান, প্ৰযুক্তি বিদ্যাৰ বিভিন্ন বিভাগত শিক্ষা লাভ কৰি এতিয়া সৰ্বসংখ্যক নারীয়ে ভাৰত তথা অসমলৈ গৌৰৱ কঢ়িয়াই আনিছে। কন্যা বিদ্যালয়, কন্যা মহাবিদ্যালয়, অনুষ্ঠান-প্ৰতিষ্ঠানৰে ভাৰত ভৰি পৰিলেও কিন্তু নিৰক্ষৰ মহিলাৰ সংখ্যা বৰ্তমান যুগতো ভাবিব নোৱাৰা ধৰণে বেছি। আনহাতে নারী যিমানেই উন্নতিৰ পথত অগ্ৰসৰ নহওঁক কিয়, পুৰুষ শাসিত সমাজত তেওঁলোকৰ স্থান সদায় তলত।

দেশত এতিয়াও কিছুমান অঞ্চল আছে য'ত যাতায়তৰ সূচল ব্যৱস্থাৰ অভাৱ। সেয়েহে ই নাৰীসকলৰ উচ্চ শিক্ষা লাভৰ ক্ষেত্ৰত সমস্যাৰূপে দেখা দিছে।

আনহাতে কিছুসংখ্যক দুৰণিবটীয়া ছাত্ৰীয়ে ছাত্ৰীসকলৰ অভাৱত ভাল শিক্ষানুষ্ঠানত পঢ়াৰপৰা বঞ্চিত হৈছে। এই দিশসমূহত শিক্ষিতা নাৰীসকলৰ কৰণীয় বহুত আছে। দেশত ব্যাপক হাৰত স্ত্ৰী শিক্ষাৰ প্ৰচলন কৰিবলৈ তলত উল্লেখ কৰা দিশসমূহত অধিক গুৰুত্ব আৰোপ কৰিব লাগিব।

১। স্ত্ৰী শিক্ষাৰ সম্প্ৰসাৰণৰ বাবে বিভিন্ন দিশৰপৰা ব্যাপক প্ৰচাৰ কাৰ্যত আৰু জনমত গঠনত গুৰুত্ব দিব লাগিব।

২। অতি সোনকালে ছাত্ৰীসকলৰ মাছুল ৰেহাই দিব লাগে।

৩। পৰম্পৰাগতভাৱে ছোৱালীৰ বা ল'ৰাৰ কাম বুলি কোনো হাতৰ কাম বা শিল্পৰ আদিৰ ক্ষেত্ৰত শিক্ষাৰ বিবেদ ৰাখিব নালাগে।

৪। গণিত আৰু বিজ্ঞান বিষয়ৰ পাঠ্যক্ৰমত শিক্ষা ল'বলৈ ছাত্ৰীসকলক উৎসাহিত কৰিব লাগে।

৫। মহিলাৰ বাবে স্নাতকোত্তৰ বৃত্তিৰ ব্যৱস্থা অধিক কৰিব লাগে।

৬। বিদেশত অধ্যয়ন কৰাৰ কাৰণে মহিলাৰ বাবে বৃত্তিৰ ব্যৱস্থা কৰিব লাগে।

৭। শিক্ষা নীতি গ্ৰহণৰ ক্ষেত্ৰত স্ত্ৰী শিক্ষাক আৱশ্যকীয় বুলি গ্ৰহণ কৰিব লাগে।

শেষত ক'ব পাৰি যে গণতান্ত্ৰিক সমাজ এখনত নাৰীৰ মৰ্যাদা বৃদ্ধি কৰি নাৰীয়ে নিজকে মানুহ হিচাপে প্ৰতিষ্ঠিত কৰাবলৈ হ'লে প্ৰত্যেক গৰাকী নাৰীয়ে উপযুক্ত শিক্ষা পাবই লাগিব। প্ৰকৃততে এটা জাতিৰ অন্তৰাত্মকাক আৱিষ্কাৰ কৰিবলৈ হ'লে সেই জাতিটোৰ পুৰুষ সমাজখনৰ লগতে নাৰীৰ শৈক্ষিক, ৰাজনৈতিক, অৰ্থনৈতিক মৰ্যাদাৰ ওপৰত গুৰুত্ব দিব লাগিব। তাৰকাৰণে লাগিব উচ্চ শিক্ষা। এই উচ্চ শিক্ষা লাভ কৰিবলৈ হ'লে নাৰী পুৰুষ সমন্বিতে সকলোৱে আগবাঢ়ি আহিব লাগিব তেতিয়াহে দেশৰ সৰ্বাংগীন সফলতা আশা কৰিব পৰা যায়।

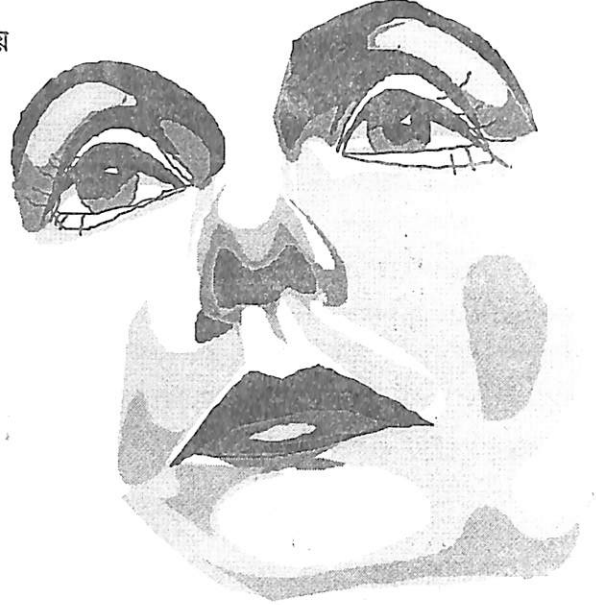
☆☆☆

ভাৰতীয় নাৰীৰ আদৰ্শ প্ৰকাশিত দুটি গল্প — 'ভদৰী' আৰু 'শান্তি'

নিপামণি টায়ে

মানবীয় অনুভূতি প্ৰকাশৰ তাগিতাতেই সাহিত্যৰ জন্ম। পৰিৱেশ পৰিৱৰ্তনৰ লগে লগে সাহিত্য ও পৰিৱৰ্তিত হৈ নব্য ৰূপত আত্মপ্ৰকাশ কৰে। আধুনিক জীৱন চেতনাক ৰূপ দিবলৈ সক্ষম হোৱা দুটি গল্প হৈছে 'ভদৰী' আৰু 'শান্তি'। পাশ্চাত্য সাহিত্যৰ অনুপ্ৰেৰণাত উনবিংশ শতিকাৰ শেষ দশকত ৰবীন্দ্ৰ নাথৰ হাতত যিদৰে বাংলা ছুটিগল্পৰ সৃষ্টি হৈছিল, তেনেদৰেই অসমীয়া সাহিত্যতো বেজবৰুৱাৰ হাতত জন্ম হ'ল অসমীয়া ছুটিগল্পৰ। ১৮৭৭ চনৰ জুলাই মাহত 'ভাৰতী' পত্ৰিকাত প্ৰকাশিত 'ভিখাৰিণী' গল্পৰ জৰিয়তে ৰবীন্দ্ৰনাথে বাংলা গল্পৰ দুৱাৰ মুকলি কৰাৰ দৰে বেজবৰুৱাও ১৮৯২ চনত 'জোনাকী'ৰ পাতত 'সেউতী' নামেৰে অসমীয়া গল্পৰ বীজ ৰোপণ কৰে।

ভাৰতীয় নাৰীৰ ত্যাগ, সমাজত নাৰীৰ স্থান, পুৰুষৰ মইমতালি আৰু নাৰী হৃদয়ৰ ব্যথাভবা কাহিনী ৰূপায়ণৰ ক্ষেত্ৰত সাদৃশ্য থকা দুটি গল্প হৈছে — ৰবীন্দ্ৰনাথৰ 'শান্তি' আৰু বেজবৰুৱাৰ 'ভদৰী'। দুয়োটি গল্প দুখন সমাজৰ প্ৰতিনিধি। এখন হৈছে — বংগীয় সমাজ আৰু আনখন হৈছে অসমীয়া সমাজ। দুখন ভিন্ন সমাজৰ নেতৃত্ব বহনকাৰী যদিও ভাৰতীয় নাৰীৰ আদৰ্শ প্ৰকাশত সমধৰ্মী গল্পদুটি। অৱশ্যে, বেজবৰুৱাৰ 'ভদৰী' পৰম্পৰাগত ভাৰতীয় নাৰী হোৱাৰ বিপৰীতে ৰবীন্দ্ৰনাথ শান্তিৰ 'ছন্দৰা' কিছু পৰিমাণে ব্যতিক্ৰমী নাৰীবাদী চৰিত্ৰ।

“বাস্তৱিক পক্ষতে ভদৰীৰ এনে বিশ্বাস হৈ গৈছিল যে ভুকুটো, ধকাটো, চৰটো, গোৰটো আৰু কাঠখৰি আৰু ঢেকি ঠোৰাৰ মাৰটো উঠা-বহা, খোৱা-লোৱাৰ লগতে বিবাহিত জীৱনৰ এটা অপৰিহাৰ্য অঙ্গ।”

উনবিংশ শতিকাত ভাৰতীয় সমাজ জীৱনলৈ যি আধুনিকতা আহিছিল সি হাড়ে-হিমজুৰে অসমীয়া মানুহৰ মনত সোমোৱা নাছিল। সেই সময়ছোৱাত মানুহৰ জীৱন নিৰ্বাহ প্ৰণালীয়েই কষ্টসাধ্য আছিল আৰু এনে অৱস্থাত নাৰী শিক্ষা বা সমাজত নাৰীৰ স্থান তেনেই নগন্য আছিল। ফলত 'ভদৰী'ৰ দৰে অসমীয়া নাৰীৰ বিশ্বাস হৈ গৈছিল যে - স্বামী ভক্তিয়ে ভগৱান ভক্তি। ভদৰীৰ এই পতিভক্তিয়ে তেওঁক সহজেই

ত্যাগী নাৰীৰ আদৰ্শত থিয় কৰাইছিল। তেওঁ বিনা প্ৰতিবাদেই মানি লৈছে স্বামী শিশুৰামৰ অত্যাচাৰক।

ভদৰীৰ দৰে পুৰুষৰ অত্যাচাৰৰ বলি হোৱা ছন্দৰাই প্ৰথম অৱস্থাত স্বামী ছিদামৰ কথা মানি লৈছে যদিও পৰৱৰ্তী সময়ত তেওঁৰ আত্মচেতনাই তেওঁক সজাগ কৰি তুলিছিল আৰু সেয়ে ফাঁচীকাঠত উঠি পুৰুষ নিষ্পেষণক নিৰ্মমভাৱে কটাক্ষ কৰিছে। ছন্দৰাৰ নাৰী হৃদয়ে কৈ উঠিছে —

“আমি তোমাকে ছাড়িয়া আমাৰ এই নবযৌবন লইয়া ফাঁসিকাঠকে বৰণ কৰিলাম — আমাৰ ইহজন্মৰ শেষবন্ধন তাহাৰ সহিত।”

লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ 'ভদৰী' কেৱল স্বামী অনুৰক্তা, নাৰী মনৰ কোমলতা প্ৰকাশক ভাৰতীয় ত্যাগী নাৰী। কিন্তু ৰবীন্দ্ৰনাথৰ 'ছন্দৰা' ত্যাগী হোৱাৰ লগতে আত্ম সচেতন নাৰীৰ কোমলতা আৰু কঠিনতাৰ প্ৰতিমূৰ্তি। এনেদৰে ক'ব পাৰি গল্প দুটি দুখন সমাজলৈ অহা আধুনিকতাৰ দুই ভিন্ন প্ৰকাশ। এইক্ষেত্ৰত বংগীয় সমাজ জীৱনলৈ অসমীয়া সমাজৰ আগতে অহা নব্য আলোড়ন তথা চিন্তাধাৰাই ক্ৰিয়া কৰি আছে।

□□

যুৱ-সংস্কৃতি আৰু যুৱ-সমাজ — এটি পৰ্যালোচনা

দিপাঙ্কিতা বয়

(১)

“Culture is the patterns of behaviour and thinking that people living in social groups learn, create and share. It refers to a society or group in which many people live and think in the same ways.”

অৰ্থাৎ ‘সংস্কৃতি’ হৈছে চিন্তা আৰু আচৰণৰ এক প্ৰক্ৰিয়া। একেদৰে যুৱ সমাজৰ পিন্ধা, খাৱন, চলন-ফুৰণ আৰু তেওঁলোকৰ চিন্তাৰ সমষ্টিয়েই হ’ল যুৱ-সংস্কৃতি।

‘যুৱ-সংস্কৃতি’ৰ ধাৰণাৰ সূত্ৰপাত হয় ষাঠি আৰু সত্তৰৰ দশকত (১৯৬০-৭০)। Functionalist সকলে ইয়াৰ প্ৰথম তত্ত্ব আগবঢ়ায়। ইয়াৰ পিছৰ পৰা বিভিন্নজনে বিভিন্ন ধৰণে ‘যুৱ-সংস্কৃতি’ৰ ধাৰণা আগবঢ়াই আহিছে।

মাৰ্ক্সবাদী সকলৰ মতে সমাজ যেনেদৰে শ্ৰেণী সংগ্ৰামৰ পৰিণতি, একেদৰে ‘যুৱ-সংস্কৃতি’ হ’ল পুঁজিপতি (Capitalist) শ্ৰেণীৰ বিৰুদ্ধে যুৱ সমাজৰ সংগ্ৰামৰ পৰিণতি।

Mark Abram এ তেওঁৰ ‘Teenager and Consumerism’ নামৰ কিতাপখনত ‘Consumerism’ অৰ্থাৎ উপভোক্তাবাদৰ আধাৰত ‘যুৱ-সংস্কৃতি’ৰ ধাৰণা আগবঢ়াইছে। তেওঁৰ মতে যুৱসকলৰ হাতত Disposable income থাকে আৰু সেই টকা বিভিন্ন আনন্দদায়ক কাৰ্য্য তথা বস্তু কিনিবলৈ খৰছ কৰে। যেনে — কাপোৰ, Hairstyle, প্ৰসাধন সামগ্ৰী, কফি, নিচায়ুক্ত দ্ৰব্য ইত্যাদি। তাৰোপৰি বৰ্তমান সময়ত বিশ্বায়ন তথা প্ৰচাৰ মাধ্যমৰ ফলত বিভিন্ন বিলাসী তথা আনন্দদায়ক সামগ্ৰীৰ চাহিদা যুৱ-সমাজত যথেষ্ট বৃদ্ধি পাইছে। যেনে — ম’বাইল, Laptop, Ipad বাইক ইত্যাদি আৰু এইবোৰে যুৱ-সমাজৰ চলন-ফুৰণ তথা চিন্তাত যথেষ্ট প্ৰভাৱ পেলাইছে বা ‘যুৱ-সংস্কৃতি’ গঠনত প্ৰভাৱ পেলাইছে। গতিকে ‘যুৱ-সংস্কৃতি’ হৈছে এক প্ৰক্ৰিয়া যাৰ আৰম্ভ হয় শৈশৱ অৱস্থাতেই আৰু পৰিৱৰ্তিত আৰ্থ-সামাজিক পৰিৱেশৰ ফলত ই নিৰ্দিষ্ট ৰূপ লাভ কৰে।

(২)

বৰ্তমান সময়ত বিজ্ঞান-প্ৰযুক্তিবিদ্যাৰ দ্ৰুত প্ৰচাৰ তথা বিশ্বায়ন (Globalisation)ৰ ফলত গোটেই বিশ্বতেই প্ৰায় সকলো ক্ষেত্ৰতেই পৰিৱৰ্তন সাধন হৈছে। এই পৰিৱৰ্তন ইমান ব্যাপক আৰু দ্ৰুত হৈছে যে যোৱা শতিকা আৰু বৰ্তমান শতিকাৰ মাজৰ মিল নোহোৱা হৈ গৈছে। এইদৰেই ব্যক্তি আৰু সমাজতো ইয়াৰ যথেষ্ট প্ৰভাৱ পৰিছে। উদাহৰণস্বৰূপে, পিতৃ আৰু তেওঁৰ সন্তানৰ চাহিদাৰ মাজৰ মিল নোহোৱা হৈ গৈছে।

প্ৰতিটো দশকেই সমাজত নতুনত্বৰ প্ৰভাৱ পেলাই আহিছে। প্ৰাচীন মূল্যবোধ আৰু জীৱন পদ্ধতিত আধুনিকতাৰ পৰস পৰিছে। আৰু এই পৰিৱৰ্তনে যুৱ সমাজৰ প্ৰতি এক প্ৰত্যাহ্বানৰ সৃষ্টি কৰিছে।

যুৱ-সমাজক বিভিন্ন দোষিত কৰা হৈছে। কিছুমানৰ মতে আধুনিকতাৰ নামত যুৱ-সমাজ পশ্চিমীয়া সভ্যতাৰ বশৱৰ্তী হৈছে। কিছুমানে প্ৰাচীন মূল্যবোধৰ বা ‘Old tradition’ক ‘পান্তা’ নিদিয়া বা যুৱ সমাজ। অধঃপতনে গৈছে বুলি মন্তব্য কৰিছে। শিক্ষানুষ্ঠানবোৰত তেওঁলোকক Indisciplined Impertinent আৰু সমাজত তেওঁলোকক Anti-traditionalist অথবা Non-conformist বুলি চিহ্নিত কৰা হৈছে। কিন্তু এইখিনিতে সকলোৱে যিটো মূল বস্তু উপেক্ষা কৰিছে, সেইটো হৈছে যে বৰ্তমান সময়ত যুৱ-সমাজ এক সন্ধিক্ষণত উপস্থিত হৈছে — প্ৰাচীন আৰু নতুনৰ মাজৰ সন্ধিক্ষণ। এহাতে প্ৰাচীনে তেওঁলোকক পিছফালে টানি আছে (সমাজ তথা পৰিয়ালৰ Tradition মূল্যবোধ আদি) আৰু আনহাতে আধুনিকতাই আনফালে মাতি আছে। (বিজ্ঞান-প্ৰযুক্তিবিদ্যা তথা অৰ্থনৈতিক উন্নতি)।

প্ৰতিজন যুৱকে জন্মৰ পৰাই পুৰণি মূল্যবোধ বা Tradition মানি চলি ডাঙৰ হৈ থাকে। ঠিক একেদৰে যুৱ বয়স পোৱাৰ পিছত নতুনত্ব তথা আধুনিকতাই তেওঁলোকৰ জীৱনৰ মূলমন্ত্ৰ হৈ পৰে। যুৱ সমাজে মানসিক দাসত্ব মানি চলিব নোৱাৰে। সমাজৰ নিয়ম, মূল্যবোধ ইত্যাদিক তেওঁলোকে যুক্তি নোহোৱাকৈ মানি ল’ব নোৱাৰে। তেওঁলোক

practical হ'ব খোজে। কিন্তু প্ৰাচীন মূল্যবোধ তথা tradition য়ে তেওঁলোকৰ 'মানসিক স্বাধীনতা'ক বিদ্ৰোহ বুলি ভাবে। তেওঁলোকক Anti Traditional বুলি চিনাক্ত কৰা হয়। কিছুমানে ইয়াক ভেটা দিবলৈ সক্ষম হ'লেও বেছিভাগ এক প্ৰকাৰ হতাশাৰ বশৱৰ্তী হয়। একেদৰেই তেওঁলোকৰ চাহিদা (Demand) ৰ পৰিৱৰ্তনক অভিভাৱক সকলে অনুধাৱণ কৰিব নোৱাৰাৰ ফলত তেওঁলোকৰ মানসিক জগতত এক প্ৰকাৰ হতাশা আৰু কিছুমানৰ মনত বিদ্ৰোহৰ সৃষ্টি হয়। সমাজ আৰু পৰিয়ালৰ পৰা উপযুক্ত সঁহাৰি নোহোৱাৰ ফলত তেওঁলোক সু-নাগৰিক হোৱাৰ ক্ষেত্ৰত বাধা উপস্থিত হয়।

(৩)

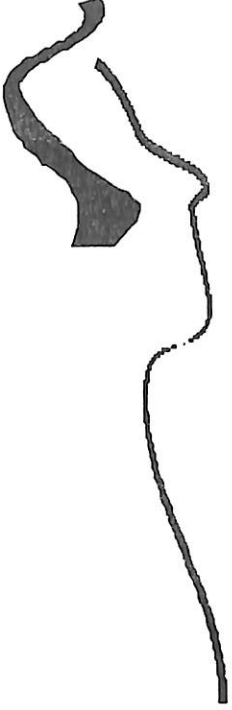
'যুৱ সমাজ' আৰু 'যুৱ সংস্কৃতি' একেটি মুদ্ৰাৰ ইপিঠি-সিপিঠি। 'যুৱ-সংস্কৃতি'ক উপযুক্ত সঁহাৰি নিদিয়াকৈ 'যুৱ সমাজক' কেতিয়াও বুজিব নোৱাৰি। কিন্তু আমাৰ সমাজত 'যুৱ-সংস্কৃতি'ক সদায় উপেক্ষা কৰা দেখা যায়। যুৱ সমাজৰ মানসিকতাক বুজিবলৈ চেষ্টা কৰাৰ সলনি নিজৰ সন্তানক অভিভাৱকে তেওঁলোকৰ 'Carbon Copy' কৰাতহে বেছি গুৰুত্ব আৰোপ কৰাত ব্ৰতী হোৱা দেখা যায়। তাৰোপৰি 'Generation Gap' ৰ ধাৰণাক পাত্ৰা নিদি যুৱ সমাজৰ চিন্তা তথা চাহিদাক 'দোষ' বুলি গণ্য কৰা হয়। ইয়াৰ ফলত যথেষ্ট সামৰ্থ্য থকা

সত্ত্বেও বহুতো যুৱক-যুৱতী পৰৱৰ্তী সময়ত নিজকে উপযুক্ত হিচাপে প্ৰতিষ্ঠা কৰাত ব্যৰ্থ হয় আৰু বহু ক্ষেত্ৰত বিপথে পৰিচালিত হয়।

গতিকে যুৱ-সমাজক সুস্থ নাগৰিক সমাজলৈ পৰিৱৰ্তিত কৰাৰ ক্ষেত্ৰত সমাজ আৰু পৰিয়ালৰ লগতে শিক্ষানুষ্ঠান সমূহৰো ভূমিকা অতি গুৰুত্বপূৰ্ণ। ইয়াৰ বাবে নতুন আৰু পুৰণিৰ মাজত সহযোগৰ একান্তই প্ৰয়োজন। অভিভাৱক সকলেও নিজকে পুৰণি চিন্তাধাৰাত আৱদ্ধ নাৰাখি আধুনিকতাৰ দৃষ্টিৰে নিজ সন্তানক বুজিবলৈ চেষ্টা কৰা উচিত। সামাজিক অনুষ্ঠান সমূহেও যুৱ-সংস্কৃতি তথা মানসিকতাৰ স্বাধীনতাক স্বীকৃতি দি যুক্তিৰ আধাৰত তেওঁলোকক Tradition মানি চলিবলৈ সন্মত কৰা প্ৰয়োজন। একেদৰে শিক্ষানুষ্ঠান সমূহেও অকল পাঠ্যক্ৰমৰ সলনি সু-নাগৰিক হোৱাৰ বাবে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক উপযুক্ত শিক্ষা দিয়া উচিত। আনকথাত সকলোৱে 'যুৱ-সংস্কৃতি'ৰ পৰিৱৰ্তনক স্বীকৃতি দি যুৱ সমাজৰ পৰিৱৰ্তনক সুনিৰ্দিষ্ট পথেৰে পৰিচালিত কৰিব পাৰিলেহে ভৱিষ্যতে যুৱ-সমাজৰ পৰা সুফল আশা কৰিব পৰা যাব। এইক্ষেত্ৰত অভিভাৱক, সমাজ তথা শিক্ষক-শিক্ষয়িত্ৰীসকল প্ৰথমতে নিজকে 'মানসিক দাসত্ব'ৰ পৰা মুক্ত কৰাটো একান্তই প্ৰয়োজন।

☆☆

নাৰী

প্ৰণামী শৰ্মা

আৰু কিমান দিন
এনেকৈয়ে তোমাৰ চকুখুৰি
অশ্ৰুসিক্ত কৰি ৰাখিবা??
খুলি নিদিয়া কিয়
তোমাৰ হৃদয়ৰ দুৱাৰ?
চিলিমিল টোপনিত দেখা
জীৱন্ত সপোনবোৰক
আকাশ চুবলৈ দিয়া
দেখিবা, তোমাৰ অন্তৰৰ বৃজ ল'বলৈ
অলেখ মুখা পিঙ্কাই কাষ চাপিব
তোমাৰ ৰঙীণ সপোন বাস্তৱায়িত কৰিবলৈ
অব্যৰ্থ চেষ্টা কৰিব
চৰ্ত মাত্ৰ এটা।
দিব পাৰিবনে শৰীৰটো
অন্তত এদিনৰ বাবে?
কিন্তু, হে নাৰী
তুমি পিছুৱাই যাব নোৱাৰা
তুমি মুখা খুলিব লাগিব সেই ভদ্ৰলোকৰ
তুমি আজি অবলা নহয়,
আজি তুমি স্বাধীন
নিজৰ ইচ্ছাৰ মালিক
দেখুৱায় দিয়া তোমাৰ অনন্য ৰূপ
আত্মনিৰ্ভৰশীলতাৰে।

□□

সময়

সুৰভী বড়ো

মই সকলোতে নিৰ্বিকাৰ
কি বেয়া কি ভাল,
দিয়া নিয়া যিয়ে হওঁক
নাই কোনো সুখ, দুখ
বৈ গৈ আছোঁ মই
লৈ সময়ৰ স্রোত।

কিমান জন্ম, কিমান মৃত্যু
কিমান যে ৰোগ শোক,
ক'ত আমৰণ জৰা
ক'ত হাঁহি ভৰা মুখ।

নাজানো, আৰম্ভণি ক'ত মোৰ

অনাদি কালৰপৰা সাক্ষী মই
সকলো ঘটনাৰ।
সকলো বাধা-বিধিনি
লগত লৈ মই হৈ যাওঁ পাৰ
মোৰ অবিহনে একোৰেই নহয়,
কাৰণ মই যে সময়।।

□□

ভাগ্যৰ পৰিহাস

শাজ্জাদুৰ বহমান

জোনাকে অস্ত্র যাবলৈ আৰম্ভ কৰিছেহি বাহিৰত; লাহে লাহে উই চিৰিঙাবোৰে ঝিৰিক ঝিৰিক মাত বন্ধ কৰি শুই পৰিছে, তেতিয়াও মাত্ৰ শুই য়াৰ পৰা নাই পূৱালীয়ে। বয়সে ভাটি দিয়া পূৱালীৰ জীৱনটো বহু দুখৰ সমাহাৰ হোৱা স্বত্বেও মনটোৱে হাৰ মনা নাই। একলা-দুকলাকৈ বাঢ়ি শেষ হ'ব ধৰা যৌৱনৰ টোবোৰ চকুৰ আগেদি মাত্ৰ পাৰ হৈ যোৱা যেন অনুভৱ হৈছে তাইৰ। তাইক আজি পুৰণি কথাবোৰে বৰকৈ আমণি কৰিছে। ভাগ্যই যেন তাইক বৰকৈ উপলুঙা কৰিব আৰম্ভ কৰিছে। আজিৰ পূৱালী আৰু বিছ বহুৰ আগৰ পূৱালীৰ মাজত সকলো পিনৰ পৰাই আকাশ-পাতাল পাৰ্থক্য। সোণোৱালী দিনবোৰ তাইৰ চকুৰ আগেদি পাৰ হৈ গ'ল গম নোপোৱাকৈ।

অতি উচ্চ আৰু ধনী ঘৰত জন্ম লোৱা পূৱালীয়ে লাহ-বিলাসৰ মাজেৰে পাৰ কৰিছিল তাইৰ ল'ৰালি কাল। মাক-দেউতাক, দাদা-ভটিৰ লগত উমলি-জামলি পাৰ কৰিছিল তাইৰ শৈশৱ। স্বভাৱ, চৰিত্ৰও আছিল পূৰ্ণিমাৰ চন্দ্ৰ দৰে। ৰূপ-গুণে কোনো পিনৰ পৰাই কম নাছিল তাইৰ। বি.এ. পাছ কৰাৰ পিছতে পৰিয়ালবৰ্গই চাই মেলি ধনী ঘৰৰ চাকৰিয়াল ল'ৰালৈ বিয়া দিলে ধুম-ধামেৰে। সময়বোৰ ঠিকে ঠাকে চলি আছিল। সুখেৰে পাৰ হ'বলৈ আৰম্ভ কৰিছিল দিনবোৰ, বিয়া হোৱাৰ দহটা বছৰ কেনেকৈ পাৰ হৈ গুচি গ'ল কৰকে নোৱাৰিলে। ছোৱালী এজনীৰ জন্ম হৈছিল বিয়াৰ তিনি বছৰ পিছতে। দিনবোৰ সুখে সন্তোষে আৰু স্বচ্ছন্দৰ মাজেৰে পাৰ হ'ল।

কিন্তু ক'ত কি ভুল হৈ গ'ল ধৰিবকে নোৱাৰিলে। হঠাতে লাগিল কেনাটো। বিয়াৰ দহ বছৰমান পিছৰ কথা। ঘৰৰ আগফালে খালি পৰি থকা মাটিখিনি এনেয়ে পৰি থকাতকৈ ঘৰ সজাই ভাড়াত দিলে। গিৰিয়েকৰ কামটো তাই ভালেই পালে কাৰণ গিৰিয়েকে দিনটো বাহিৰত থাকে। তাই ঘৰত অকলে থাকিব লগা হয়। গতিকে ভাড়াতীয়া মানুহ আহিলে অকলশৰীয়া ভাৱটো নোহোৱা হ'ব। ভাড়াতীয়া মানুহো আহিল সোনকালেই। কিন্তু ভাড়াতীয়া মানুহজন মুছলিম আৰু বিয়া নপতা। নতুনকৈ চাকৰি সূত্ৰে ইয়ালৈ আহিছে। কেইদিনমানৰ ভিতৰত সিহঁতৰ মাজত ভাল সম্পৰ্ক গঢ় লৈ উঠিল। ল'ৰাজনে তাইক বৌ বুলি মাতে। কেউ কিছু নোহোৱা ল'ৰাজনে বৌ বুলি মতা কাৰণেই মাজে সময়ে কিবা কাপোৰ কিনি দিয়ে বৌৱেকক। কিন্তু সময় সদায় অনুকূলে নচলে,

ক'ৰবাত যেন কিবা ভুল হৈ গ'ল আৰু ওলট-পালট হৈ গ'ল জীৱনৰ সমাস্ত্ৰাল গতি।

এদিনাখন গিৰিয়েকে ঘৰলৈ আহি টেবুলৰ ওপৰত শাৰী এখন দেখি তাইক সুধিলে — কোনে দিছে? তাই হাঁহি মাৰি ছেলিমে তাইৰ কাৰণে অনা বুলি কোৱাত ভাল বুলি কৈ থৈ দিলে আৰু মুখৰ বৰণ সলনি কৰি আঁতৰি গ'ল। এনেকৈ সাধাৰণ খুট-খাটৰ মাজেৰে পাৰ হৈছিল সময়বোৰ। এদিন তাই গিৰিয়েক ওলাই যোৱাৰ পাছত ছেলিমক লগত লৈ সাঁচতীয়া পইচাখিনিৰে সোণৰ চেইন গঢ়াই অনালে; কাৰণ গিৰিয়েকে সময় নাপায় দিনটো বাহিৰতে থাকে। গিৰিয়েক ঘৰলৈ আহি টেবুলৰ ওপৰত মেলি থৈ দিয়া সোণৰ চেইনডাল দেখি হাতত তুলি লৈ তাইক মাতি সুধিলে সেইডাল কাৰ বুলি। তাই আজি চেলিমৰ লগত টাউনত গৈ বনাই আনিলো বুলি কোৱাত গিৰিয়েকৰ খং আৰু সন্দেহ দুগুণে চৰিল। তাইক 'নানা' ধৰণে গালিগালাজ কৰাৰ লগতে চেলিমৰ লগত অবৈধ সম্পৰ্ক থকা বুলি তাইৰ চৰিত্ৰৰ প্ৰতি আঙুলি টোৱালে। তাই তাতেই থৰ লাগি বজ্ৰপাত পৰা মানুহৰ নিচিনা হ'ল।

কোনোদিনে কাৰো লগত বেয়া ব্যৱহাৰ নকৰা, কাৰো লগত সন্দেহ হোৱা ধৰণৰ কাম নকৰাতো তাইৰ ওপৰত গিৰিয়েকে মিছা অভিযোগ দিয়াত বাৰুকৈয়ে মনত আঘাত পালে। তাইৰ মনত বেয়া ভাৱ নথাকাতো সন্দেহৰ দৃষ্টিৰে চোৱা কাৰণে এইখন ঘৰত আৰু নাথাকো বুলি ক'লে। কাৰণ একেলগে থাকি সন্দেহৰ দৃষ্টিৰে চাই, অৱজ্ঞাৰ পাত্ৰ হোৱাতকৈ গুচি যোৱাটোৱে শ্ৰেয় বুলি ভাবিলে। কথা মতেই কাম। তাই ছেলিমৰ লগত গুচি আহিল; ছেলিমে নিবিচৰা স্বত্বেও জোৰ কৰি তাই ছেলিমৰ লগত বিয়া হ'ল। নিজ হাতে গঢ় দিয়া সংসাৰখন এৰি থৈ আহি।

প্ৰথমতে ছেলিমে তাইক গিৰিয়েকৰ ওচৰলৈ আকৌ ঘূৰি যাবলৈ অনুৰোধ কৰিছিল। যিহেতু তেওঁলোকৰ মাজত তাইৰ গিৰিয়েকে ভৱাৰ দৰে কোনো সম্পৰ্ক নাই। কিন্তু সন্দেহৰ দৃষ্টিৰে চোৱা ঘৰখনত তাই সোমাই থাকি তিল-তিলকৈ জ্বলি মৰাতকৈ আত্মহত্যাই শ্ৰেয় বুলি ক'লে। তেতিয়া ছেলিমে উপায় নাপাই বাধ্যত পৰি তাইক বিয়া পাতিলে, কাৰণ তাৰ কাৰণে আত্মহত্যা কৰিলে সেই পাপে ছেলিমক চুৰ, মানুহ হত্যা পাপ।

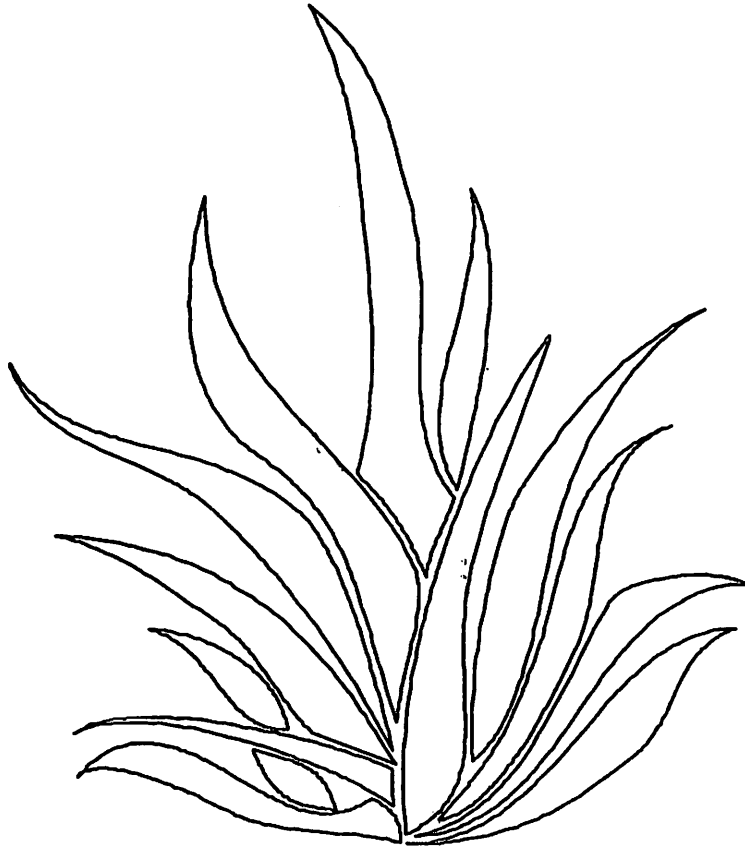

পূৱালীৰ নতুন সংসাৰখনো ভালদৰে চলি আছিল। আগৰ সকলোবোৰ পাহৰি সুখে-সন্তোষে পাৰ হ'বলৈ আৰম্ভ কৰিছিল দিনবোৰ। চহৰত মাটি কিনি তিনি মহলীয়া ঘৰ এটিও সজালে ছেলিমে। দুবছৰমান পিছতে ল'ৰা এটিও উপজিছিল। মুঠতে সকলো পিনৰ পৰাই সুখে ভৰা আছিল তাইৰ নতুন সংসাৰখনো।

এদিনৰ কথা ছেলিমে অফিচৰ পৰা আহি ৰাতি ভাত খাই শুৱ যাওঁতে মূৰ ঘূৰাই মজিয়াতে অজ্ঞান হৈ পৰি আছে। তাক পৰি থকা দেখি তাইৰ জিউ যাওঁ যাওঁ হ'ল। লৰা-লৰিকৈ হস্পিতাললৈ লৈ যোৱা হ'ল। কিন্তু ডাক্তৰে পৰীক্ষা-নিৰীক্ষা কৰি যিটো কথা তাইক ক'লে তাইৰ মূৰত যেন মস্ত কোবহে সোধালে। ছেলিমৰ ব্ৰেইন কেঞ্চাৰ হৈছে আৰু সি মাত্ৰ কেইঘণ্টামান সময়ৰহে আলহী। সি আগৰ পৰাই লুকাই চুবকৈ চিকিৎসা কৰি আছিল তাইক নোকোৱাকৈ। কাৰণ ইমান সুখৰ মাজত তেওঁ দুখৰ কাৰণ হ'ব বিচৰা নাছিল। হস্পিতালত ভৰ্তি কৰাৰ দ্বিতীয় দিনাই ছেলিমে শেষ নিশ্বাস ত্যাগ কৰিছিল। ছেলিমক হেৰুৱাই তাই যেন সৰ্বশ্ৰান্ত হ'ল।

ভালেমান দিন পাৰ হৈ যোৱাত গিৰিয়েকৰ মৃত্যুৰ শোকটো পাতলি আহিছিল। খবৰটো শুনাৰ পাছত আজি আকৌ তাইৰ অন্তৰত কিহবাই ক্ষত-বিক্ষত কৰা যেন পালে। তাইৰ মাকৰ ঘৰৰ ওচৰৰ মানুহ এজনী ওচৰৰে আলহী এঘৰলৈ ফুৰিবলৈ আহিছিল। বাটত লগ পাই বহুত সময় কথা পাতিলে আৰু আগৰ গিৰিয়েকজনৰ ফালৰ ছোৱালীজনী ইমানদিনে তাইৰ মাকৰ ঘৰত আছিল; আজি তাইৰ বিয়া হিন্দু ল'ৰা এজনৰ লগত। ধনী ঘৰৰ চাকৰিয়াল ল'ৰা। নিজৰ ছোৱালীজনীৰ বিয়া যদিও তাইক জনোৱা হোৱা নাই। মাক হৈ নিজৰ ছোৱালীজনীৰ বিয়া ধুম ধামেৰে, ফুৰ্তি কৰি দিম বুলি দেখা সপোন সপোন হৈয়ে থাকিল। তাই মাথো ছোৱালীজনীৰ সংসাৰখন যাতে সুখৰ হয় তাকে ভগবানৰ ওচৰত প্ৰাৰ্থনা কৰিলে। বৈ পৰা চকুপানী চকুতে কৰাল বান্ধিছিল। দুৰৰ পৰা ভাহি অহা আজানৰ শব্দই ৰাতি শেষ হোৱাৰ আৰু নামাজৰ আগজাননি দিলে। ক্ষণেকতে নতুন দিনৰ পোহৰৰ ফেহুজালিয়ে তাইৰ গাল মুখ তিয়াই দিলে।

☆☆

বিহুগীতত প্ৰতিফলিত অসমীয়া সমাজ

ভৃগুমনি বৰা

লোক-সাহিত্য যিদৰে লোক-সংস্কৃতিৰ অংগস্বৰূপ সেইদৰে লোক-সাহিত্য লোক-জীৱনৰো দাপোণ স্বৰূপ। লোক জীৱনৰ সুখ-দুখ, হাঁহি-কাঁন্দোন, আনন্দ-বেদনা, মিলন-বিৰহ আদিৰ জীৱন্ত চিত্ৰ লোক সাহিত্যৰ মাজেৰে প্ৰতিফলিত হয়। লোক সাহিত্যই মানৱ সমাজৰ ইতিহাসৰো সন্তোষ দিয়ে। মানুহ সামাজিক প্ৰাণী। মানুহৰ গতি আৰু প্ৰগতিৰ মূলতে সমাজ শক্তি। সমাজ হ'ল মানুহৰ গতি আৰু প্ৰগতিৰ কাৰণে মানুহৰ দ্বাৰা সৃষ্ট সংগঠন। এতেকে মানুহ আৰু সমাজৰ সম্পৰ্ক অংগাঙ্গী। মানুহৰ কাৰ্য-কলাপ, উন্নতি-অৱনতি আদি সমাজৰ এনে গভীৰভাৱে সম্পৃক্ত যে সমাজক এৰি মানুহ অথবা মানুহক এৰি সমাজৰ বিষয়ে চিন্তা কৰা একৰকম অসম্ভৱ যেনেই লাগে।

অসমীয়া লোক-সাহিত্যত বিশিষ্ট স্থান অধিকাৰ কৰি থকা বিহুগীতবোৰৰ ৰচনাৰ পটভূমি আছিল অসম দেশ, অসমৰ প্ৰকৃতি, অসমীয়া সমাজ আৰু অসমীয়া মানুহ আৰু সিৰোৰ ৰচক আছিল চহা কবিসকল। এইসকল কবিৰ ভাৱানুভূতি, কল্পনা আৰু বুদ্ধি-বৃদ্ধি অসমীয়া সমাজ জীৱন আৰু নৈসৰ্গিক শোভা-সৌন্দৰ্যৰ দ্বাৰা প্ৰভাৱাধিত হৈছিল আৰু সেয়েহে তেওঁলোকৰ নিৰ্মিত অসমীয়া সমাজ জীৱন আৰু প্ৰাকৃতিক সৌন্দৰ্যৰ চিত্ৰ ৰূপায়িত হোৱা পৰিদৃষ্ট হয়। এই বিহু

গীতবোৰৰ জৰিয়তে চহা সকলৰ মনৰ ভাৱ ব্যক্ত কৰে।

বিহুগীতত প্ৰতিফলিত অসমীয়া সমাজ :

অতিজৰে পৰা চলি থকা বিহুগীতবোৰত আমি অসমীয়াসমাজৰ এখন পূৰ্ণাঙ্গ চিত্ৰ দেখিবলৈ পাওঁ। বিহুগীতত থকা ধৰ্মবিশ্বাস, সাজ-

পাৰ, খোৱা-লোৱা, ভৌগোলিক অৱস্থান, চৰাই-চিৰিকটি, গছ-গছনি আদিৰ বৰ্ণনা আদি হুবহু দেখিবলৈ পোৱা যায়। তাৰ লগতে অসমীয়া মানুহৰ সামাজিক, অৰ্থনৈতিক অৱস্থানৰ কথাও উমান পোৱা যায়।

উঁদাহ ৰণ স্বৰূপে তলত দাঙি ধৰাৰ দৰে আমি বিহুগীতত অসমীয়া সমাজ জীৱনৰ চিত্ৰ দাঙি ধৰিব পাৰি —

১) ঈশ্বৰ বিশ্বাস :

বিহুগীতবোৰত ভগৱত চিন্তা অথবা ভগৱানৰ ওচৰত আত্মোৎসৰ্গৰ অনুভূতি প্ৰকাশ পায়। চহা কবিসকলৰ এনে অনুভূতিৰ পটভূমিত অসমৰ লোকায়ত সমাজত পৰম্পৰাগতভাৱে চলি অহা সুগভীৰ ঈশ্বৰ বিশ্বাসৰ প্ৰভাৱ। উদাহৰণস্বৰূপে —

বিধি হৈ শ্ৰজোতা   তেৱে পালোঁতা
তেওঁৰে ওপৰত ভৰ,

তোমাৰে মোৰে   যদি যোৰা আছে
তেওঁ পাতি দিব ঘৰ।

এনেদৰে বিহুগীতত প্ৰকাশিত আত্মোৎসৰ্গৰ চেতনা, সমাজ-
জীৱন চেতনাৰেই অংগীভূত। এইফালৰ পৰা মন কৰিলে, ভগৱৎ-
চিন্তা বিষয়ক বিহুগীততো সমাজ চেতনাৰ প্ৰতিফলন ঘটিছে।

২) গৃহস্থালিৰ জীৱন :

বিহুগীতৰ জৰিয়তে লোকায়াত সমাজৰ গৃহস্থালিৰ যি বিৱৰণ
পোৱা যায়, তাক শ্ৰমজীৱি অসমীয়া নিম্ন-মধ্যবিত্ত পৰিয়ালৰ সাৰ্থক
চিত্ৰ বুলিব পাৰি। চোতাল, ভঁৰাল, আখল, বাৰী-বস্তি আদিয়েই হ'ল
এনে পৰিয়ালৰ গৃহস্থালিৰ ভিত্তিভূমি আৰু কঠোৰ পৰিশ্ৰমেই হ'ল
এওঁলোকৰ আজন্মৰ সহচৰ। একাংশ বিহুগীতৰ পৃষ্ঠভূমি হিচাপে চিত্ৰিত
গৃহস্থালিৰ বৰ্ণনাৰ জৰিয়তে এই কথাৰ আভাস পোৱা যায়।
উদাহৰণস্বৰূপে —

মই থাকো চোতালত   আই থাকে আখলত
তই থাক ভঁড়ালৰ মুখত,
বোপাই বাৰীত থাকে   ককাই ধানত লাগে
দেখাও নিদিয়া পাকত।

৩) সতিনীৰ বিদ্বেষ :

অসমীয়া সমাজত সতিনী বিদ্বেষ আৰু ঈৰ্ষা চিৰকলীয়া।
বিবাহিতা স্ত্ৰীৰ বৰ্তমানত কোনো পুৰুষে দ্বিতীয় বাৰৰ বাবে আন এজনী
চপাই ল'ব খুজিলে তেনে নাৰীয়েই সততে তেনে পুৰুষলৈ চাপিব
নোখোঁজে। লোকায়াত সমাজৰ নাৰীৰ মনত সতিনী থকা পুৰুষেৰে
সৈতে সংসাৰ কৰাত কৈ কটনা কাটি খোৱাই শ্ৰেয়।

বিহুগীতত উল্লেখ আছে এনেদৰে —
গুচি যাওঁ গুচি যাওঁ   পাট্টে নাওঁত উঠি যাওঁ
কত মাৰে কিলে খাওঁ,
সতিনী লগালৈ   যাবৰে সলনি
কটনা কাটিয়ে খাওঁ।

৪) কানীৰ ব্যৱহাৰ :

অসমীয়া লোক-সমাজত কানীৰ ব্যৱহাৰ অধিকভাৱে প্ৰচলন
আছে। সেইদৰে কানীয়ালোকক উদাৰ দৃষ্টিৰে চোৱা নাযায়। লগতে
এনে কানীয়া লোকৰে সৈতে বিবাহ পাশত আৱদ্ধ হ'বলৈ গাভৰু
সকলেও বৰকৈ ইচ্ছা নকৰে কাৰণ কাণীয়াৰ আলপৈচান ধৰাটোৱেই
কঠিন কাম।

বিহুগীতত আছে —

কানীয়ালৈ নাযাবি   কানি দিব লাগিব
বাতি দিব লাগিব মাজি,
কানি তিতা মাৰোতে   পিঠা দিব লাগিব
তাকো দিব লাগিব ভাজি।

৫) দেওৰেকে বৌয়েকক পত্নীৰূপে গ্ৰহণ :

অসমীয়া লোক সমাজত কোনো কোনো বৰ্ণৰ মাজত দেখা
যায় যে দেওৰেকে বৌয়েকক পত্নীৰূপে গ্ৰহণ কৰা ৰীতি অতীজৰে
পৰা প্ৰচলিত হৈ আছে।

বিহুগীতত আছে,
হাবিত জুই লাগিলে   কুকুহা উৰিলে
দৰিকে আছিলে চাই,
ভদৰকলি চৰায়ে   পৰাচিত কৰিলে
বৌদেওক আনিব পায়।

৬) কইনাৰ বাপেকে দৰা পক্ষৰ পৰা ধন লোৱা প্ৰথা :

অসমীয়া সমাজত উল্লেখযোগ্য যে, বিয়া এটি স্মৰণীয় অনুষ্ঠান
ৰূপে দূৰ অতীতৰ পৰা পৰিগণিত হৈ আহিছে। সাধাৰণতে অসমীয়া
লোক সমাজত ডেকা-গাভৰুৰ মাজত বিয়া সম্পাদিত হয়, অভিভাৱক
তথা মাক-বাপেকৰ অনুমতি সাপেক্ষে। এইক্ষেত্ৰত কইনাৰ বাপেকে
দৰা পক্ষৰ পৰা ধন লোৱা প্ৰথাও অসমীয়া সমাজত প্ৰচলিত।

বিহুগীতত এই প্ৰথাৰ আভাস পোৱা যায় —
তামোলত খাবৰে   লং ঐ লাহৰী
তামোলত খাবৰে লং
তোমাৰনো বাপেৰে   ল'ব কেইকুৰি
ছাগলী বেচাৰে ধন।

৭) মাক-বাপেকৰ অনুমতি অবিহনে বিয়া হোৱা :

অসমীয়া লোক-সমাজত মাক-বাপেকে আগভাগ লৈ ডেকা-
গাভৰুৰ বিয়া পাতি দিয়া ৰীতি প্ৰচলিত যদিও ডেকা-গাভৰুৰে জাতি-
কুলৰ বিচাৰ নকৰি বিবাহ পাশত আৱদ্ধ হোৱা দেখা যায়। ডেকা-
গাভৰুৱে নিজৰ ইচ্ছাৰেও যে বিয়া পাতে আৰু তেনেক্ষেত্ৰত মাক-
বাপেকৰ অনুমতি লোৱাৰ প্ৰয়োজনবোধ নকৰে।

বিহুগীতত আছে —
জৰা খাই বাকলি   দলিয়াই পেলাবা
কামুৰি নাখাবা জিম,

আয়ে বোপায়ে
তোমাক বিয়া কৰি নিম।

এটা বাতিত খুতৰা শাক,
মূৰৰ চুলি চিঙি আশীৰ্বাদ কৰিছে
গৃহস্থ কুশলে থাক।

৮) গাভৰুক পলুৱাই বিয়া কৰোৱা প্ৰথা :

ডেকা ল'ৰাই মনেখোৱা গাভৰুক পলুৱাই নি বিয়া কৰোৱা প্ৰথাও
অসমীয়া লোক-সমাজত প্ৰচলিত। অৱশ্যে তেনে কাৰ্যক সমাজে
দোষণীয় বুলি গণ্য কৰে লগতে সেই দোষ মৰিষণৰ বাবে ডেকাই ধন
ভৰিবলগীয়াত পৰে।

বিহুগীতত আছে —
বিহু মাৰি থাকোঁতে পলুৱাই নিনিবা
ভৰিব লাগিব ধন।

৯) ডেকা-গাভৰুৰ গুণা-শুণ :

অসমীয়া লোক সমাজত ডেকা-গাভৰুৱে ইজনে-সিজনৰ গুণা-
শুণ কৰা দেখা যায়। বিহুগীতত এই গুণা-শুণবোৰ স্পষ্ট ৰূপত জিলিকি
উঠা দেখা পোৱা যায়। যেনে,

ডেকাৰে লেতেৰা নিবোকা চাবোন
মুখত মিচিকিয়া হাঁহি।
ছোৱালী লেতেৰা বিজুলী চকুৱা
মুখত মিচিকিয়া হাঁহি।

১০) নাৰীয়ে ভনী জোঁৱায়েকৰ আগত ওলাব নোৱাৰে :

অসমীয়া লোক-সমাজত কোনো নাৰীয়েই ভনী জোঁৱায়েকৰ
লগত চুপতি নামাৰে অথবা আগত নোলায়।

বিহুগীতত আছে —
আমলৈ বুলি মাৰো ফমুটি
কি বুলি তেতেলী সৰ,
ভনী জোঁৱাই বুলি দি যাওঁ চাৰি পীৰা
কি বুলি চুপতি কৰ।

১১) কৃষিজীৱি সমাজ :

অসমীয়া লোকসমাজ কৃষিৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল। অসমীয়া
খেতিয়কে ধান, মাহ, তিয়হ, চিৰাল আদিৰ খেতি কৰাৰ উল্লেখ
বিহুগীতবোৰত পোৱা যায়। অসমীয়া লোকৰ প্ৰধান খাদ্য ভাত।
সেয়েহে, অসমীয়া খেতিয়কে ধান খেতিৰ ওপৰত অধিক গুৰুত্ব দিয়া
দেখা যায়। তাৰোপৰি বিভিন্ন শাকৰ লগত জড়িত বিভিন্ন বিহুগীত
পোৱা যায়। উদাহৰণস্বৰূপে —

এটা বাতিত নহৰু এটা বাতিত পনৰু

১২) সুস্বাদু খাদ্য :

অসমীয়া লোকৰ প্ৰিয় খাদ্যসমূহৰ ভিতৰত দৈ, এৰা গাখীৰ,
খীৰ, মাখন, পিঠাশুৰি, কঢ়াই, চিৰা, পীঠা, আঁঠে আদি উল্লেখযোগ্য।
বিহুগীতত এনেদৰে পোৱা যায়,

ম'হৰ গাখীৰ খিৰালো কৰীয়া ভৰালো
গৰু গাখীৰ খিৰালো বৈ
হাঁহিবৰ চলেৰে কান্দি থৈ আহিলো
তোমাৰে পদূলিত গৈ।

১৩) তামোলৰ ব্যৱহাৰ :

অসমীয়া সমাজত তামোলৰ মূল্য অনতিক্ৰম্য। বিহুগীতত এই
তামোলখনৰ জৰিয়তে প্ৰেম-প্ৰীতিৰ প্ৰকাশ ঘটাব উপৰিও সামাজিক
জীৱনত ইয়াৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ স্থান নিৰ্দেশিত হৈছে। লগতে জাত-কূলৰ
লগত তামোল-পাণ আদি জড়িত হৈ আছে। বিহুগীতত ইয়াৰ সুন্দৰ
উদাহৰণ পোৱা যায় —

তোমাৰ কটা তামোল নেখাওঁ ঐ লাহৰী
আমাৰে মৰিব কুল,
অজাতি নহওঁ মই বিজাতি নহওঁ মই
তোমাৰ মোৰ একেটি কুল।

১৪) লোক-বিশ্বাস :

বিহুগীতৰ মাজেদি অসমীয়া লোক ধৰ্মৰ পৰিচয় সন্দৰ্ভকৈ
পাব পাৰি। লোকধৰ্ম, লোক-বিশ্বাসৰ আধাৰত গঢ় লৈ উঠে। কোনো
এখন সমাজত প্ৰচলিত লোকধৰ্মৰ স্বৰূপ সৃষ্টিৰ প্ৰসংগত সেই
সমাজখনৰ ভৌগোলিক পৰিবেশৰ প্ৰভাৱ সুদূৰ প্ৰসাৰী।
উদাহৰণস্বৰূপে—

ছাগে কিনি আনি দি যাওঁ বলি কাটি
চৰাওঁ মহেশ্বৰক ভোগ,
নাম গুৰু ভকতক শিৰত তুলি লৈ
গছত মাৰিলোঁ কোব।

১৫) পূৰ্বজন্ম বিশ্বাস :

অসমীয়া লোক সমাজে বিশ্বাস কৰে যে, মানুহে পূৰ্বজন্মত
কৰা পাপ-পুণ্য সাধনাৰ ফল এই জনমত ভোগ কৰে। বিহুগীতত পোৱা

যায় এনেদৰে —

তোমাৰে আমাৰে   যোৰা নেপাতিলে
কোনোবা জনমৰ পাপত ।

১৬) মন্ত্ৰৰ ব্যৱহাৰ :

অসমীয়া সমাজত মন মুহিব পৰা বুলি বিশ্বাস কৰা দৰব বা মন্ত্ৰৰ ব্যৱহাৰ অতীতৰ পৰা চলি আহিছে। নাৰী-পুৰুষ উভয়ে এই মন্ত্ৰ খোৱা বস্তুৰ লগত প্ৰয়োগ কৰা হয় বুলি বিশ্বাস কৰে। বিহুগীতত আছে এনেদৰে —

কি কথা কৰিলা   কি বুদ্ধি কৰিলা
থুৰিয়া তামোলৰ লগত,
খাওঁতে শোওঁতে   উঠোঁতে বহোঁতে
সদাই পৰি থাকে মনত ।

১৭) সম্বন্ধ বা সম্পৰ্কবাচক শব্দৰ ব্যৱহাৰ :

অসমৰ সামাজিক আৰু পাৰিবাৰিক জীৱনত বিবিধ সম্পৰ্ক আৰু সম্বন্ধৰ জৰিয়তে পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়া সম্পাদন কৰা হয়। বিহুগীতত প্ৰয়োগ যথেষ্ট। উদাহৰণস্বৰূপে —

আই, ককাই, খুলশালী, জী, জোঁৱাই, দাদা, দেওৰ, ননদ, পিতা,
পুত্ৰ, বাই, ভনীজোঁৱাই, ভাই, স্ত্ৰী, স্বামী ইত্যাদি ।

১৮) জীৱ-জন্তু, গছ-গছনি, ফল-ফুলৰ শব্দৰ ব্যৱহাৰ :

বিহুগীতত উল্লেখিত জীৱ-জন্তু, পোক-পৰুৱা, কীট-পতংগ, চৰাই-চিৰিকতি, গছ-গছনি, ফল-ফুল আদি নামৰ সৈতে অসমীয়া লোক-সমাজ চিৰ পৰিচিত। যেনে —

জীৱ-জন্তুৰ নাম : কুকুৰ, গৰু, ঘোঁৰা, ছাগলী, বাঘ, ম'হ, শিয়াল,
সিংহ, হাতী ইত্যাদি ।

পোক-পৰুৱাৰ নাম : এৰি, ওকণী, মাখি, মৌ, ভোমোৰা
ইত্যাদি ।

চৰাই-চিৰিকতিৰ নাম : কাউৰী, কপৌ, কুলি, কুৰুৱা, কেতেকী,
চিলনী, বগ, শালিকা, হাঁহি আদি ।

গছ-গছনিৰ নাম : আম, আহঁত, ঔ, চতিয়ানা, জামু, তেতেলী,
পনিয়ল, বগৰি ইত্যাদি ।

ফুলৰ নাম : কপৌ, কেতেকী, খৰিকাজাই, চম্পা, তগৰ, পদুম,
মালতী ইত্যাদি ।

১৯) ভৌতিক সংস্কৃতি :

ভৌতিক সংস্কৃতিৰ বিবিধ উপকৰণৰ উল্লিখনে সমাজ জীৱনৰ স্বকীয়তা প্ৰকাশত অৰিহণা যোগায়। ভৌতিক সংস্কৃতিৰ ভিতৰত সাধাৰণতে লোকশিল্প, স্থাপতিবিদ্যা, চিত্ৰকলা, বন্ধন প্ৰণালী, ঘৰ-দুৱাৰ নিৰ্মাণ প্ৰণালী আদি অন্তৰ্গত। বিহুগীতত ইয়াৰ উদাহৰণ পোৱা যায়।

ভৌতিক সংস্কৃতিৰ অন্তৰ্ভুক্ত লোকশিল্পৰ বিভিন্ন ভাগবোৰ তলত দিয়া হ'ল —

বাদ্যযন্ত্ৰ : টকা, গগনা, মৃদংগ, বাঁহী, বীণ, ঢোল ইত্যাদি ।

বাচন বৰ্তন : কাঁহী, কলহ, বাতি, লোটা, চৰ ইত্যাদি ।

কাঠ, বাঁহৰ সা-সজুলি : জাপি, জপা, জকাই, খালৈ, চালনি,
দুৱাৰ, দাং, বিচনা, পীৰা, এচাৰি, বঠা, পালেং, দোলা, ধেনু ইত্যাদি ।

সংস্কৃতি যিহেতু বিশ্বজনীন সেয়ে অতীজৰ বিহুগীতৰ আজি কিছু পৰিৱৰ্তন হৈছে। বিশ্বজনীনতাৰ দিশত গতি কৰা বিহুগীত সমূহেও সময়ৰ গতিশীলতাক স্বীকাৰ কৰি ন-ৰূপ লৈছে। কিন্তু জাতিৰ সংস্কৃতিৰ স্বাৰ্থত বিহুগীতবোৰে নিজস্বতা স্বকীয় ৰূপত ৰাখি সদায় অনুভূতিৰ আবেদনময়তা প্ৰকাশ কৰি থাকে, তাৰ বাবে আমি সকলোৱে যত্ন কৰা উচিত। অসমীয়া লোক-সাহিত্যৰ ভঁৰাল চহকী কৰি ৰখা বিহুগীত সমূহ এক শ্ৰেষ্ঠ মানৱীয় কবিতা। লগতে এই বিহুগীত সমূহৰ মাজতে তদানীন্তন সমাজ জীৱনৰ চিত্ৰ সুন্দৰভাৱে প্ৰকাশ পায়।

☆ ☆

উনিশ শতকে বঙ্গের স্ত্রী শিক্ষা আন্দোলন

আক্রাম হসেন

সমাজের অগ্রগতির মাপকাঠি হ'ল সেই সমাজে নারীর অবস্থান। নারীদের পেছনে ফেলে রেখে কখনই কোনো দেশ-সমাজ এগিয়ে যেতে পারেনা। তাই সমাজের উন্নতি তথা দেশের উন্নতি করতে গেলে প্রথমে নারী-পুরুষের সমানাধিকারের ব্যবস্থা করা দরকার। আর এর মূলে রয়েছে শিক্ষা। তাই শিক্ষার দ্বার মেয়েদের সামনে খুলে দিতে উনিশ শতকে অনেকেই সচেষ্ট হয়ে উঠেন। উনিশ শতকের স্ত্রী শিক্ষা আন্দোলনের বিষয়ে আলোচনা করার আগে প্রাচীন এবং মধ্যযুগে সমাজে নারীর অবস্থান সম্পর্কে সাম্যক ধারণা নেওয়া উচিত।

সাধারণ ভাবে আমাদের মনে হতে পারে স্ত্রী শিক্ষা জিনিসটা বুঝি আমাদের দেশে পুরোপুরি বিদেশ থেকে আমদানি করা অভিনব কিছু; কিন্তু স্ত্রী শিক্ষার ক্ষেত্র পাশ্চাত্যের প্রভাব থাকলেও আমরা লক্ষ করি প্রাচীন ভারতেও বিদূষী নারীর অভাব ছিল না। রুক্মিনী, লীলাবতি, চিত্রলেখা, মৈত্রেয়ী লক্ষ্মণ সেনের পত্নী প্রমুখের বিদ্যার খ্যাতি বহুশ্রুত। আর চৈতন্য যুগে জাহ্নবী দেবী, সীতা দেবী, হেমলতা দেবীর মতো সুশিক্ষিতা মহিলার অভাব ছিল না। অষ্টাদশ শতাব্দীর শেষে এবং ঊনবিংশ শতাব্দীর সূচনায় আমরা আনন্দময়ী দেবী, দ্রব্যময়ী দেবীর মতো মহিলার সম্মান বাংলাদেশে পাই। তবে প্রাচীন ও মধ্যযুগে আমরা যে শিক্ষিত নারীর পরিচয় পাই তা ছিল মুষ্টিমেয়। নারী শিক্ষার ব্যাপকতা সে ভাবে লক্ষ করা যায় না। প্রসঙ্গত উল্লেখ্য প্রাচীন যুগে নারী উচ্চ আসনে অধিষ্ঠিত ছিল। হিন্দু ধর্মের বেশির ভাগ দেবতাই ছিলেন নারী। ঋগ্বেদের একটি শ্লোকার্থে পাওয়া যায় — “স্বয়ংসা মিত্রং বনুতে জনে চিৎ” — অর্থাৎ নারী জনসমাজে নিজের বন্ধু নিজে বেছে নিত। ঋগ্বেদেই আবার নারীর অবনমনের চিত্রও পাওয়া যায় — “ভুক্ত্বাচ্ছিত্তং বধৈব দদ্যাৎ।” — অর্থাৎ পুরুষ খেয়ে এঁটোটা নারীকে দেবে। এই সব থেকে বোঝা যায় সুপ্রাচীন যুগে নারী স্বাধীনচারিণী থাকলেও অচিরেই নারী পুরুষের অধীন হয়ে পড়ে।

ধর্মগত দিক থেকে লক্ষ করলে আমরা হিন্দু-মুসলিম উভয় ধর্মেই নারী শিক্ষার কথা পাই। ইসলামের শ্রেষ্ঠ নবী হজরত মহম্মদ যে বিধি-বিধান ঘোষণা করেন তার মধ্যে ছিল শর্ত সাপেক্ষে বিবাহ বা অস্থায়ী বিবাহ নিষিদ্ধ করণ, আইনের চোখে নারী এক পুরুষের সমান অধিকার ঘোষণা, বিষয় সম্পত্তিতে নারীদের অধিকার দান, আর্থিক

স্বাধীনতা তথা অর্থ উপার্জনের অধিকারের স্বাধীনতা এবং নারী পুরুষ নির্বিশেষে শিক্ষার অধিকার দান। নারীর জ্ঞান অর্জনের কথা বলতেগিয়ে তিনি বলেছেন — “প্রত্যেক মসলমান নারীর জ্ঞান অর্জন করা অবশ্য কর্তব্য।” প্রসঙ্গত উল্লেখ্য হজরত মহাম্মদের সহধর্মিণী আয়েসা ছিলেন অগাধ পাণ্ডিত্যের অধিকারিণী। তবে হজরত মহাম্মদ নারীকে মর্যাদা আসনে অধিষ্ঠিত করে সামাজিক সাম্য প্রতিষ্ঠার আন্তরিক প্রচেষ্টা চালালেও তাঁর মৃত্যুর পর নারী মর্যাদার অবনমন ঘটে।

বঙ্গদেশে বুদ্ধ-হজরত মহাম্মদের যুগে নারী উচ্চ আসনে অধিষ্ঠিত হলেও পরবর্তীকালে মধ্যযুগে নারী অধিকারচ্যুত হয়। বৈদিক শ্লোক নারীদের আবৃত্তি করা, শ্রবণ করা নিষিদ্ধ করা হয়। ফলে হিন্দু-মুসলিম উভয় সমাজেই নারী হয় জেনানা মহল ও অন্দর মহলের বাসিন্দা। চালু হয় কৌলিন্য প্রথা-সতীদাহ প্রথার মতো ঘৃণ্য প্রথা। পুরুষ তান্ত্রিক সমাজে নারীদের দাসী করে রাখার জন্য বলা হয়, নারী শিক্ষা গ্রহণ করলে বিধবা হয়। আর এই সামাজিক বিধানকে নারী সমাজ মাথা পেতে মেনে নেয়।

উনিশ শতকে বঙ্গদেশে নারীরা সীমিত ক্ষেত্রে কিছু কিছু সুযোগ সুবিধা ভোগ করে। তবে সমাজের নিচু তলার মেয়েরা চরম দূরবস্থা ও অবমাননাকর পরিস্থিতির সন্মুখি হয়। তাদের শৈশব কাটে পিতার অধীনে, যৌবনে কাটে স্বামীর অধীনে আর বৃদ্ধাবস্থার তারা পুত্রের অধীনস্থ হয়। তবে এই উনিশ শতকেই বাংলায় বিভিন্ন দেশের প্রভাবে এবং এদেশীয় বিভিন্ন মনীষীর প্রভাবে নারী শিক্ষা আন্দোলনের সূত্রপাত ঘটে, এরপর ধীরে ধীরে তা দানা বাঁধতে থাকে। নারী শিক্ষার ক্ষেত্রে এদেশীয় যাঁরা অগ্রণী ভূমিকা পালন করেন তাঁদের মধ্যে উল্লেখযোগ্য হলেন — রাজা রামমোহন রায়, ঈশ্বরচন্দ্র বিদ্যাসাগর, স্বামী বিবেকানন্দ প্রমুখ। রামমোহন (১৭৭৮-১৮৩৩) বুঝতে পেরেছিলেন মেয়েদের পিছনে ফেলে সমাজ কখনো এগোতে পারেনা। রামমোহন সেটা বুঝেছেন বলেই তাঁর ‘প্রবর্তক নিবর্তক সম্বাদ’ - এ স্ত্রী শিক্ষার প্রয়োজনীয়তার কথা বার বার তুলে ধরেছেন।

ভারতবর্ষ তথা বাংলাদেশে স্ত্রী শিক্ষার সূচনার ক্ষেত্রে শিল্প বিপ্লবের গুরুত্বপূর্ণ প্রভাব রয়েছে। শিল্প বিপ্লবের ফলেই পাশ্চাত্যের নারী সমাজ প্রথম কর্মের জগতে প্রবেশের সুযোগ পায়। পাশ্চাত্যের

নারীমুক্তি আন্দোলনের কথা বলতে গেলে প্রথমেই বলতে হয় ইংল্যান্ডের কথা। অষ্টাদশ-উনবিংশ শতকে ইংল্যান্ডের নারীরা শিক্ষার ক্ষেত্রে কিছু কিছু সুযোগ সুবিধা লাভ করে। ১৮৭০ সাল নাগাদ তারা বিশ্ববিদ্যালয়ের শ্রেণিকক্ষে প্রবেশের অধিকার পায়। তবে ইউরোপে পঞ্চদশ শতক থেকেই মেয়েরা ক্রমিক প্রকৃয়ার বিরুদ্ধে সবার হতে থাকে। আর এই প্রভাব ধীরে ধীরে ভারত তথা বাংলাদেশে বিস্তার লাভ করতে থাকে।

বাংলায় স্ত্রী শিক্ষার প্রধান উদ্যোক্তা হলেন খ্রিষ্টান মিশনারিরা। এদেশে স্ত্রীশিক্ষার জন্য স্কটল্যান্ডের কয়েকজন মহিলা প্রথম এগিয়ে আসেন। এঁদের মধ্যে একজন হলেন রবার্ট যে। তিনি ১৮১৪ সালে কলকাতার পাশাপাশি চুঁচুড়ার প্রথম বালিকা বিদ্যালয় স্থাপন করেন। কিন্তু ১৮১৮ সালে রবার্ট যে যারা গেলে তাঁর স্ত্রী শিক্ষা বিষয়ক প্রয়াসে ছেদ পড়ে। আর ততদিনে অন্যান্য মিশনারি তৎপর হয়ে উঠেন।

১৮১৯ সালে কলকাতার কয়েবাজন ব্যাপটিষ্ট মিশনারি স্ত্রী শিক্ষার একটি কার্যসূচী রূপায়ণের জন্য এগিয়ে আসেন। আর তাঁদের আবেদনে কয়েকজন ইংরেজ মহিলা সাড়া দেন। ফলে এবছরই তাঁদের সহযোগিতার রেভারেন্ট ডাবলিউ এইচ পিয়ার্স এর সভাপতিত্বে 'ক্যালকাটা কিমেল জুভেনাইল সোসাইটি' স্থাপিত হয়। এই সমিতি নন্দন বাগান, গৌরীবাড়ি, জান বাজার ও চিৎপুর অঞ্চলে বালিকা বিদ্যালয় স্থাপন করেন। গৌড়িবারিতে সোসাইটির প্রথম স্কুলটিতে প্রথম বছর শেষে ছাত্রী সংখ্যা দাঁড়ায় আট জন। এই 'ক্যালকাটা কিমেল জুভেনাইল সোসাইটি' পরবর্তী কালে 'বেঙ্গল খ্রিষ্টান স্কুল সোসাইটি'র মহিলা বিভাগে পরিণত হয়। ১৮২৯ এ সোসাইটির স্কুলের সংখ্যা দাঁড়ার কুঁড়ি। ১৮৩২ সাল থেকে 'ক্যালকাটা ব্যাপটিষ্ট কিমেল স্কুল সোসাইটি' এই নতুন নামে সোসাইটি পরিচিতি লাভ করে।

বাংলায় উনিশ শতকের প্রথমার্ধে স্ত্রী শিক্ষা বিস্তারে মিস মেরি আন কুক একটি স্মরণীয় নাম। 'ব্রিটিশ এণ্ড ফরেন স্কুল সোসাইটি' মেরি আন কুককে ভারতে পাঠান স্ত্রীশিক্ষার দায়িত্বভার দিয়ে। 'রামতনু লাহিড়ী ও তৎকালীন বঙ্গ সমাজ গ্রন্থে' শিবনাথ শাস্ত্রী জানিয়েছেন ম্যারি আন কুকের উদ্যোগে গঠিত দশটি বিদ্যালয়ে ছাত্রী সংখ্যা দাঁড়ায় ২৯৯ জন। মিস কুক কলকাতার এসে প্রথমে স্কুল সোসাইটির সহায়তা লাভে ব্যর্থ হলে 'চার্চ মিশনারি সোসাইটি'র সহায়তার ৮ টি ছোট ছোট বালিকা বিদ্যালয় স্থাপনে সক্ষম হন। এগুলি হল ঠনঠনিয়া স্কুল, মির্জাপুর স্কুল, প্রতিসার স্কুল, শোভাবাজার স্কুল, কৃষ্ণবাজার, শ্যামবাজার, মল্লিকবাজার ও কুমারতুলি স্কুল। আমরা স্বপন বসুর দেওয়া তথ্য থেকে জানতে পারি শোভাবাজার স্কুল ছাড়া বাকি সাতটি স্কুলে ছাত্রী সংখ্যা ছিল ১৯৭ জন। ১৮২৩ এ তাঁর পরিচালিত স্কুল সংখ্যা দাঁড়ায় ২২। আর ছাত্র সংখ্যা বেড়ে দাঁড়ায় ৪০০ জন। প্রসঙ্গত উল্লেখ্য

এই সব স্কুলের উচ্চ ক্লাস গুলিতে মিস কুক নিজেই পড়াতে।

১৮২৪ সালে 'চার্চ মিশনারি সোসাইটি' 'লেডিস সোসাইটি' গঠন করে তাদের হাতে স্কুল গুলি পরিচালনার দায়িত্বদেন। ১৮২৪ সালে এই সোসাইটির ২৮ টি বিদ্যালয়ে ৪৮০ জন মেয়ে ভর্তি হয়। আর অল্প দিনের মধ্যেই ৩০ টি স্কুলে ছাত্রী সংখ্যা দাঁড়ায় প্রায় ৬০০ জন। রাজা বৈদ্যনাথ এই সোসাইটিকে সাহায্য করার জন্য এগিয়ে আসেন। তিনি 'লেডিস সোসাইটি'কে কুঁড়ি হাজার টাকা দান করেন। তাঁর এই টাকা সেন্ট্রাল ফিমেল স্কুল প্রতিষ্ঠায় ব্যয় করা হয়। ১ লা এপ্রিল ১৮২৮ মিসেস উইলসন (মিঃ কুক) ৮৫ টি বালিকা সহ সেন্ট্রাল স্কুলের ভার গ্রহণ করেন। লক্ষণীয় যে উনিশ শতকের প্রথমার্ধে স্ত্রী শিক্ষা বিস্তারের কাজে চার্চমিশনারি সোসাইটি, লেডিস সোসাইটি, লণ্ডন মিশনারি সোসাইটি উঠে পড়ে লাগে। ১৮২৩ সাল থেকেই কেরি ওয়ার্ড আর মার্শম্যান বালিকা বিদ্যালয়ের মাধ্যমে খ্রিষ্টের বাণী প্রচারে তৎপর হয়ে উঠেন। আসলে মিশনারিদের শিক্ষা বিস্তারের চেষ্টা ছিল নিজস্ব উদ্দেশ্য প্রণোদিত। শিক্ষার নামে তাঁরা যেন খ্রিষ্টান ধর্মকেই প্রচার করতে চেয়েছেন। তবে বৃহত্তর বাঙালি সমাজে স্ত্রী শিক্ষার সম্পর্কে ব্যাপক চেতনা জাগাতে ব্যর্থ হলেও মিশনারিদের স্ত্রী শিক্ষা বিস্তারের প্রয়াসের ঐতিহাসিক মূল্যকে আমরা কোনো ভাবেই অস্বীকার করতে পারি না।

মিশনারিদের ধর্মশিক্ষার বাড়বাড়ির জন্য রাখাকান্ত দেব, প্রসন্ন কুমার ঠাকুর প্রমুখ এদেশীয় স্ত্রী শিক্ষার সমর্থকেরা ও মিশনারি স্কুল সম্পর্কে ধীরে ধীরে বিরূপ হয়ে উঠেন। কিছু কিছু ভদ্রলোক বাড়ির মেয়েদের এই ধরণের বিদ্যালয়ে পাঠাতে অস্বীকার করেন। সে কালের সমাজ সংস্কারের সবচেয়ে উৎসাহী দল ব্রাহ্ম যুবকেরা এই সমস্যা সমাধানের জন্য চালু করলেন অন্তঃপুর স্ত্রী শিক্ষা। বাঙালি সমাজের সচেতন অংশ বিষয়টি নিয়ে চিন্তা ভাবনা শুরু করেন। এই সময় ডিরোজিওর ছাত্র শিষ্যরা তাঁদের পত্র পত্রিকা (পার্শ্বন, এনকোয়েরা, জ্ঞানাবেষণ) গুলিতে স্ত্রী শিক্ষার সমর্থনে কলম ধরেন। ডিরোজিওর ইয়ং বেঙ্গল গোষ্ঠী ছিল স্ত্রী শিক্ষার গোঁড়া সমর্থক। ১৮৪৭ এ নবীন কৃষ্ণ মিত্র, কালিকৃষ্ণ মিত্র, প্যারিচাঁদ সরকার প্রমুখ বারাসতে একটি বালিকা বিদ্যালয় স্থাপন করেন।

বাংলাদেশে যখন স্ত্রী শিক্ষা নিয়ে প্রবল টানা পোড়ন সৃষ্টি হয় এমতাবস্থায় ১৮৪৮ সালে আইন পরিষদের সদস্য হিসাবে বেথুন সাহেব এদেশে আসেন। এদেশের শিক্ষা পরিষদের সভাপতি হয়ে তিনি মেয়েদের জন্য শিক্ষার দ্বার উন্মুক্ত করে দিতে চাইলেন। প্রথম পদক্ষেপ হিসাবে তিনি কলকাতায় একটি বালিকা বিদ্যালয়ে স্থাপনের উদ্যোগ নেন। তাঁর এই উদ্যোগে ইয়ংবেঙ্গল গোষ্ঠী সাড়া দেয়। এই প্রসঙ্গে উল্লেখ্য যে বালিকা বিদ্যালয়ের জন্য দক্ষিণাঙ্গণ বিনা ভাড়াই তাঁর

সুকিয়া স্থিরে বাড়িটি ছেড়ে দেন। নারী শিক্ষার জন্য এগিয়ে এলেন মদনমোহন তর্কালঙ্কারের মতো ব্রাহ্মণ পণ্ডিতারা ও। তিনি তার দুই কন্যা ভুবন বালা এবং কুন্দ বালাকে বেথুন স্কুলে ভর্তি করে দেন। দক্ষিণারঞ্জন বিনামূল্যে প্রাথমিক শিক্ষাদান ও স্ত্রী শিক্ষার উপযোগী প্রাথমিক পাঠ্যপুস্তক রচনায় নিজেই নিয়োজিত করেন।

১৮৫০ সালে সমাজ সংস্কারক বিদ্যাসাগর (১৮২০-১৮৯১) বেথুন স্কুলের সেক্রেটারী পদে নিযুক্ত হন। বেথুনের চেপ্টার সঙ্গে বিদ্যাসাগরের ঐকান্তিকতা যুক্ত হওয়ায় বঙ্গের নারীশিক্ষা আন্দোলন যেন এক নতুন মাত্রা লাভ করে। বিদ্যাসাগরকে সর্বতোভাবে সহায়তা করেন পণ্ডিত মদন মোহন তর্কালঙ্কার। বেথুন স্কুল-ছাত্রদের গাড়িতে বিদ্যাসাগর লিখে দেন — “কন্যাপেব্যং পালনীয়া শিক্ষণীয়াতি যত্নতঃ”^{৩৩} অর্থাৎ শাস্ত্রের বচন অনুযায়ী পুত্রের মতো কন্যাকেও যত্ন করে পালন করতে ও শিক্ষা দিতে হবে। বিদ্যাসাগর বুঝতে পেরেছিলেন নারীকে সমাজের মূল শ্রোতে ফিরিয়ে আনতে গেলে প্রথমে দরকার শিক্ষার। আর একথা ভেবেই বিদ্যাসাগর নারীশিক্ষার জন্য বিভিন্ন জয়গায় প্রায় ৩৫ টি বিদ্যালয় স্থাপন করেন। ১৮৬২ সালে বেথুন সাহেবের বালিকা বিদ্যালয় সম্পর্কে বিদ্যাসাগর সরকারকে একটি রিপোর্ট পাঠান তাতে তিনি লেখেন — “১৮৫৯ খ্রীষ্টাব্দ হইতে বিদ্যালয়ে ছাত্রীর সংখ্যা যে রূপ দ্রুত বাড়িয়া চলিয়াছে তা দেখিয়া কমিটি বিশ্বাস করে যাহাদের উপকারের জন্য বিদ্যালয়টি প্রথম প্রতিষ্ঠিত হয় সমাজের সেই শ্রেণীর লোকের কাছে ইহা ক্রমেই সমাদর লাভ করিতেছে।”^{৩৪} বাংলাদেশের স্ত্রী-শিক্ষার অন্যতম পথিকৃৎ কোনো স্বার্থের জন্য নয় সুধুমাত্র ভালোবেসেই বেথুনকে অনুপ্রাণিত করেছিলেন স্ত্রী শিক্ষার কাজে সর্বস্ব পণ করতে।

বেথুন স্কুলের দৃষ্টান্ত অনুপ্রাণিত হয়ে রাধাকান্ত দেব তাঁর শোভা বাজারের বাড়িতে, উত্তর পাড়ার জমিদার রাজকৃষ্ণ মুখোপাধ্যায় উত্তর পাড়ায় বালিকা বিদ্যালয় স্থাপন করেন। এছাড়াও বর্ধমান, ঢাকা, বরিশাল, কুমিল্লা, পাবনা, কোম্পাগর, রাণাঘাট, যশোর, সুখসাগর প্রভৃতি স্থানে একের পর এক মেয়েদের জন্য স্কুল গড়ে উঠে। তবে সরকারী ও দাসিন্য, আর্থিক অভাব অনাটন, সামাজিক প্রতিবন্ধকতা প্রভৃতি কারণে এইসব স্কুল অধিকাংশই দীর্ঘ জীবন লাভ করতে ব্যর্থ হলেও লেখাপড়া শেখার অধিকার যে মেয়েদের রয়েছে, আর পড়াশোনা করলে ক্ষতি যে কিছু হয়না এই বোধ স্কুল গুলি আন্দোলন আকারে চারিদিকে ছড়িয়ে দিতে সমর্থ হয়। উনিশ শতকের ষাটের দশকে মেয়েরা কেন উচ্চ শিক্ষার সুযোগ পাবে না তা নিয়ে এবং স্ত্রী শিক্ষার পদ্ধতি নিয়ে বিতর্ক দেখা দেয়। কেশব চন্দ্র সেন, প্রতাপ চন্দ্র মজুমদার, গৌর গোবিন্দ উপাধ্যায়, উমেশ চন্দ্র দত্ত, গিরিশ চন্দ্র সেন, অঘোরনাথ দত্ত, মহেন্দ্র নাথ বসু,

প্রমুখ বাঙালি সমাজের প্রতিনিধি স্থানীয় ব্যক্তিগণের মতে মেয়েরা যাতে সুগৃহিণী ও সুমাতা হয়ে উঠতে পারে এমন স্ত্রী জনচিত শিক্ষাই তাদের দেওয়া উচিত। আর এর বিরুদ্ধে আন্দোলনে নামেন দ্বারকনাথ গঙ্গোপাধ্যায়, দুর্গামোহন দাস, আনন্দ মোহন বসু, শিবনাথ শাস্ত্রী, শশীপদ বন্দ্যোপাধ্যায়, রজনীনাথ রায়, ভগবান চন্দ্র বসু প্রমুখ চিন্তাশীল ব্রাহ্মণ। মেয়েদের উচ্চশিক্ষা, জ্ঞান ভাণ্ডারের সমস্ত শাখায় মেয়েদের বিচরণ এটাই তাঁরা চেয়েছেন। আর এঁদের সংঘবদ্ধ প্রচেষ্টাতেই স্থাপিত হয় ১৮৭০ সালে ‘হিন্দু বালিকা বিদ্যালয়’। পরবর্তী সালে যায় নাম হয় ‘বঙ্গ মহিলা বিদ্যালয়’ (১৮৭৬)। ১৮৭৮ এ এটি বেথুন স্কুলের সঙ্গে একত্রিত হয়ে যায় এবং প্রাথমিক শিক্ষার গণ্ডি অতিক্রম করে মেয়েদের পরবর্তী স্তরে পৌঁছে দিতে সাহায্য করে।

এরপর উনিশ শতকের সত্তরের দশকে মেয়েদের বিশ্ববিদ্যালয় শিক্ষার সুযোগ দেওয়া হবে কি না তা নিয়ে সমাজে তুমুল বাদানুবাদ সৃষ্টি হয়। অনেক তর্ক বিতর্কের পর মুক্তমনা মানুষ জনের প্রচেষ্টায় বিশ্ববিদ্যালয়ের দরজা মেয়েদের জন্য খুলে যায়। ১৮৭৮ সাল থেকে মেয়েরা বিশ্ববিদ্যালয়ের নানা পরীক্ষায় বসতে থাকেন। এরপর ধীরে ধীরে নারী শিক্ষার জগৎ ক্রমেই বিস্তার হতে থাকে। ১৮৭৯ সালে চন্দ্রমুখী বসু এবং কাদাম্বিনী প্রথম স্নাতক হিসাবে সন্মানিত হন। মনে রাখতে হবে যে কেবল বাংলাদেশে বা ভারতবর্ষে নয় সমগ্র বৃটিশ সাম্রাজ্যে এঁরা প্রথম মহিলা স্নাতক।

উনিশ শতকের নারী শিক্ষার দিকে দৃষ্টিপাত করলে আমরা দেখতে পাই মেয়েদের শিক্ষা বিস্তারের প্রচেষ্টা কেবল হিন্দু ও ব্রাহ্ম পরিবারেই সীমাবদ্ধ ছিল। উনিশ শতকের দ্বিতীয়ার্ধে মুসলিম সমাজে চিন্তাশীল মানুষেরা ও মেয়েদের লেখাপড়া শেখানোর কথা ভাবতে থাকেন। প্রসঙ্গত উল্লেখ্য যে ‘বালারঞ্জিকা’ পত্রিকা সম্পাদক আব্দুল রহিম, কুমিল্লার ফয়জুল্লাহ চৌধুরাণি, ডাক্তার জহিরুদ্দিন আহমদ প্রমুখ স্ত্রী-শিক্ষার গোঁড়া সমর্থক ছিলেন। এঁরা অশিক্ষার মধ্যে ডুবে থাকা মুসলিম মেয়েদের মধ্যে শিক্ষার আলো ছড়িয়ে দিতে যথেষ্ট হয়েছেন। জহিরুদ্দিন নিজের মেয়েকে শিক্ষিত করে তোলার জন্য বেথুন স্কুলে ভর্তি করাতে চাইলে স্কুল কর্তৃপক্ষ মুসলিম মেয়ে বলে ভর্তি করাতে অস্বীকার করে। এই রকম পরিস্থিতিতে দাঁড়িয়ে মুসলিম মেয়েদের শিক্ষার জন্য বিদ্যালয় স্থাপনে সমাজের বিশিষ্ট ব্যক্তির উদ্যোগী হন। ১৮৭৮ সালে ঢাকায় প্রতিষ্ঠিত হয় ‘ইডেন গার্লস স্কুল’। এই বিদ্যালয়টি হিন্দু-মুসলিম উভয়ের জন্য খুলে দেওয়া হয়। ১৮৮০ সালে ‘বামাবোধিনী’ পত্রিকার মার্চ সংখ্যায় প্রকাশিত একটি প্রতিবেদন থেকে জানা যায় ঐ বছর গার্লস স্কুলে মোট ছাত্রী সংখ্যা ছিল ১৫৩। এর মধ্যে মুসলিম ১ জন। ১৯১১ সালে মুসলিম ছাত্রী সংখ্যা দাঁড়ায় ১১,

হিন্দু ২০৯, খ্রিষ্টান ৮ এবং ফার্সি ১ জন। ফইজুমেছা চৌধুরীনি (১৮৩৪-১৯০৩) প্রতিষ্ঠা করেন কুমিল্লা গার্লস স্কুল। এরপর ১৮৭০ সালে তিনি কুমিল্লা শহরে গড়ে তোলেন একটি উচ্চ ইংরেজি বালিকা বিদ্যালয়। ফইজুমেছাকে আমরা মুসলিম নারী শিক্ষার জনক বলে আখ্যা দিতে পারি। তিনি মেয়েদের থাকার জন্য গার্লস হোস্টেল পর্যন্ত স্থাপন করেন।

উনিশ শতকের নারী শিক্ষা আন্দোলনে বিভিন্ন পত্র-পত্রিকা এবং পুস্তক-পুস্তিকা ও গুরুত্বপূর্ণ ভূমিকা পালন করে। উনিশ শতকে স্ত্রীশিক্ষা সম্পর্কিত যে বইগুলি বিশেষ উল্লেখের দাবী রাখে সেগুলি হ'ল —

১) 'স্ত্রীশিক্ষা বিধায়ক' (১৮২২) — গৌর মোহন বিদ্যালয়।

২) 'এ প্রাইম এসে অফ নেটিভ ফিমেল এডুকেশন' (১৮৪১) — কৃষ্ণ মোহন বন্দ্যোপাধ্যায়।

৩) 'ভারতবর্ষীয় স্ত্রীগণের বিদ্যাশিক্ষা' (১৮৫০) — তারাশঙ্কর তর্করত্ন।

৪) 'অ্যান অ্যাড্বেম অফ নেটিভ ফিমেল এডুকেশন' (১৮৫৬) — হরচন্দ্র দত্ত।

৫) 'স্ত্রী শিক্ষা বিধান' (১৮৫৭) — দ্বারকনাথ রায়।

৬) 'স্ত্রী জাতির বিদ্যাভাসের ঔচিত্যানৌচিত্য বিচার বিষয়ক প্রস্তাব' (১৮৬৩) — শ্যামল সেন।

৭) 'হিন্দু অবলা কুলের বিদ্যাভ্যাস ও তাহার সন্মতি' (১৮৬৫) — কৈলাশ বাসিনী দেবী।

৮) 'স্ত্রী শিক্ষা' (১৮৭২) — শ্রীরাম পালিত।

৯) 'স্ত্রী শিক্ষা' (১৮৭৪) — প্যারীশঙ্কর দাশগুপ্ত।

১০) 'স্ত্রী শিক্ষা বিষয়ক প্রবন্ধ' (১৮৭৮) — রাধা মাধব বসু।

১১) 'স্ত্রী শিক্ষা' (১৮৮৩) — কালি কচ্ছের জনৈক পণ্ডিত।

১২) 'স্ত্রী শিক্ষা বিষয়ক আপত্তি খণ্ডন' (১৮৮৪) — গুণময়ী সিংহ।

১৩) 'স্ত্রী শিক্ষা' (১৮৮৪) — কামাখ্যাচরণ মুখোপাধ্যায়।

১৪) 'বঙ্গালী মেয়ের নীতিশিক্ষা' (১৮৮৯) — যদুনাথ মুখোপাধ্যায়।

১৫) 'নারী শিক্ষা' (১৮৯৫) — গুরুগঙ্গা আইচ চৌধুরী।

১৬) 'স্ত্রী শিক্ষা' (১৮৯৮) — কামাখ্যাচরণ বন্দ্যোপাধ্যায়।

উপরে উল্লিখিত বইগুলির অধিকাংশই স্ত্রী শিক্ষার সমর্থনে লেখা। তবে সামান্য হলেও স্ত্রী শিক্ষার কু-ফল দেখিয়েও কেউ কেউ বই লেখেন। প্রসঙ্গত উল্লেখ্য কালীকচ্ছের জনৈক পণ্ডিত লিখিত বইটিতে স্ত্রী শিক্ষা সম্পর্কিত কিছু কিছু আপত্তিজনক কথা কলা হয়েছে।

বাংলা ভাষায় স্ত্রী-শিক্ষাকে সাহিত্যক্ষেত্রে সমর্থনের প্রথম কৃতিত্ব সম্ভবত গৌর মোহন বিদ্যালয়কারের। ৪৬ পৃষ্ঠায় লেখা দুটি ভাগে বিভক্ত তাঁর 'স্ত্রী শিক্ষা বিধায়ক' গ্রন্থটিতে তিনি স্ত্রী-শিক্ষা যে শব্দ নিষিদ্ধ নয় তা সুন্দরভাবে উপস্থাপন করেছেন এবং মেয়েদের বিরুদ্ধে স্বল্প বুদ্ধির অভিযোগকে যুক্তি দিয়ে খণ্ডন করেছেন। বইটিতে স্ত্রী-শিক্ষা সম্পর্কে বলতে গিয়ে তিনি বলেছেন — “যদি বল স্ত্রী লোকের বুদ্ধি অল্প এ কারণ তাহাদের বিদ্যা হয় না, অতএব পিতা মাতা ও তাহাদের বিদ্যার জন্য উদ্যোগ করেন না, একথা অতি অনুপযুক্ত। যেহেতু নীতিশাস্ত্রে পুরুষ অপেক্ষা স্ত্রীবুদ্ধি চতুর্গুণ ও ব্যবসায় ছয়গুণ করিয়াছেন এবং এদেশের স্ত্রী লোকের পড়া শোনার বিষয়ে বুদ্ধি পরীক্ষা সাম্প্রতি কেহই করেন নাই। এবং শাস্ত্র বিদ্যা ও জ্ঞান বিদ্যা শিক্ষা করাইলে যদি তাহারা বুদ্ধিতে ও গ্রহণ করিতে না পারে তবে তাহা দ্বিগের নির্বোধ কহা উচিত।”^৩ প্রসঙ্গত উল্লেখ্য স্ত্রী-শিক্ষা সম্পর্কে গৌর মোহন বিদ্যালয়কারের মতের সঙ্গে ভারতবর্ষের প্রথম আধুনিক ব্যক্তিত্ব রামমোহনের মতের মিল লক্ষণীয়। তিনিও বলেছেন কোনো ধরণের পরীক্ষা না নিয়েই আমরা স্ত্রী লোককে অবহেলা করে থাকি।

তারাশঙ্কর তর্করত্ন তাঁর 'ভারতবর্ষীয় স্ত্রী গণের বিদ্যাশিক্ষা' নামক গ্রন্থটিতে স্ত্রীশিক্ষা যে লোকাচার বিরুদ্ধ নয় এবং লেখাপড়া শিখলে যে মেয়েরা বিধবা হয়না তা যুক্তি তর্কের সাহায্যে সুন্দর ভাবে দেখিয়েছেন। তাঁর ৪ খণ্ডে রচিত এই গ্রন্থটিতে তিনি জানিয়েছেন মেয়েরা লেখাপড়া শিখলে বঙ্গদেশ পৃথিবীখ্যাত হবে। গ্রন্থটির শেষের দিকে তিনি মেয়েদের শিক্ষাদানে সবাইকে অনুরোধ জানিয়েছেন।

উনিশ শতকের স্ত্রী শিক্ষা আন্দোলনে তৎকালীন বিভিন্ন পত্র পত্রিকার গুরুত্বও অপরিসীম। তৎকালীন সময়ে যে সমস্ত পত্রিকা স্ত্রী শিক্ষার সমর্থনে মত প্রকাশ করেছিল সেগুলির মধ্যে উল্লেখযোগ্য হল — 'বিদ্যাदर्শন', 'সম্বাদ ভাস্বর', 'সংবাদ রসরাজ', 'পূর্ণচন্দ্রোদয়', দ্বারকনাথ বায়ের 'সুলভ পত্রিকা' প্রভৃতি।

স্ত্রী-শিক্ষার সমর্থনে 'জ্ঞানান্বেষণ' পত্রিকায় জানানো হয় — “বিদ্যা দ্বারা কখনো মন্দ ফল জন্মে না।” বেথুন সাহেরর স্ত্রী-শিক্ষাকে সমর্থন জানাতে এগিয়ে আসে 'সংবাদ প্রভাকর', 'ভাস্বর' এবং 'পূর্ণচন্দ্রোদয়'। 'সংবাদ রসরাজ' এই উপলক্ষে আনন্দ প্রকাশ করে বলে — “হে পরমেশ্বর তোমার অপার মহিমা, আমাদিগের বালিকারা বিদ্যালয়ে যাইয়া জ্ঞান শিক্ষা করিবে এমন সুভদিন কবে হইবে আমরা প্রতীক্ষা করিতেদিলাম, সেই শুভদিন প্রায় উদয় হইয়াছে গত সোমবার আমাদিগের প্রতিমারা বিদ্যালয়ে বিদ্যাভ্যাস করিতে আরম্ভ করিয়াছে ...।” 'বামাবোধিনী পত্রিকা' মূলত স্ত্রী-শিক্ষা প্রসারে গুরুত্বপূর্ণ ভূমিকা পালন করে। স্ত্রী-শিক্ষার উৎসাহ দেবার জন্য তাঁরা কালিকাদের জন্য বিভিন্ন প্রবন্ধ প্রতিযোগিতার ব্যবস্থা করতেন।

উনিশ শতকে মেয়েদের লেখালেখির দিকে দৃষ্টি দিলে আমাক দেখতে পাই উনিশ শতকের প্রথমার্ধ থেকেই মেয়েরা লেখালেখি শুরু করেন। তবে সংখ্যায় খুবই কম। দ্বিতীয়ার্ধ তা আস্তে আস্তে বাড়তে থাকে। প্রথমার্ধে মেয়েরা যে দু-একটি চিঠি পত্র লেখার সাহস পেয়েছিল তার পেছনে গুরুত্বপূর্ণ ভূমিকা রয়েছে সংবাদ পত্রের। উনিশ শতকের দ্বিতীয়ার্ধে মেয়েদের লেখা দু-তিনটি সাহসী লেখা প্রকাশ করেছিল ‘সোম প্রকাশ’ নামক পত্রিকাটি। রবীন্দ্রনাথ তাঁর সাহিত্যে মেয়েদের লেখা লেখির বিষয়টিকে গুরুত্ব দিয়েছেন। তাঁর ‘দর্প হরণ’ গল্পে আমরা লক্ষ করি লেখার প্রতিযোগিতাই স্বামী-স্ত্রী দুজনই যোগ দেয় এবং পুরস্কার পায় স্ত্রী। ‘নষ্টনীড়’ গল্পে অমল এবং চারুলতার লেখা লেখির মধ্যে চারুলতাকেই উৎকৃষ্ট বলে উপস্থাপন করেছেন রবীন্দ্রনাথ। এসুলির মধ্য দিয়ে নারী শিক্ষায় রবীন্দ্রনাথের সমর্থনের দিকটি আমাদের বাদে স্পষ্ট হয়ে উঠে।

১৮৬০ সালে ‘সোমপ্রকাশ’ পত্রিকায় বামা সুন্দরীর গদ্য রচনা প্রকাশিত হয়। সম্ভবত এটিই বাঙালি মেয়ের লেখা প্রথম প্রকাশিত গদ্য প্রবন্ধ। ১৮৬০ সালে কৈলাশ বাসিনীর প্রথম প্রবন্ধ পুস্তক ‘হিন্দু মহিলা গণের হীনাবস্থা’ প্রকাশিত হয়। এর পর আরো দুইটি গ্রন্থ প্রকাশ করেন তিনি। একটি ‘হিন্দু অবলা কুলে বিদ্যাভাস’ অপরটি ‘বিদ্যাভাস’। প্রথমটিতে তিনি মেয়েদের শিক্ষা বিষয়ক বিভিন্ন সমস্যার কথা বলেছেন। এইভাবে মেয়েদের লেখালেখি বিভিন্ন পত্র পত্রিকায় প্রকাশিত হবার পর আমরা লক্ষ করি মেয়েরা ধীরে ধীরে পত্র পত্রিকা সম্পাদনায় ও যোগদান করেন। মহিলা সম্পাদিত প্রথম সাময়িক পত্র হ’ল ‘বঙ্গমহিলা’ (১২৭৭)। আমরা লক্ষ করি উনিশ শতকের প্রথম দিকে মেয়েদের লেখায় পুরুষ তস্তেরই ইচ্ছা অনিচ্ছা প্রকাশ পায়। সেই সময় মেয়েরা স্বনামে লেখার সাহস পেত না। তাঁরা লেখালেখি করত ছদ্মনামে। অবশ্য পরের দিকে ধীরে ধীরে মেয়েদের রচনায় স্বতন্ত্রতা

ফুটে উঠে। তাঁদের রচনায় প্রতিবাদী সুর ধ্বনিত হয়। পুরুষের যদি শিক্ষার অধিকার থাকে তবে নারীর কেন থাকবে না; বিধবা বিবাহ যদি ন্যায় না হয় তবে পুরুষের একাধিক বিবাহও ন্যায় হতে পারে না; জ্ঞান ও ধর্মে স্ত্রী পুরুষের সমান অধিকার আছে — এইসব অধিকারের কথা তুলেন মেয়েরা। আর সেই সময়ে তাদের রচনার সংখ্যা অল্প হলেও সেগুলি আজ ও আমাদের কাছে তাৎপর্যময়।

উনিশ শতকের স্ত্রী-শিক্ষার কথা বলতে গেলে স্বাভাবিক ভাবেই জোড়াসাঁকো ঠাকুর পরিবারের কথা আসে। মহর্ষি দেবেন্দ্রনাথ নারী শিক্ষায় অগ্রণী ভূমিকা নিয়েছেন এবং তাঁর পুত্র সত্যেন্দ্রনাথ ঠাকুর এক্ষেত্রে আরো বেশি সচেনত ছিলেন। স্বর্ণকুমারী দেবী তাঁর ‘আমাদের গৃহে অস্তঃপুর শিক্ষা ও তাহার সংস্কার’ নামক প্রবন্ধে জানিয়েছেন তাঁর পিতা ঠাকুর বাড়িতে নারী শিক্ষার যে বীজ বপন করেছেন সত্যেন্দ্রনাথ ঠাকুর যেন সেটাকে বৃক্ষের রূপ দান করেছেন।

উনিশ শতকে বঙ্গের নারী শিক্ষা আন্দোলন নিয়ে আলোচনা করতে গিয়ে আমরা দেখতে পাই এই সময়ে নারী শিক্ষার ব্যাপারে পুরুষরাই মুখ্য ভূমিকা নিয়েছেন। উনিশ শতকে নারী শিক্ষা যে সমাজের সর্বত্র ছড়িয়ে পড়েছে সেটা আমরা বলতে পারি না। শতাব্দীর প্রথম দিকে তা ছিল খুবই সীমিত। যদিও শতাব্দীর পরবর্তী সময়ে বিভিন্ন মনীষীর প্রভাবে নারী শিক্ষা ধীরে ধীরে কিছুটা বিস্তৃতি লাভ করেছে। নারী শিক্ষার রাশ যেন পুরুষরা নিজের হাতেই রেখেছিল। ফলে নারী শিক্ষা আন্দোলন সর্বজনীনতা লাভ করতে পারেনি। তবে উনিশ শতকের নারী শিক্ষা আন্দোলনের গুরুত্বকে আমরা কোনোভাবেই অস্বীকার করতে পারিনা। এই সময়কার আন্দোলনই নারীদের অস্তঃপুর থেকে বাইরে বের করতে সমর্থ হয়। আর এরই ফলে আজ সীমিত ক্ষেত্রে কিছু কিছু বৈষম্য বাদ দিলে নারীরা শিক্ষার ক্ষেত্রে প্রায় পূর্ণ অধিকার পেয়েছে।

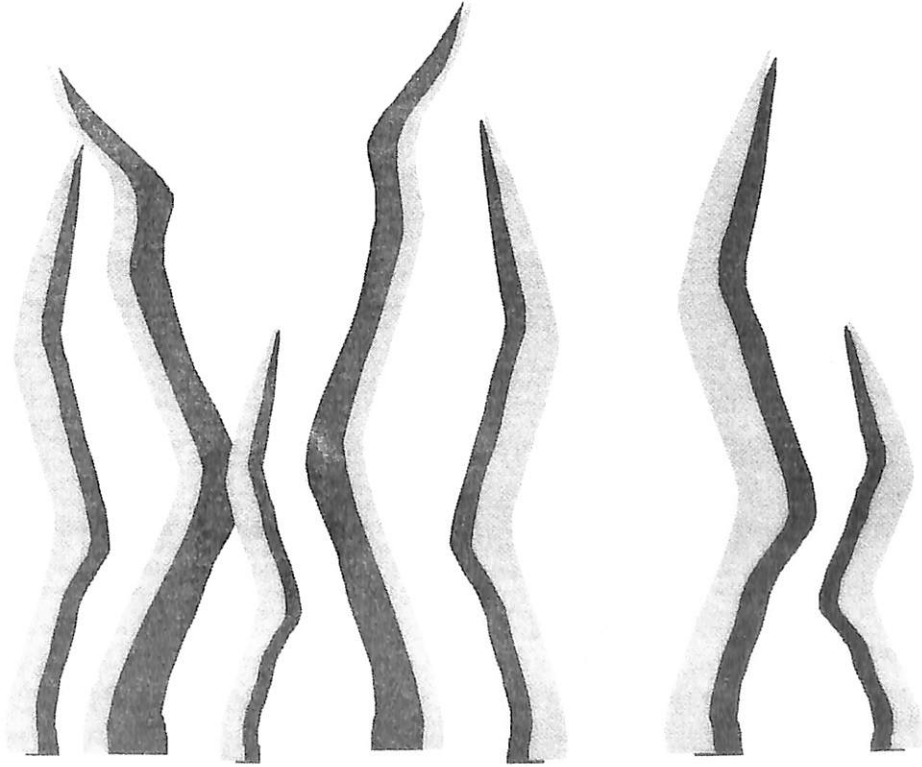
তথ্যসূত্র :

- ১। পুলকচন্দ্র, গাঙুলি প্রকাশনী, কলকাতা, প্রথম সংস্করণ জুলাই ২০০৮, পৃষ্ঠা সংখ্যা - ২
- ২। তদেব, পৃষ্ঠা সংখ্যা - ২
- ৩। হোসেন, আনোয়ার, ‘স্বাধীনতা সংগ্রামে বাংলার মুসলিম নারী’, প্রগতিশীল প্রকাশনী, কলকাতা - ৭৩, পৃষ্ঠা সংখ্যা - ৩৭
- ৪। চট্টোপাধ্যায়, পার্থ, ‘বাংলা সংবাদ পত্র ও বাঙালি নবজাগরণ’ (১৮১৮-১৯৭৮), দেজ পাবলিশিং, কলকাতা, প্রথম সংস্করণ সেপ্টেম্বর ১৯৭৭, পৃষ্ঠা সংখ্যা - ৭৪
- ৫। তদেব, পৃষ্ঠা সংখ্যা - ১১০
- ৬। বসু, স্বপন (সম্পাদনা), ‘উনিশ শতকে স্ত্রী শিক্ষা’, বঙ্গীয় সাহিত্য পরিষদ, কলকাতা, পৃষ্ঠা সংখ্যা - ২৬
- ৭। বসু, স্বপন, ‘উনিশ শতকে বাংলায় নব চেতনা : উদ্ভব, বিকাশ ও পরিণতি, সুবর্ণ প্রকাশনী, পৃষ্ঠা সংখ্যা - ২৯৪।

সহায়ক গ্রন্থ :

- ১। 'বাংলা সংবাদ পত্র ও বাঙালি জাগরণ' (১৮১৮-১৮৭৮), ৬ঃ পার্থ চট্টোপাধ্যায়, দেজ পাবলিশিং, কলকাতা।
- ২। 'বাংলার সামাজিক ইতিহাসের ধারা' (১৮০০-১৯০০), বিনয় ঘোষ, প্রকাশ ভবন, কলকাতা - ৭৭।
- ৩। 'উচ্চ মাধ্যমিক ইতিহাস', গৌরীশঙ্কর বন্দ্যোপাধ্যায়, নিউ বুক সিণ্ডিকেট, কলকাতা।
- ৪। 'মেয়েদের লেখালেখি', সুতপা ভট্টাচার্য, পুস্তক বিপণি, কলকাতা - ৯
- ৫। 'মেয়েলি পাঠ', সুতপা ভট্টাচার্য, পুস্তক বিপণি, কলকাতা - ৯
- ৬। 'বাঙালি নারীর ভাবনামূলক গদ্য - উনিশ শতক', সংকলন ও সম্পাদনা সুতপা ভট্টাচার্য, সাহিত্য আকাদেমি, চতুর্থ মুদ্রণ - ২০১১
- ৭। 'নারী বিশ্ব', সম্পাদনা - পুলকচন্দ্র, গাঙচিল প্রকাশনী, প্রথম সংস্করণ জুলাই - ২০০৮
- ৮। 'উনিশ শতকে বাংলায় নব চেতনা : উদ্ভব, বিকাশ ও পরিণতি, স্বপন বসু, সুবর্ণ প্রকাশনী।
- ৯। 'উনিশ শতকে স্ত্রী শিক্ষা', সম্পাদনা স্বপন বসু, বঙ্গীয় সাহিত্য পরিষৎ, আচার্য প্রফুল্ল চন্দ্র রোড, কলকাতা।
- ১০। 'স্বাধীনতা সংগ্রামে বাংলার মুসলিম নারী (১৮৭৩-১৯৪৭)২ আনোয়ার হোসেন, প্রগতিশীল প্রকাশনী, কলকাতা - ৭৪
- ১১। 'প্রবন্ধ সঞ্চয়ণ' সত্যবতী গিরি ও সমবেশ মজুমদার।

বিভেদ কোথায় ?

প্রিয়ঙ্কা বিশ্বাস

“মোরা একই বৃন্তে দুটি কুসুম,
হিন্দু মুসলমান।।
মুসলিম তার নয়নমনি
হিন্দু তাহার প্রান।।”

— কাজী নজরুল ইসলাম

ছোটবেলায় যখন প্রাইমারী স্কুলে পড়ি তখন এই কবিতাটি প্রথম চতুর্থ শ্রেণির বাংলা বই এ পড়ি। তখন এর মানে এতটাই অস্পষ্ট যে কবিতাটির পাশে আঁকা একটি ফুলগাছ যাতে দুটি ফুল ছিল ও দুটি পাতা ছিল সেটা ছাড়া আর কিছুই চোখে পড়েনি। যখন এর অন্তর্নিহিত অর্থটি বোধগম্য হল ও যখন সেই ফুলগাছের দুটি ফুলের অর্থ চোখে পড়ল, তখন মনে হল বিদ্রোহী কবির এই উক্তিটি বর্তমান সমাজের প্রেক্ষাপটে বড্ড বেমানান। যেন তাঁর এই মনোভাব “সঙ্কীর্ণতা”-র পাতায় কয়েকটি কালির অক্ষর রূপেই বন্দি থেকে গেল। মুসলিমকে নয়নমনি ও হিন্দুকে ‘প্রাণ’ হিসেবে আখ্যায়িত করে, কবি যে এই দুই জাতিকে একই সত্তার অংশ হিসেবে ঘোষণা করেছেন এটা বুঝতে অনেক সময় লেগে গেলা।

আমার খুব ভালো করে মনে পড়ে প্রথম যেদিন হিন্দু মুসলিমের মধ্যে থাকা ‘অদৃশ্য’ বিভেদ নিয়ে গুরুজনদের প্রশ্ন করি তখন উত্তরটি তাঁরা স্পষ্টভাবে বোঝাতে পারেনি। আজ বুঝি উত্তরটি আসলে তাঁদের কাছেও স্পষ্ট ছিলনা। হয়ত ভারতবর্ষের নব্বই শতাংশ লোকেরই একই অবস্থা। আজ যখন নতুন প্রজন্মকে শিক্ষা দানের মতো বিশাল কর্মযজ্ঞের অংশ হতে চলেছি তখন মনে হয়, তারা এই একই প্রশ্ন করলে আমি কী উত্তর দেবো? ভুলটা অবশ্য আমারই আমি তো সেদিন নিজেই প্রশ্ন করে দেখিনি। তাই আজ ভুলটা শুধরে নিলাম।

আজ তাই নিজেই প্রশ্ন করলাম, ‘হিন্দু ও মুসলিমের মধ্যে বিভেদ কোথায়? উত্তর এল - ‘কোথাও নয় তো’। সত্যিই তো ক্লাসরুমে একসঙ্গে বসে থাকা একটি হিন্দু ছাত্র ও একটি মুসলিম ছাত্রের মধ্যে পরিচয় বলে না দিলে কি কেউ বলতে পারবে কি যে তাদের মধ্যে কোন পার্থক্য আছে? হিন্দু ও মুসলিম দুজনেরই দুটি চোখ, দুটি কান, দুটি হাত, দুটি পা এবং একটি নাক আছে। যদি কিছু কম বেশি থাকে তাহলে তা দৈহিক বা হয়ত মানসিক পার্থক্য হতে পারে, অবশ্যই জাতিগত নয়।

কিন্তু সমাজ বলবে কৃষ্টিগত (cultural) পার্থক্যতো আছেই। তাহলে উত্তরে প্রশ্ন করতে চাই — কে তৈরি করেছে এই পার্থক্য? ভগবান - সৃষ্টিকর্তা? কে শিখিয়েছে তাকে এই পার্থক্যের সীমারেখা চিনতে? আমার স্বজনদের কাছে বোধ হয় আমি আজ ‘বিদ্রোহী’, কিন্তু উত্তরটা যে - ‘না’। এইসব যে মানুষেরই সৃষ্টি সেই দোষটা অনেকটা ‘শাক দিয়ে মাছ ঢাকার মতো’ করে ঢেকে ভগবানের ওপর চাপানো হয়েছে। ‘ভগবান’ বা ‘আল্লা’ দুটি ভিন্ন ভিন্ন নামে ডাকলে যে ‘ভগবান বা সৃষ্টিকর্তা বা সেই পরমশক্তি’ ভাগ হয়ে যান তা নয়। থাকা, খাওয়া আলাদা হলেই যে দুটো মানুষে বিভেদ হয় — এই ধারণা নিছক মূর্খতা, ভাবী শিক্ষক হিসেবে এই মূর্খতা আমাদের মানায় না। তাহলে কে, ভাঙবে এই ধারণার ‘লৌহকপট’? কীভাবে আমরা রাখবো আরেকটি গুজরাট দাঙ্গা বা ভাষা ও জাতির নামে দেশক খণ্ড করার খেলা? কবিগুরুর ভাষায় —

“তেলের শিশি ভাঙ্গলো বলে খুকুর ওপর রাগ করো / তোমরা যে সব বুড়ো খোকা বাঙলা ভেঙে ভাগ করো তার বেলা?”

কবি গুরুর এই উক্তিটি ১৯০৫ সালে বাংলা ভেঙে পূর্ববঙ্গ ও আসাম বানানোর প্রতিবাদে লেখা। জাতির ভিত্তিতে লর্ড কার্জন বাঙলা -কে দুভাগে ভাগ করতে চেয়েছিলেন। সেই বীজ অঙ্কুরিত হয়ে মহীরূহে পরিনত হল ১৯৪৭ সালের দেশ ভাগের মাধ্যমে। সেই থেকে চলছে এই উদ্দেশ্যহীন জাতিসংঘাত। যার সুযোগ নিতে চেয়েছে তৎকালীন সময়ের স্বার্থপর কিছু সুযোগ সন্ধানী লোকেরা বহুকাল থেকেই।

এখন সময় এসেছে ‘বসুধৈব কুটুম্বকম্’ মন্ত্রে দীক্ষিত হয়ে সমস্ত বিভেদ মুছে ফেলার। ‘হিন্দু-মুসলমান, মুচি, মেথর সব আমার ভাই’ এই ধারণা নবীন প্রজন্মকে উপহার দেওয়ার সময় হয়ে গেছে। যাতে পরবর্তীতে এরাই সমাজের চোখে চোখ রেখে জিজ্ঞেস করতে পারে — “বিভেদ কোথায়?” আর উচ্চারিত করতে পারে — “সবার উপরে মানুষ সত্য.....” □

বন্ধু

তনুজী ধর

অচেনা মুখের ভিড়ে মনের মানুষটিকে চেনা যে বড় দায়।
তাই ভাবি কে রাখবে এই হাতে হাত।
ভালোবাসি পৃথিবীর অনেক মানুষকেই
কিন্তু সকলেই তো আর বন্ধু হতে পারে না।
ভালোবাসতে পারি পৃথিবীর সবকিছুকেই
প্রাণী, কীট-পতঙ্গ ইত্যাদিকে।
কিন্তু সকলেই আমার বন্ধু হতে পারে না।
তবুও অসুস্থ পৃথিবীর সন্ধিক্ষণে
বন্ধুর হাত ধরে বেঁচে আছি।
মনের ভেতর এক দীর্ঘ নিশ্বাস,
নতুন সূর্যোদয় দেখব বলে। □

মনপাখি

— প্রিয়া দত্ত

আমার ইচ্ছের ঘুড়িটি,
উড়তে পারলো না আকাশে।
ঠিক তেমনি আমার আশার পাখীটি,
ডানা ডেঙে পড়লো নিমেষে।
সবার মনে আঁখিতে রয়েছে,
আমি আবদ্ধ ঘরের জানালার পাশে।
তাইতো আমি একান্ত ভাবছি,
কই আমার মন?
নেই তো আমার আশে পাশে।
ছুটে ছুটে চলেছি আমি
কখনো এইদিকে কখনো ওই দিকে।
মন কেবলই ছুটেছে তার আপন গতিতে,
আমার চাওয়ার বিপরীতে। □

শেষ বেলা

সজ্জিদুর রহমান

দিনের শেষে দেখেছি আমি
বাল রংঙের সূর্যটা যাচ্ছে চলে।
জানিনা সেকি আসবে ঘুরে আবার
আমার জীবন কালে!
অপেক্ষায় বসেছিলাম আমি
আবার দেখেবো বলে।
আসবে না মনে হয় ঘুরে
সময় হচ্ছে শেষ আমার।
বন্ধুরা দিয়েছিল ভালোবাসা অনেক
সাথে নিয়ে ঘুড়েছিল নদীর কিনারায়।
— রাস্তায়, মাঠে, পাহাড়ে আরো অনেক জায়গায়।
দিয়েছিল স্বপ্ন দেখার নতুন পথের সন্ধান।
সবই ছেড়ে যেতে হবে আমার
সময় হ'ল শেষ —
নিয়ে যাব স্মৃতি তোমাদের।
এখানে বিদায় দাও গো আমায়।।

নারীভাবনা

নিরুপমা মজুমদার

প্রাচীন যুগে মানুষ ছিল অসভ্য ও বর্বর। কিন্তু বর্তমান যুগে মানুষ সভ্য। সত্যিই কি তা ঠিক? আমরা কি এখনও সভ্য হয়ে উঠতে পেরেছি? যে সমাজে নারীদের মর্যাদা দেওয়া হয়না, সে সমাজ কি করে সভ্য হতে পারে? আজ বিংশ শতাব্দীতে দাঁড়িয়ে দেখা যাচ্ছে যে নারীদের নিরাপত্তার কোনো ব্যবস্থা নেই। পৃথিবীর প্রতিটি কোণে প্রতিনিয়ত নারীরা অবহেলিত হয়ে আসছে। প্রতিটি পদক্ষেপে নারীরা নিরাপত্তাহীনতায় ভোগে। সমাজের মানুষ এখনও নারীদের দুর্বল ভেবে দূরে সরিয়ে রাখে। প্রতিমুহূর্তে তাদেরকেই কেন সতীত্বের পরীক্ষা দিতে হয়।

একটি শিশুকন্যা জন্মগ্রহণের পরই তাকে নিয়ে মা-বাবা স্বপ্ন দেখতে শুরু করে। কিন্তু সমাজে নারীর দূরবস্থার কথা শুনে সেই মা-বাবার মনে ভয় জন্মায়। সমাজ সেই মেয়েকে স্বাধীনভাবে বাঁচার অধিকার দেয় না; কিন্তু তবুও বর্তমান সমাজকে শিক্ষিত সমাজ বলে আখ্যা দেওয়া হয়। এই শিক্ষিত সমাজের খবরের কাগজে প্রতিদিন নারীর ধর্ষনের খবর ছাপা হয়। লোকে বলে দোষীদের শাস্তি হওয়া দরকার। এই শাস্তি দেবে কে? ধর্ষিতা নারীরা তাদের ন্যায়ের জন্য লোকের দ্বারে দ্বারে ঘুরে বেড়ায়। লোকে তাকে কলঙ্কিতা বলে সমাজ থেকে দূরে সরিয়ে দেয়, তার প্রতি ঘৃণ্য মনোভাব পোষণ করে। কিন্তু এই কলঙ্কের জন্য সে তো দায়ী নয়, একথা বোঝাতে গিয়েই একদিন

সে আত্মহত্যা করে। আর দোষীরা মুক্ত আকাশের নীচে স্বাধীনভাবে ঘুরে বেড়ায়। যদি শিক্ষিত সমাজের প্রতিটি মানুষ শিক্ষিত হয় তাহলে নারীদের প্রতি এই অত্যাচার কেন? সকলের চোখের সামনে এই প্রপঞ্চ জেগে ওঠে কিন্তু কেউ এই সমস্যার গভীরে যেতে চায় না। কারণ এর জন্য মানুষ নিজেই দায়ী। মানুষ নিজের মধ্যে যতদিন সেই ভাব জাগাতে পারবে না ততদিন সমাজের এই গভীর সমস্যা দূরীভূত হবে না। সমাজের প্রত্যেক মানুষকে এগিয়ে আসতে হবে এবং নারীকে তার যোগ্য আসনে অধিষ্ঠিত করতে হবে।

□□□

গীতবিতান তোমায় নিয়েই .....

সুইটি সাহা

একজন লেখক তাঁর চিন্তাশক্তিও অনুভূতি প্রাচুর্য এবং প্রখরতার তারতম্যের জন্যই আর পাঁচজন সাধারণ মানুষের থেকে সম্পূর্ণ আলাদা হতে পারেন। রবীন্দ্রনাথের 'গীতবিতান' আমার জীবনে কবিগুরুর দেওয়া এক অমূল্য উপহার। কোন এক গুরুজন আমায় বলেন —

“মন খারাপ হলে গীতবিতান পাশে রাখিস, দেখবি অনেক পরিবর্তন হবে তোরা ভাবনার।”

আমি মানি, সত্যিই কথাটা একদম ঠিক। হয়তো কথাটা সাহিত্যের ছাত্রী দেখে খুব সহজেই মেনে নিলাম। কিন্তু এটাই কি সত্যি কথা? এটাই কি বাস্তব? কোন এক সুন্দর দিনে হয়তো আমার মন ভার। ফাগুনের হাওয়া সারা রাস্তায় ধুলো ছড়িয়ে যাচ্ছে অনবরত। কেউ বাড়িতে নেই, আমি একা। সব কাজকর্ম সেরে জানালার পাশে বসে সেই ধুলোমাখা রাস্তায় কাউকে খুঁজে বেড়াচ্ছি। ঠিক সেই মুহূর্তেই হয়ত গীতবিতান হাতে নিয়ে কোন একটি গানের কলি গুণ গুণ করে গাইলাম।

“বাজে করুণ সুরে হায় দুরে
তব চরণ তল চুম্বিত পহুবাণা।
এ মম পাঙ্খচিত চঞ্চল
জানিনা কি উদ্দেশে .....

।”
মনের কোনে কখনও গানের নানা কলি লুকোচুরি খেলে। যে ভঙ্গিতে মা সরস্বতী তার প্রিয় বীণাটি নিয়ে বসে থাকেন, সেই সুন্দর ভঙ্গিতে কি তিনি সত্যিই গান গাইতে পারেন? কত ভাল গান তিনি? ইস! একবার যদি শুনতে পেতাম। মৌমাছির গুণ গুণ শব্দের মধ্যেও যেন কেমন একটা রাগের ধ্বনি পাওয়া যায়। দিনের বেলায় দিগন্ত

কিনারে বসে থাকা সেই গ্রাম্যবালিকাটি হাতে একটা লাঠি নিয়ে মাটিকে আঘাত করতে করতে যেন কি ভাবে? হয়ত তার প্রিয় মানুষটির জন্য কোন একটি গানের কলি .....

দোষতো আমার নয় কবি, দোষটা তোমারই ..... অশান্ত ও ব্যস্ত শরীরটি যখন সারাদিন এই পৃথিবীর বোঝা নিচে রেখে এক শান্ত ও বিষন্ন শরীরে পরিণত হয় তখন আমি শুধু তোমাতেই ডুবি। আশ্রয় নেই ওই গীতবিতানে। সমস্ত ক্লান্তি সরিয়ে মাথা গুঁজি তোমার কোলে। পুরো পৃথিবী তখন অন্য এক ধারে চলে যায়, আর আমি শুধুই তখন গীতবিতানের প্রেমে।

কড়া। রোদে দূর থেকে ভেসে ফ্লাসা সেই চেনা বাউলের গানের গলা শুনতে পাই তখন কোথায় চলে যাই নিজেও জানিনা। সমুদ্রের চেউ এর মত উথাল পাথাল করে আমার এই দেহ মন। তুমিই পার কবি এসমস্ত উদ্বেজনা জাগাতে। এ ঈশ্বরও পারবে না। পারবে না বুঝতে এই ভালোবাসা কার জন্য। এক অদৃশ্য জগতের দিকে কে টানে আমায় বার বার। কে ভাবায় আমার গানের কলি ..... আমার সমস্ত কিছু তোমার জন্য কবি। ভালো, মন্দ, সুখ, দুঃখ সব। সবই শুধুই তোমার ..... তোমাতেই আমি বিলীন —

“ভালোবেসে সখী, নিভূতে যতনে
আমার নামটি লিখো — তোমার
মনের মন্দিরে।”

□□□

ঈশ্বরের সনে

দুর্গামনি মুখার্জী

বলতে পারিনা আমি সকল কথা, তোমার সন্মুখে
 অনেক কথা জমা আছে, আমার এই বুকে,
 হাজার মানুষের ভিড়ে, আমার মন যে শুধু তোমায় ঘিরে,
 হে প্রভু, আমার মন যে শুধু তোমারেই চায়
 একথা কি বারে বারে সর্বসমক্ষে বলা যায় ?
 আমি জানি প্রভু —
 বাস্তব বিশ্বে আছে অনেক দুঃখ কষ্ট হতাশা;
 সেখানেও আছে আমার
 তোমার প্রতি অনুভবময় মধুর ভালোবাসা।
 তাকে পাথের করেই চলে যাব সাফল্যের স্বর্ণচূড়ায়
 কামনা করি হে প্রভু,
 সেদিনও যেন তোমার নামে আমার হৃদয় জুড়ায়।
 হে প্রভু, আমি যে তোমার সনে মিলিতে চাই
 শয়নে-স্বপনে, দিবস-রজনী,
 তুমি যে আমার জীবনধন, তা তো আমি জানি।
 হে প্রভু, আমায় কি নেবেনা তুমি, তোমার সনে,
 তোমার আমার মিলন কথা জানুক সর্বজনে। □

মা আমার মা

বিথীকা বয়

যখন দেখি তোমার স্বপ্ন, কেঁদে ওঠে মন।
 তুমি যে কত আপন মনে হয় তখন।।
 থাক তুমি সর্বদা এই মনের অন্তরালে।
 মা মা বলে যখন ডাকতাম জড়িয়ে নিতে আঁচলে।।
 কেন এখন সর্বদা থাকনা তুমি পাশে।
 যখন থাকি একা তোমার কথাই মনে আসে।।
 যেদিন আসেনা মা তোমার কোন ফোন।
 সেদিন অভিমানে বসে থাকে আমার এই মন।।
 রাগ করি আর অভিমান করি তুমিই আমার আপন।
 আগে না বুঝে করতাম বায়না সারাক্ষণ।।
 দূরে এসে বুঝেছি মা তুমি জীবনের সব।
 কাছে পেলে করব সর্বদা মা মা বলে রব।।

□ □

সমাজের এক দৃশ্য

নারায়ণ চক্রবর্তী

হঠাৎ পথ চলতে দেখি
 রাজপথে বসে আছে এক ব্যক্তি।
 আমি চলি আর ভাবি
 লোকটির নেই কোন আশঙ্কি।
 শুধু বসে আছে অসীম ধৈর্য্য নিয়ে,
 এক ফোটা খাদ্যের সন্ধানে।
 অনেক ধৈর্য্য ধরে পেল তার প্রাপ্য
 সেই সভ্য সমাজের ফেলে খাওয়া পচা খাবার।
 খেয়ে যায় তার নিস্পাপ ক্ষুধিত প্রাণ।
 সমাজের প্রতি তার নির্বাক ধিক্কার,
 আমি শুধু ভাবি আর চলি। □

একটি স্মরণীয় দিন

জ্যোৎস্না খাতুন

একটি দিনের কথা আমার বারে বারে ঘুরে ফিরে মনে পড়ে। সেই দিনটি ছিল আজ থেকে প্রায় ৮ বছর আগের এক শিক্ষক দিবসের দিন (৫ ই সেপ্টেম্বর)। সেইদিন প্রথমবারের মত আমার সঙ্গে দেখা হয়েছিল রহমত নামে এক বৃদ্ধ চাচার। সকাল প্রায় সাড়ে দশটা নাগাদ আমি তখন বিদ্যালয়ে যাচ্ছিলাম শিক্ষকতার কাজ করতে। কারণ ওই বিশেষ দিনটিতে আমাদের বিদ্যালয়ের শিক্ষক মহাশয়েরা শিক্ষকতা করেন না, পরিবর্তে ছাত্র-ছাত্রীরাই সেই দায়িত্ব পালন করেন। সেইসূত্রে আমার উপরও শিক্ষকতার দায়িত্ব পড়েছিল। আমি মনে মনে রবীন্দ্রনাথের 'মাধো' কবিতাটি পড়তে পড়তে স্কুলের দিকে যাচ্ছিলাম। হঠাৎ সামনে দেখতে পেলাম সেই বৃদ্ধ রহমত চাচাকে মাটিতে নতজানু হয়ে বসে স্কুলের দিকে তাকিয়ে থাকতে। চাচা সক্রম দৃষ্টিতে আমার দিকে চেয়ে বললেন — 'মা-বিদ্যালয়ে যাচ্ছ? আমি উত্তর দিলাম 'হ্যা চাচা'। এরপর বৃদ্ধ নিশ্চুপ হয়ে গেলেন আর আমিও আমার মতো বিদ্যালয়ে চলে গেলাম।

বিকাল প্রায় ৩ টা নাগাদ আমি যখন বাড়ি ফিরছিলাম তখন হঠাৎ এক অদ্ভুত দৃশ্য আমার চোখে পড়ল। সেই বৃদ্ধ রহমত চাচা একটি কুড়িয়ে পাওয়া পিতৃ-মাতৃহীন নগ্ন ছেলেকে বুকে জড়িয়ে ধরে ভীষণভাবে কাঁদছেন। ঠিক একটু পরে নিজেকে সামলে নিয়ে ছেলেটির হাত ধরে বৃদ্ধ তাঁর জীবন কাহিনি শোনাচ্ছেন। জানিনা সেই ৮-৯ বছরের বাচ্চা ছেলেটি বৃদ্ধের গল্প কাহিনি বুঝতে পেরেছে কি না?

গল্পটির সারমর্ম হ'ল বৃদ্ধ তখন যুবক ছিলেন স্নাতক স্তরে পড়াশুনা করতেন, একই সঙ্গে নিজের পড়াশোনার খরচও অসুস্থ মায়ের খাবার ও ওষুধ জোগাতে অন্যের বাড়িতে ১০ টাকা মাইনে (মাসিক) কাজ করতেন। তাঁর বিশ্বাস ছিল হয়ত কোনোদিন এই দুঃখের অবসান ঘটবে। যখন তিনি স্নাতক পাশ করলেন তাঁর একটি চাকরির খবর এল। কিন্তু তিনি ছিলেন বিরোধী পার্টির সমর্থক। রাজ্যে তখন বামপন্থী শাসন চলছিল। ফলত তিনি চাকরি থেকে বঞ্চিত হয়ে গেলেন। ঠিক সেইসময় তাঁর কলেজ জীবনের প্রেমিকা মালাও তাকে ফাঁকি দিয়ে অন্যের হাত ধরে চলে গেল। এমনকি তাঁর বেঁচে থাকার একমাত্র অবলম্বন অসুস্থ মাও চির বিদায় নিলেন। বৃদ্ধের সব আশা ভেঙে চূড়ম্বর হয়ে গেল। নদী শেষকালে মোহনায় মেশার জন্য সেভাবে আকুল হয়। ঠিক তেমনি ভাবে বৃদ্ধ মৃত্যু মোহনায় যাবার দিন গুনতে লাগলেন। এমন সময় সেই কুড়িয়ে পাওয়া নগ্ন ছেলেটির দায়িত্বভার যেন এসে পড়ল বৃদ্ধের ঘাড়ে। বৃদ্ধ নতুন করে আবার বাঁচার আশা খুঁজে পেলেন এবং সেই ছেলেটিকে নিজের মতো করে তৈরি করার সংকল্প গ্রহণ করেন। আমি দূরে দাঁড়িয়ে ভাবতে লাগলাম —

“যার নিজেরই স্বপ্ন ভাঙা — ভগবান বুঝি তাঁকেই দায়িত্ব দেন আর একজনের স্বপ্ন গড়ার জন্য।”

□□□

প্রকৃতি পাঠ

প্রীতিলতা পাল

এত বড় দেশ যার হাতে এত তাজা প্রাণ
কেন আজও নিচু তার প্রকৃত শিক্ষা দান।
যত কিছু শিক্ষার মূলে এই প্রকৃতি
তার পাঠে নেই কেন সঠিক শিক্ষা নীতি।

এসো দেখি চারপাশে ক'ত নদী পর্বত
খাল বিল বনানীর সবুজ তটিনী তট
ক'ত পশু ক'ত পাখি পতঙ্গ সমাহার
ক'ত ফুল ক'ত ফল ক'ত গুন্মের বার।

এত বড়ো দেশ যার হাতে এত তাজা প্রাণ
রোদে জলে বর্ধিত হোক তার গুম মান।

☆☆☆

বোবা মন

সুমনা দে

যাকে আজ অবদি কেউ বুঝতে পারে নি, ধরতে পারেনি
সে যেন অসীম সীমানার বেড়া জাল পেরিয়ে দূর দূরান্তে ছুটোছুটি করে
কে সে?
তার ভালোলাগা, খারাপলাগা সবই তো আড়ালে রেখেছে
সে যে মন, তোমার আমার সবার বোবা মন
বলার ভাষা নেই যার
অব্যক্ততার মাঝেই যে তার স্থান
গুনতে চায় না যে কোন বারণ
ভেবে যায় শুধু অকারণ
কে সে?
সে যে মন, তোমার আমার সবার বোবা মন। □

নিঃসঙ্গ হৃদয়

দেবজানী দে

অজানা পথে কেন চলে গেলে এতদূরে
মৃত্যুর হাত ধরে!
নিঃসঙ্গ হৃদয়ে নীরব চোখে এখনও চেয়ে আছি
তোমার পানে।
জীবনের ডাইরির প্রতিটি পাতায় ছুঁয়ে আছে
শুধু তোমার নাম।
পুরানো স্মৃতিগুলি যেন হাতছানি দিয়ে ডাকে
আমায় .....
পাবো কি ফিরে সেই মধু মাখানো মুহূর্ত গুলি!
যে দিনগুলি এখনও ভেসে ওঠে কালো অক্ষরে
স্মৃতির মাঝে।।
কিন্তু, জানি ফিরে আসবে না কোনদিনই ....
তবুও, শত ভিড়ের মাঝেও বসে রয়েছি শুধু
তোমার আশায়।। □

শিশু শ্রমিক কথা

প্রিয়ব্রত সরকার

ঠোট ফুলিয়ে আকুল মনে
কাঁদছে দেখি একটি মেয়ে
কেমন মেয়ে কাঁদছে তুমি
কাজ পাওনা খেয়ে দেয়ে?
কাঁদছে মেয়ে কথা শুনে
আগের থেকে অনেক বেশি
“কাজের চাপেই কাঁদছে মেয়ে”
বলল সাথী এলোকেশী। □

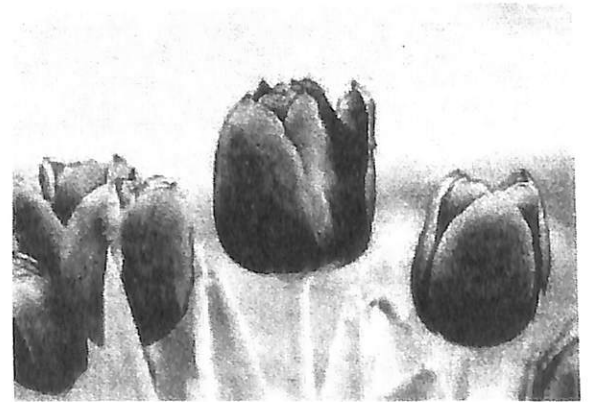
इन्द्रधनुष

शहनाज बेगम

पूर्वाचल, पूर्वाचल, पूर्वाचल
उत्तर पूर्वाचल
हम है इस पूर्वाचल की
सात बहनें
सात बहनें हैं हम पूर्वाचल की
हम में है अब अपनापन
संस्कृति चाहे अलग हो
है पर अपना एक ही मन।
पूर्वाचल, पूर्वाचल, पूर्वाचल
उत्तर पूर्वाचल
सात रंगों से हम जगमगाते है
इन्द्रधनुष की तरह
भारती माँ के पूर्व द्वार पर
हम हैं इस पूर्वाचल की
सात बहनें दुनिया में आती हैं।
सात बहनें हैं हम पूर्वाचल की
में हूँ असमिया, मणिपुरी हूँ मैं
में हूँ नागलैंड की पुत्री
त्रिपुरी हूँ मैं त्रिपुरा की
मेघालय की मेघाली मैं
मिजोरम की मिजोरानी
अरुणाचल की अरुणासुन्दरी
प्रकृति सुन्दरता से अभिमानी
कदम मिलाकर चलें एक साथ
मिलकर थामे सबका हाथ
शान्ति, सच्चाई की राह पर

रखे हमेशा ऊँचा सिर।
पूर्वाचल, पूर्वाचल, पूर्वाचल
उत्तर पूर्वाचल
आओ भाई, आओ बहनो।
सुन लो हम सबका भी कहना
हिंसा को यहाँ मिले न ठौर
शान्ति फैले चारो ओर।
घर-घर झंडा लहराएँ
अहिंसा का संदेश सुनाएँ
गणतंत्र और स्वतंत्रता दिवस पर
धूमधाम से खेलें, गाएँ
निडर भाव से इन्हें मनाएँ
दिखला दें हम सबको कि
इस देश के हम भी वासी हैं
शान्ति के अभिलाषी हैं।
पूर्वाचल! पूर्वाचल!! पूर्वाचल!!!

***

भाषा और राष्ट्रीय एकता

अर्चना सिंह

“सामान्य भाषा के अभाव में राष्ट्रीय एकता की कल्पना नहीं की जा सकती, सामान्य भाषा राष्ट्र की मुख्य विशेषता है” — स्टॉलिन

भाषा समन्वय सूत्र है, भाषा के द्वारा ही व्यक्ति समाज का सार्थक सदस्य बनता है। राष्ट्रीय एकता के दृष्टिकोण का निर्माण राष्ट्र भाषा के द्वारा होता है। समान भाषा से परम्परा और एक समान जीवन दर्शन की प्रतिष्ठा होती है। मानव समाज भी एक जीवित शरीर है, उसका भी अपना एक व्यक्तित्व होता है। इस व्यक्तित्व की अभिव्यक्ति करने का सर्वात्तम मार्ग भाषा है। विभिन्न मानवों की अपनी पृथक संस्कृति होती है, मनुष्य के विभिन्न समुदायों के अपने-अपने आदर्श, भावनाएँ और विचार होते हैं। इनकी अभिव्यक्ति के लिए भाषा ही साधन स्वरूप है। भाषा के द्वारा दर्शन, काव्य और साहित्य में किसी विशिष्ट मानव समुदाय अथवा राष्ट्र की अपनी पहचान प्रतिबिम्बित होती है। भाषा किसी भी राष्ट्र को विरासत के रूप मिलती है।

विश्व के प्रत्येक राष्ट्र में अनेक धर्म, संप्रदाय, जाति नश्ल और रहन सहन वाले मनुष्य निवास करते हैं। इन सब को एकता के सूत्र में बाँधने करने का श्रेय केवल भाषा को है। राष्ट्र का भाषा से वही सम्बन्ध है जो शरीर का आत्मा से है, राष्ट्र भाषा राष्ट्रीय एकता, सांस्कृतिक चेतना तथा राष्ट्र का प्रतीक है। साथ-साथ वह आध्यात्मिक चिन्तन, मनुष्य के भावों और विचारों की सहायिका भी है, किन्तु जिस राष्ट्र की राष्ट्र भाषा नहीं है, वह राष्ट्र गुलाम है, गुँगा है। उस राष्ट्र की अखण्डता कहीं न कहीं जरूर प्रभावित होगी। भाषा विषयक तनाव किसी भी राष्ट्र की एकता के लिए खतरा बनता है। अतः किसी भी राष्ट्र का आदर्श उसकी भाषा में निहित होती है। भाषा विचार विनिमय ही नहीं, भाव प्रकाशन का साधन है। राष्ट्र का भाषा सम्बन्धी

स्वरूप सामान्यतः राष्ट्र अथवा राष्ट्रीयता के विकास में अत्यन्त महत्वपूर्ण योगदान देता है। राष्ट्र तथा राष्ट्रीय एकता दोनों के लिए लोगों में जीवन, हितो एवं आदर्श की एकता का होना आवश्यक होता है। इस एकता की उत्पत्ति तब तक संभव नहीं होती, जब तक एक दुसरे की समझने के लिए भाषा का एक सामान्य माध्यम न हो। साहित्य जिस प्रकार किसी भाषा के बोलने वालों को एकसुत्र में पिरोकर आबद्ध करता है, ठीक उसी प्रकार राष्ट्र भाषा किसी भी राष्ट्र की एकता को एकसुत्र में पिरोती है।

भाषा की विविधता होते हुए भी यदि एक ऐसी भाषा हो जो राष्ट्र भाषा हो अर्थात् देशभर में समझी जा सके, उससे ही राष्ट्रीय एकता निर्मित हो सकती है। जैसे प्राचीन भारत में ऐसी भाषा संस्कृत थी जो कि देशभर के विद्वानों की भाषा थी। यह भाषा राष्ट्रीय एकता का प्रतीक थी। अब हमारी मातृभाषा हिन्दी को राष्ट्रभाषा के पद पर सुशोभित किया गया है। अतः यह हमारी राष्ट्रीय एकता का प्रतीक है। अतः हम कह सकते हैं कि भाषा किसी भी शब्द की एकता का प्रतीक है, उसको बाँधने वाला बंधन है।

***

नैतिक शिक्षा की अनिवार्यता

प्रीति नेग्रम

नैतिकता मनुष्य का वह गुण है जो उसे देवत्व के समीप ले जाता है। यदि मनुष्य में नैतिकता न हो तो पशुता और मनुष्यता में कोई विशेष अंतर नहीं रह जाता है। नैतिकता ही संपूर्ण मानवता का श्रृंगार है। वेदों, उपनिषदों एवं अन्य सभी धर्मग्रंथों में नैतिक अथवा सदाचार शिक्षा पर विशेष बल दिया गया है। समस्त ऋषि – मुनियों व शास्त्रियों की मान्यता है कि मनुष्य का चरित्र तभी तक है जब तक उसमें नैतिकता व चारित्रिक दृढ़ता है। चरित्र विहीन मनुष्य पशु के समान है और एक पशु चाहे वह कितना ही सुन्दर हो, उसकी आवाज कितनी ही मधुर क्यों न हो, वह एक मानव की ऊँचाइयों को कभी नहीं छू सकता।

हमारी भारतीय संस्कृति में सदैव ही नैतिक मूल्यों की अवधारणा पर विशेष बल दिया गया है। अच्छे चरित्र के महत्व को उजागर करते हुए संस्कृत की एक सूक्ति निम्नलिखित है –

“वृत्तं यत्नेन संरक्षंद विन्तयादाति याति च।

अक्षीणी विन्ततः क्षीणो, वृन्ततस्तु हतो इतः॥”

उपरोक्त सूक्ति में चरित्रविहीन व्यक्ति को मृत के समान बताया गया है। अतः चरित्र का बल प्राणि जगत के लिए अनिवार्य है। इस चरित्र-बल की प्राप्ति हेतु नैतिक शिक्षा अनिवार्य है क्योंकि नैतिक मूल्यों की अवधारणा ही चरित्र बल है।

नैतिक शिक्षा का अभाव अनेक प्रकार के दुष्परिणामों को देखने के लिए बाध्य करता है। देश में फैले भ्रष्टाचार, लूटमार, आगजनी, बलात्कार एवं अन्य अपराध नैतिकता के अभाव की ही परिणति हैं। हमारी वर्तमान पीढ़ी जब

इतनी अनैतिक व चरित्रविहीन है तो, आने वाली पीढ़ियों का स्वरूप क्या होगा इसकी कल्पना हम सहज ही कर सकते हैं। संपूर्ण विश्व में औद्योगिक प्रगति की लहर चल रही है। विज्ञान व तकनीकी के क्षेत्र में नित नई खोजें व प्रयोग चल रहे हैं परंतु मानव जाति व देश के लिए यह एक दुर्भाग्यपूर्ण बात है कि हमारे शिक्षा – शास्त्रियों व बड़े-बड़े नेताओं ने देश में नैतिक शिक्षा की अनिवार्यता नहीं समझी है। वह शिक्षा जो आत्म-विकास एवं मनुष्य जीवन में संतुलन बनाए रख सकती है उसे ही पाठ्यक्रम में सम्मिलित नहीं किया गया। उसे निरंतर उपहास की दृष्टि से देखा जाता रहा है।

अब प्रश्न यह उठता है कि नैतिक शिक्षा का स्वरूप कैसा हो? इस शिक्षा का प्रभावी रूप क्या है? क्योंकि धर्मग्रंथों में उपदेश या फिर चरित्र निर्माण हेतु सजीले भाषण आज के वातावरण में प्रभावी नहीं हो सकते। इन परिस्थितियों में आवश्यक है कि नैतिक शिक्षा का स्वरूप प्रायोगिक एवं सतत् हो। इसके लिए आवश्यक है कि पाठ्यक्रमों में नैतिक शिक्षा को समाहित किया जाए तथा विज्ञान व अन्य विषयों की भाँति इसे भी पूर्ण महत्व दिया जाए। अन्य विषयों के साथ ही नैतिक शिक्षा की भी विधिवत् परीक्षा होनी चाहिए तभी छात्र एवं शिक्षक दोनों मनोयोग से इसे स्वीकृति देंगे। छात्र को नैतिक शिक्षा में उत्तीर्ण होने की अनिवार्यता होनी चाहिए। यदि ऐसा नहीं किया गया तो इसे प्रभावी रूप दे पाना संभव नहीं होगा।

नैतिक शिक्षा की पाठ्यक्रम में महापुरुषों व देशभक्तों की जीवन गाथाएँ, विशिष्ट व्यक्ति के जीवन चरित्र, व्यायाम तथा योग साधना आदि यह सभी सामग्री उपलब्ध होनी

चाहिए जो मनष्य के संपूर्ण चारित्रिक विकास के लिए आवश्यक है।

बच्चों को नैतिक मूल्यों से परिपूर्ण करने के लिए यह भी आवश्यक है कि अभिभावकों व शिक्षकों में भी नैतिकता का समावेश हो। यदि शिक्षक ही नैतिक मूल्यों से रहित हो तो उनके छात्र भी खुलेआम उनका अनुसरण करेंगे। तब

उन्हें रोकने व समझाने का नैतिक बल कहाँ से आएगा, यह विचारणीय तथ्य है। लेकिन यदि गुरुजनों एवं अभिभावकों का नैतिक बल उच्च होगा तो छात्र स्वयं ही उनका अनुसरण करने का प्रयास करेंगे।

***

सफलता की कुंजी About Success

प्रीति नेग्रम

१. "एक विचार लें। उस विचार को अपनी जिंदगी बना लें। उसके बारे में सोचिये, उसके सपने देखिये, उस विचार को जिए। आपका मन, आपकी मांसपेशिया, आपके शरीर का हर एक अंग, सभी उस विचार से भरपूर हो। और दुसरे सभी विचारों को छोड़ दे। यही सफलता का तरीका है।" – स्वामी विवेकानन्द
"Take up one idea. Make that one idea your life - think of it, dream of it, live on that idea. Let the brain, muscles, nerves, every part of your body, be full of that idea, and just leave every other idea alone. This is the way to success." – Swami Vivekananda
२. "हमेशा याद रखिये कि सफलता के लिए किया गया आपका अपना संकल्प किसी भी और संकल्प से ज्यादा महत्व नहीं रखता है।" – अब्राहम लिंकन
"Always bear in mind that your own resolution to succeed is more important than any other." – Abraham Lincon.
३. "कार्य ही सफलता की बुनियाद है।" – पाब्लो पिकासो
"Action is the foundational key to all success". – Pablo Picasso
४. "बार-बार असफल होने पर भी उत्साह ना खोना ही सफलता है।" – विंस्टन चर्चिल
"Success consists of going from failure to failure without loss of enthusiasm". – Winston Churchill
५. "साथ आना शुरुआत होती है, साथ रहने से प्रगति होती है, और साथ काम करने से सफलता मिलती है।" – हेनरी फोर्ड।
"Coming together is a beginning; Keeping together is progress; Working together is success". – Henry Ford.

***

चुटकुले

प्रीति नेप्रम, शेहनाज बेगम

१. एक १० साल का बच्चा बहुत ध्यान सँ एक किताब पढ़ रहा था, जिसका टाईटल था: "बच्चों का पालन-पोषण कैसे करें?"
माँ : तुम ये किताब क्यों पढ़ रही हो।
बच्चा : मैं यह देखना चाहता हूँ कि मेरा पालन-पोषण ठीक तरह से हो रहा या नहीं।
२. पहला : ओय! तेरा एक दाँत नीला क्यों हो गया?
दूसरा : यार मैंने इंक लगाई हैं।
पहला : वह क्यों ...?
दूसरा : क्योंकि आज कल "ब्लूतुथ" का ज़माना है यार ...
३. एक छोटा बच्चा बहुत देर से घर के बाहर खड़ा दरवाजे की घंटी बजाने की कोशिश कर रहा था। तो एक बूढ़ा आदमी आया और कहा :
बूढ़ा आदमी : क्या कर रहे हो बेटा?
बच्चा : अंकल, यह घंटी बजाना चाहता हूँ।
बूढ़ा आदमी (घंटी बजा के) : यह लो बज गया, अब क्या है?
बच्चा : अब भागो!
४. सरदार: ओ बन्नो! कार की स्पीड इतनी क्यों बढ़ा दी?
बन्नो : ओजी! कार की ब्रेक फैल हो गई है, एक्सीडेंट हो जाए इसके पहले घर पहुँच जाते हैं ...।
५. सर्कीट: भाई, वह अपने बचपन का दोस्त आ रे ला है आज रात को डीनर पे।
मेरा सारा चोरी का कलेकसेन अपने कमरे में छुपा दो ना, पीलिज।
मुन्ना भाई : क्यों तेरा दोस्त चोर है क्या?
सर्कीट: नहीं भाई, वह अपना सामान पहचान लेगा।
६. चिन्टु : मंदिर के बाहर चप्पल छोड़ने और मिस कॉल करने में क्या समानता हैं?
मिन्टु : दौनो में डर होता है कि कोई उठा न ले।
७. सोनु : देहज किसे कहते हैं?
मोनु : जब कोई लड़का किसी लड़की को जीवन भर झेलने के लिए तैयार हो जाता है तो इसके बदले उसे दी जाने वाली प्रोत्साहन राशि को देहज कहते हैं।

***

सुन मेरे भाई

साहनाज वेगम

आदमी के लहु का रंग लाल ठै,
क्यों फिर हिन्दु—मुसलमान यह भेद है?
धर्म ने हमको बना दिया अंधा,
क्या यही है हमारे नेताओं का धंधा?

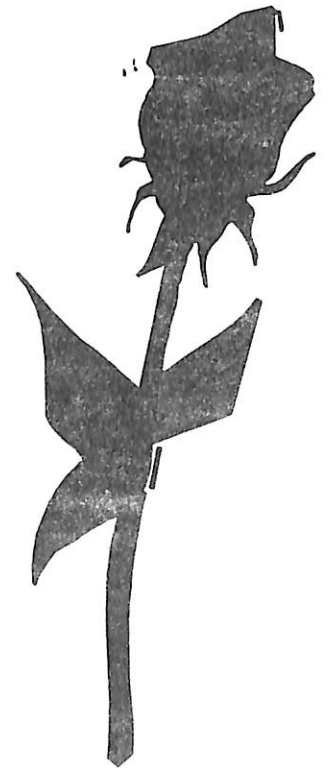
मानवता भाईचारा जीवन के अंग है,
एक दुसरे का खून बहाना क्या उचित है?

गोधरा को धरना एक पाशविकता,
क्या धर्म ने सिखाई एसी भीषणता?
बच्चा बिलख रहा है माँ को गोद में,
हम चला रहे हैं एक दूसरे को अंधेरे में।

बापु को प्रतिज्ञा भी, सत्य और आहिंसा
सब कुछ छोड़कर, हम अपना रहे हैं हिंसा।

खतम करो अब इस खुंखार लड़ाई की,
त्याग कर घृणा, गले लगाओ एक दुजे को,
इक्कोसवों सदी में बनाओ भारत को श्रेष्ठ,
पूरे दुनिया में हमारी संस्कृति है विशिष्ट।

□□□

In Verbis, Non Verba Sed Res ET Ratio Quaerenda EST

Kalpajyoti Kalita

(Winner, Inter college debate organised by WGCE)

Reading the heading, everyone will think what will I go to write? Let it be suspense to the end!

On 29th April I got a call from Mrs. Gitanjali Chowdhury Madam asked me to write my experience on the debate competition which was held on 10th March 2014. At that moment, I remembered "In traditionibus scriptorium non quod dictum EST, sed quod gestum EST, inspicitur." (In the delivery of writings, not what is said but what is done is to be considered.) So, I accept the proposal. Now, everyone may think who is this Latinman?

Behind the screen :

It was on 8th March 2014 our Sir Milan Khan called me and said, "On 10th March you are going to participate in a debate competition, which will held on West Guwahati College Of Education. My friends proposed my name for the debate competition. Knowing the fact I was very much confused thinking what will I

do? But I have to prepare for the event?

10th March 2014: We arrived at West Guwahati College of Education with all other participants. They welcomed us and brought to the registration desk. The decoration of the hall was so great.

Dr. Dinesh Baishya, the Ex - Principal of B. Barauh College was the speaker of the house. Dr. Mridula Sarma, Professor, Gauhati University, Dr. Praveen Ahmed and Mr. Parijat Chakraborty were sitted over the jury bench. It was a mega extravaganza. 34 students participated from all over the B. Ed Colleges in Assam. Dr. Dinesh Baishya announced that it was a historic day as for the first time All India Inter College Debate Competition among the B. Ed Colleges was held.

FOR THE MOTION -

The House was debated on the motion was "English medium is better than in School education" The debaters' spoke very gently on the topic and presented their views. It was too late when my name was called to speak. Before my turn to speak, I was in pelt - melt because all the points were already spoken. Then I had no option except to bull by the horns. That is why; I started the motion with some common English words which is used between Assamese languages. India is a diverse country where about 1652 vernacular language is spoken. So in situation how is possible to construct of a school, print books, appointment of teachers etc. Pointing out the mistakes of the opponent members, defencing us, attack them in a bold and direct manner and asking them questions. After the speech was over, the Speaker spoke on the topic. Atlast result was declared, and I was declared as the best debator.

And one more thing to add over here is that I got the title of Mr. Lalu Prasad Yadav, his unique style of delivering lecture. It was a moment of feeling proud and happy.

Pros and Cons - It was a historic event as it was declared by the Speaker of House. The authority of West Guwahati College of Education was thankful to organise such an event and aware the becoming teachers. It was nice managed and well managed by the authority. The arrangement of the house was not properly arranged and time management. These were the two drawbacks of the event.

CONCLUSION:

Everyone may think what I have written and given the title. Now it's time to reveal the suspense of the title : It's a Latin maxim which means - In words, not words, but the thing and the meaning are to be inquired into. "And this is a debate according to me. At last I would like to thank each and every member of West Guwahati College of Education for this great endeavour.

"Felix qui potuit rarum cognoscere causas".

☆☆☆

One Day's visit to a Community Development Project... "The Suklai Gyanjyoti Prakalpa"

Debika Debnath

Villages are mostly deprived of the various basic facilities which we enjoy in a modern city life, especially education. It is our responsibility to forward a helping hand towards such undeveloped areas and initiatives taken on such matters are regarded as community service. On 14th February 2014, our college i.e. West Guwahati College of Education, organized a visit to a community development project at Suklai Village. We were a group of more than 56 students with our Principal, 6 lecturers and 4 guests. We started from Maligaon at 8am in two buses. After 3 hours of journey we reached our destination, Suklai- a village in Baksa district. The place was really admirable holding immense natural beauty.

At Suklai, we went to the "Suklai Gyanjyoti Prakalpa". The people there welcomed us heartily. The village folks were very simple and friendly to us. The weariness of our journey vanished with the serenity of the place and the warm behavior of the village folks.

The "Suklai Gyanjyoti Prakalpa" is a project under which a school is being set up by a group of social workers and intellectuals. The school presently has only

two sections- 'Ankur' and 'Mukul'. The respectable group is working under the leadership of Sir Ramoni Barman. Our Principal Madam, Smt. Gitanjali Choudhury is also an active member of this group.

We were lucky enough to receive the opportunity to attend the general meeting of the project. From the

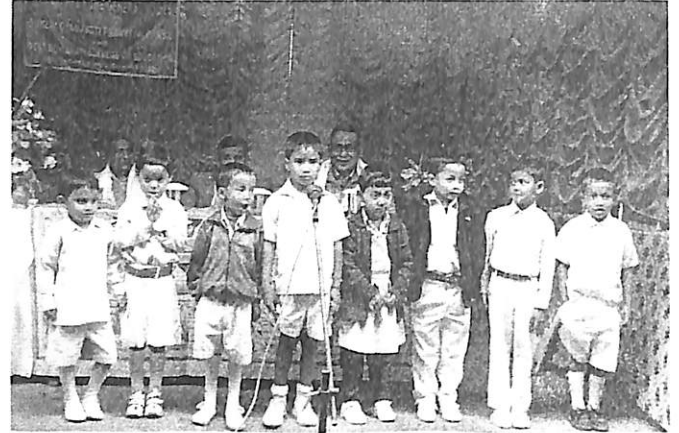
meeting we came to know that the vision of the group was to work for the development of the village and what can be better than a school to start development. The group has been working very enthusiastically for the educational development of the Suklai village.

Though the step is still at a very initial stage but they hope to transform it into a huge success.

In the words of one of the guests, "The seed is just germinating, then it will grow up, have leaves, fruits and will become a big tree one day."

Such a step by our teachers and the intellectuals of the society is really commendable and inspirational for us. This would motivate us in future to work for our community.

After the meeting, the students of the schools recited poems, sang songs for us. The small faces having

lots of glittering dreams in their eyes. Some of the little angels mesmerized us with their talent. Our Principal Madam, on behalf of our college, donated some gaming aids to the students. Then, we had a friendly interaction with the children.

We left from there, after having lunch with the village members and our lecturers, towards our next destination i.e., Bogamati. It took about 45 mins from Suklai village to reach Bogamati. The place is situated in a BTAD area. It was earlier a picnic spot, but due to some disturbances in the border area, it is no longer a picnic spot. Even no one is allowed to enter Bogamati without permission but somehow our lecturers could manage to take the permission and thus we were lucky

enough to enjoy the scenic beauty of the place. The natural beauty of the place truly freshened up our minds. At about 5pm we started from Bogamati towards our home. Thus, we ended our beautiful educational trip.

This visit was truly a great experience. This trip strengthened the bonds among the students along with that it also made relationship between the students and lecturers more strong. The heavenly step taken by the intellectuals in the GyanjyotiPrakalpa inspired us a lot and motivated us to do something for the "had-nots". The memories of this visit will remain with us which we will cherish forever.

☆☆

A Visit to an Old Age Home

Moni Monjuri Phukan (Ex-student)

"The complete life, the perfect pattern includes old age as well as youth and maturity. Old age has its pleasures, which though different are not less than the pleasures of youth" - This is something that I realized when I along with all my friends and teachers visited an old age home "Amar Ghar" in Patharkuari near Noonmati, on a community service conducted by our college on 19th November 2012. This old age home

a hall, waiting eagerly for us. They were excited to have us with them and they looked cheerful because they could see the reflection of their grandchildren on our faces. Their love and affection for the young was awoken in their hearts. In their wrinkled faces, I could see my Grandparents. Being in their company for few hours, it took me down to my old memory-lane when my Grand-Paa was alive.

"Amar Ghar" was established on 18th December 2001 by the Ambikagiri Memorial Trust Society as a shelter home for the destitutes, deprived and the deserving and also as a recreational home for the aged.

Before that I had never been to an old age home, so I was wondering what it would be like. Would the people present there be happy to see us and what would be the topic of our conversation? And as soon as we reached there, I got all my answers. The inmates were very hospitable and friendly and they welcomed us with their beautiful smiles. When we reached inside the building we saw that all the elderly folks were sitting in

First, we all had a formal introduction with the old folks and we sang and danced with them to elevate their hearts laden with agonies of separation and isolation. They relished our performances very much and praised us. We took them down to their youth days when we made them to recite poems and sing some melodies that they treasured in their heart. It was indeed a great thing to see them participating in it with vigor and enthusiasm. A Grandmother who had been there for 10 years thanked and shared inspiring views with us. She said, "I appreciate the fact that the young generation is taking interest and coming forth to spend a little time with the

old people here in this old age home. It is a great initiative taken by the college authorities and the students."

Before leaving the students gifted presents to the elderly folks as a token of their love and promised that they will visit them again. We also received a lot of love and blessings in return. Though we spend few hours with them, they made me realize the value of my Grandparents and the tenderness with which I need to take care of them.

Talking to these old people I found a sort of change in my friends' behaviour too. They really cared about senior citizens of our nation. They way my friends tried to entertain them, it shows that in future too they will prove to be good sons and daughters and will help their parents. This is going to remain as a prized possession for me. I also got a chance to learn different things. I

learnt how helpless we can be when there is no one around to look after us. Moreover, I realized that in this modern world, we are so busy with our work that we tend to forget for whom we are doing it. We spend more time in our work places than with our families. We want money desperately but we don't remember for whom we are earning it. I was reminded of a verse from the Bible:

"Do unto others as you would have them do unto you."

Lastly, I would salute this grand organization "Amar Ghar" which had taken great pain and initiative in rendering 'Home' for this destitute old folks. Their work is worth to be praised.

Celebration of Children's Day by WGCE

Moumita Karmakar

Children's Day is celebrated on the occasion of Pandit Jawaharlal Nehru's birthday that loved children very much and took many steps to give them a better life and education. West Guwahati College of Education received a fortunate opportunity of organizing and celebrating the Children's Day with much pomp and joy with the children of Adarsha Hindi School. Adarsha Hindi School is under the Rastriya Sarva Shiksha Abhiyan and is situated at the campus of the Gauhati University.

On this auspicious day all the teachers and students were gathered in the Adarsha Hindi School in the morning with a hope to celebrate the day with the students of the school. The programme was inaugurated by felicitating the eminent guests with a traditional gamosa. The chief guests were Dr. Ramoni Barman, WGCE principal Mrs. Gitanjali Choudhury and Principal of Adarsha Hindi High School and the other important guests were all the faculty members of WGCE. The occasion was enlightened when our principal madam planted a tree on the school ground.

The students of WGCE prepared many programs for the entertainment of the students. This included a group song, dance, short drama, quiz contest etc. Among the programs the most notable event was the pictorial chart presentation of the life of Pandit Jawaharlal Nehru. Thereafter some of the students of the school came forward to sing songs, to dance and some of the students also spoke a few lines about Pt. Nehru. Thereafter, all the students had their mid-day meal which was served by the students of WGCE.

Most of the students of WGCE had this experience of spending the children's day with the children in real for the first time. It was not only a memorable moment but also an experience which will help the students of WGCE in their coming days.

MEMORIES OF COLLEGE DAYS - NOSTALGIA (... In the words of ex-students.....)

Mr. Khokan Chandra Bose
Asst. Teacher
Bidya Mandir H.S. School
Joined as teacher in 1988
Batch: 1992-93

Memories-When I pursued B.Ed. course, I used to be the leader of the group in various activities. At that time, our college was running at BidyaMandir H. S. School. We spent some memorable days with our fellow B. Ed trainee friends. We also enjoyed a warm relationship with our respected teachers mainly Mrs. KamonaBarua and Principal, Mr. B. K. Nath. My most memorable moment in B. Ed. College was our picnic. We went to 'Chandubi' for picnic with our fellow trainees and faculty members. I could never forget those memories and cherish them till now.

Sangita Sengupta

Asst. Teacher
VidyaNiketan H. S. School
Batch: 2001-02

Memories-Memories of college days always brings a smile on our face. Those days are not forgettable. In the B. Ed. College, we learned many things. Teachers were very co-operative with the students. We enjoyed the co-curricular activities and orientation programmes a lot.

Bably Dutta
Asst. Teacher
Bidya Mandir H.S. School
Batch : 1994-1995

Memories-Participating in the co-curricular activities and becoming students again was very exciting. Those days were very beautiful and unforgettable. I learnt many new things from the teachers. Moreover, in the cultural activities getting first position in 'group-song competition' is one my beautiful memories of the days passed in the B.Ed. Training.

Arpita Das

Asst. Teacher
Vidya Niketan H.S. School
Batch: 2000-01

Memories - The memories of the B. Ed. College are truly unforgettable. We not only learned many things there but also enjoyed a lot. I enjoyed most the co-curricular activities and the picnic.

Barsita Sarkar

Asst. Prof.

West Guwahati College of Education

Batch: 2000-01

Memories-During those days we had curricular as well as co-curricular activities to be done. We enjoyed the field trip, the Saraswati puja, the orientation programme. It was compulsory to participate in the curricular activities and the students participated with all enthusiasm. Exams were taken after completion of every paper and exams were also given by the students with a lot of eagerness for the marks. Thus in the end, it can be concluded that the days were the hay days enjoyed and also experienced a lot.

Sumana Saha

Asst. Teacher

BidyaMandir H. S. School

Batch: 2006-2007

Memories- The days passed in the B.Ed. College have been very beautiful. The teachers were very co-operative and we learned many new things. The orientation programme was very enjoyable. Our group won the 1st position in the cooking contest. In

sports, I won the 1st prize in 'musical chair'. I cannot forget to mention the beautiful memories of the picnic with my fellow trainees and faculty members.

Mrs. Papor Das

Asst. Teacher

VidyaNiketan H. S. School

Batch: 2012-13

Memories- Truly, I can never forget the beautiful memories of the B. Ed. College and the moments spent during that time. There I have learned many things, even came to know about various unknown things too. The faculty members are friendly and co-operative by nature. In simple words I can say that, there not only we learned many new things but along with that we enjoyed a lot also.

Banashree Dey

Asstt. Teacher

Sunflower English High School

Batch: 2012-2013

Memories - The memories of the W.G.C.E. is one of the best part which would be cherished throughout. Not only we gained knowledge but also learnt many sourceful things. Starting from with the introductory session, to the visit to 'Amar Ghar', 'Hathishila', orientation, National seminar, workshops etc. with each programme we grew into a more responsible person and for this our Principal Mam and all faculty members helped us in each and every step. Not only had we enjoyed our work but also incult new qualities. □ □

Co-curricular Activities held During the Session 2013-2014

☆ LITERARY SECTION

Memory test:

- 1st - Monimala Shee
Bhumika Jain
2nd - Mouchumi Devi
Shilpa Mondol

Extempore Speech Competition:

- 1st - Moumita Karmakar
2nd - Bhrigumoni Bora

Quiz Competition:

- 1st - Jaymoti House (Members - Kajal Roy,
Annanya U. Baruah, Banti Hazarika, Dipti
Gogoi, Kapil Kalita)
2nd- Sankardev House (Members - Sumana
Dey, Bani Bhattacharjee, Bhumika Jain,
Monimala Shee)
3rd - Lachit House (Members - Dimpri
Handique, Priyanka Majumder, Priya
Dutta, Pranami Sarma)

☆ SPORTS SECTION (INDOOR)

Carrom Competition : (Girls)

- 1st - Jyotirekha Goswami
2nd - Archana Singh

(Boys)

- 1st- Bhrigumoni Bora
2nd- Hemanta Kumar

Chess competition: (Girls)

- 1st - Nipamoni Tayi
2nd - Nirupama Mazumder

(Boys)

- 1st - Priyabrata Sarkar
2nd - Sanki Sarkar

(OUTDOOR)

Balance Race (Girls) :

- 1st - Jyotirekha Goswami
2nd - Gita Kumari Gupta
3rd - Ankita Ghoshal

100 Meter Race (Girls) :

- 1st - Nipamoni Tayi
2nd - Nirupama Mazumder
3rd - Jyotirekha Goswami

Musical Chair

- 1st - Surabhi Boro
2nd - Ankita Ghoshal
3rd - Dipti Gogoi

200 Meter Race (Boys)

- 1st - Horen Bora
2nd - Khagendra Hazarika

Javelin Throw (Girls)

- 1st - Jyotirekha Goswami
2nd - Nipamoni Taye
3rd - Tribeni Bora

(Boys)

- 1st - Dhruvajyoti Patir
2nd - Nayan Moni Das
3rd - Khagendra Hazarika

Shot Put

(Girls)

- 1st - Nipamoni Taye
2nd - Jyotirekha Goswami
3rd - Sweety Saha

(Boys)

- 1st - Dhruvajyoti Patir
2nd - Paramananda Taid
3rd - Bhrigumoni Bora

Discuss Throw

(Girls)

- 1st - Jyotirekha Goswami
2nd - Nipamoni Taye
3rd - Surabhi Boro

(Boys)

- 1st - Dhrubojyoti Patir
2nd - Bhrigumoni Bora
3rd - Habibur Rahman

Kabaddi

Winner- Girls

- ☞ Nipamoni Taye
☞ Banti Hazarika
☞ Jwngthi Baglary
☞ Sweety Saha
☞ Manisha Hazarika
☞ Anupriya Banik
☞ Gita Kumari Gupta
☞ Dnaneda Ramchiary

Winner- Boys

- ☞ Khagendra Hazarika
☞ Bhrigumoni Bora
☞ Dhrubojyoti Patir
☞ Nabajyoti Debnath
☞ Subhendu Chaurasia

Go As You Like

- 1st - Manasi Ghosh
2nd - Gita Kumari Gupta
3rd - Mouchumi Devi

☆ **HOUSE-WISE COMPETITIONS**

1. Pictorial Presentation on MAHATMA GANDHI.

- 1st - Tagore House
2nd - Lachit House

2. Wall Magazine

- 1st - Tagore House
Lachit House
2nd - Sankardev House
Joymoti House

☆ **Inter-College Debate**

- 1st - Kalpa Jyoti Kalita (*K.R.D.College, Chhaygaon*)
2nd - Debolina Chakraborty (*Christianbosti College of Education*)
3rd - Kapil Kalita (*West Guwahati College of Education*)

Consolation Prizes-

- ☞ Banti Hazarika (*WestGuwahati College of Education*)
☞ Pajnasree Bhuyan (*Christianbosti College of Education*)

NAME AND ADDRESS OF THE TRAINEES OF 2013-2014

1. Monimala Shee: Hill view Road, Jyotikuchi, Lakhara Road, Guwahati (Assam)
2. Rumi Sut: Ghanhigaon, Lakhimpur (Assam)
3. Gayatri Sarma: Kamakhya Dham, Guwahati (Assam)
4. PayalSaha: Amingaon Railway market, kamrup (Assam)
5. Suman Thapa: Kundil Nagar, Dispur (Assam)
6. Kapil Kalita: Thekasu, Dudhnai, Goalpara (Assam)
7. Bhumika Jain: Goswami Building, Bara Bazar, Pandu (Assam)
8. Shilpa Mondol: Central Gotanagar, Maligaon (Assam)
9. Nipamoni Taye: BamunDoloni, Pohumora, Lakhimpur (Assam)
10. DiptiGogoi: Bahgorah, Mezanga, Sivasagar (Assam)
11. Bidisha Das: Kumarpara Panchali, Alakananda, Bharalumukh, Kamrup (Assam)
12. Amrapali Goswami: Nursery, Kamakhya Temple (Assam)
13. Manisha Hazarika: Bokaghat, Udainagar, Jorhat, Golaghat (Assam)
14. Gita Kumari Gupta: Maligaon, Goshala, Panitanki, Guwahati (Assam)
15. Pinkul Dutta: Haibargaon, Nagaon, (Assam)
16. Nandita Chakraborty: Pandu, Maligaon (Assam)
17. Nivedita Paul Choudhury: Nagaon (Assam)
18. Tribeni Borah: Pokamura, Bezgaon, Jorhat (Assam)
19. Sweety Saha: Lumding, Nagaon (Assam)
20. Dhaneda Ramchiary: Sialmari, Barpeta, Baksa (Assam)
21. Suhrittama Sengupta: Badal Nagar, Alipurduar Junction, Jalpaiguri (West Bengal)
22. Jyotirekha Goswami: Rangpuria, North Lakhimpur (Assam)
23. Janmoni Gogoi: Buragaon, Badalipur, Golaghat (Assam)
24. Archana Singh: Bishnu Rabha Nagar, Noonmati, Guwahati (Assam)
25. Bhrigumoni Borah: Beloguri, Howraghat, Karbi-Anglong (Assam)
26. Md. Habibur Rahman: Kholabandh, Barpeta (Assam)
27. Md. Sazzadur Rahman: Shimlabari, Rangapani, Bongaigaon (Assam)
28. Moumita Karmakar: Pandu, Guwahati, Kamrup (Assam)
29. Pranami Sarma: Soneswar, Kamalpur, Guwahati, Kamrup (Assam)
30. Bornali Bora: Raidingia, Kacharihat, Golaghat (Assam)
31. Monjuwara Ahmed: Chowdhury PAM, Mahtoli, Boko, Kamrup (Assam)
32. Hemanta Kumar: B.B.C. Colony, Pandu, Guwahati (Assam)
33. Pritilata Paul: Mathabhanga, Cooch Behar (West Bengal)
34. Bidisha Devi: Gopal Bazar, Nalbari (Assam)
35. Tanushree Dhar: Near Sankari Lodge, Nagaon (Assam)
36. Payal Dutta: Krishna Nagar, Hojai, Nagaon (Assam)
37. Kalpana Kalita: Bamuni Maidan, Baraachal, Guwahati (Assam)
38. Hasina Momotaz: Aklasalbari, Simlabari, Lakhimpur, Goalpara (Assam)
39. Moumita Mallick: Bagdogra, Darjeeling (West Bengal)

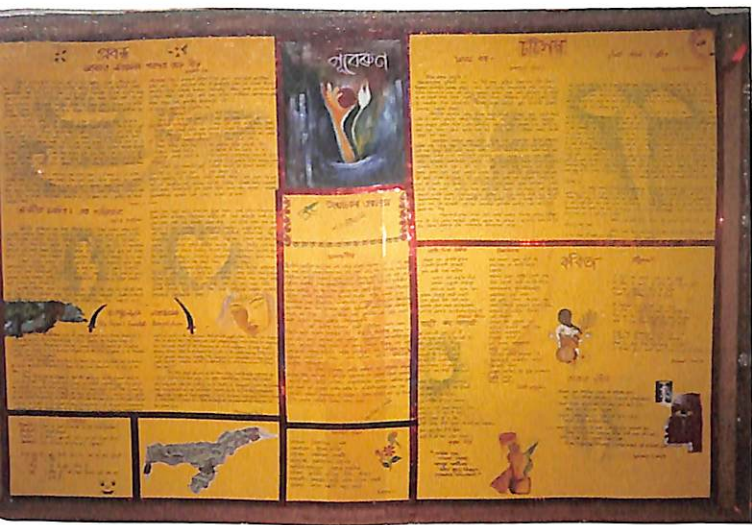

40. Debika Debnath: Rest camp, Pandu, Guwahati, Kamrup (Assam)
41. Kajal Roy: Jateswar, Falakata, Jalpaiguri (West Bengal)
42. Sumana Dey: Kalibari Colony, Lumding, Nagaon (Assam)
43. Anupriya Banik: Ananda Nagar, Adabari, Guwahati (Assam)
44. Jwngthi Baglary: Digholi Mazgaon, Langhin Tiniali, Dokmoka, KarbiAnglong (Assam)
45. Jahnabi Deka Barman: Nankarhaira, Nalbari (Assam)
46. Tumpa Kumari: Karbi Nagar, Jyoti Nagar, Guwahati (Assam)
47. Banti Hazarika: Shri Bhuyan, Letekupukhuri, Lakhimpur (Assam)
48. Debjani Dey: Sapatgram, Dhubri (Assam)
49. Bithika Roy: HojaiSaha-patty, Hojai, Nagaon (Assam)
50. Kangkan Maulik: Hatipukhuri, Rupohihat, Nagaon (Assam)
51. Rajib Sarmah: Puranigoraibari, Walguri BTAD (Assam)
52. Bornali Dutta: Gulagaon, Meteka, Sivasagar (Assam)
53. Neetumalata Boro: Kadamtoli, Japorigog, Dispur, Guwahati (Assam)
54. Bhagawan Das: Bhutnath Santipur, Hill side west, Bharalumukh (Assam)
55. Sanki Sarkar: Nabin Nagar, Fatashil, Ambari, Tiniali, Guwahati (Assam)
56. Pallavita Deka: Khajara, Gopal Bazar, Nalbari (Assam)
57. Shehnaz Begum: VIP Road, Shyambhumi, Airport, Guwahati, Kamrup (Assam)
58. Md. Sabinur Islam: Tatipara, Hazirhat, Dhubri (Assam)
59. Sanjida Yasmin: Satgaon, Ambari, Guwahati (Assam)
60. Narayan Chakraborty: Jateswar, Jalpaiguri (West Bengal)
61. Priyanka Majumdar: Pairaliguri, Dhubri, Jalpaiguri (West Bengal)
62. Mistu Rani Paul: American Colony, College gate, Pandu, Guwahati (Assam)
63. Durgamoni Mukherjee: Sajnapara, Dhubri, Jalpaiguri (West Bengal)
64. Sunayana Dutta: R. K. Apartment, opposite S.B.I., Ananda Nagar, Guwahati (Assam)
65. Manoshi Ghosh: Adabari Rly Colony, Pandu, Guwahati, Kamrup (Assam)
66. Mouchumi Devi: Bonai Chapani Gaon, Bonai, Jorhat (Assam)
67. Pretty Nepram: Janapath Farmgate, Khanapara, Guwahati (Assam)
68. Inamul Hashan: Askikandi Bhaitbari, West Garo Hills (Meghalaya)
69. Khagendra Hazarika: Khalihamary, Nawbaisha, Lakhimpur (Assam)
70. Dimpy Handique: Bazieha Gaon, Dhakuakhana, Lakhimpur (Assam)
71. Priyanka Biswas: Baradighi Bazar, Malbazar, Jalpaiguri (West Bengal)
72. Safin Alam: Kismatpur, Gowalpara, Baladmari (Assam)
73. Jharna Barman: Ramkrishna Palli, Bidhan Nagar, Siliguri, Darjeeling (West Bengal)
74. Nirupama Majumder: Kalibari Pukur par, Lumding, Nagaon (Assam)
75. Priyabrata Sarkar: Mayman Singhapara, Jateswar, Jalpaiguri (West Bengal)
76. Poojashri Borah: Kampur, Nagaon (Assam)
77. Rebecca Sultana: Mahamaya Nagar, Hatringimari, Dhubri (Assam)

78. Surabhi Boro: Gorchuk, Kamrup (Assam)
79. Arjun Tamang: Upper Dibang Valley, Anini (Arunachal Pradesh)
80. Subendu Kumar Chaurasia: Narayan Bhawan, Maligaon, Guwahati (Assam)
81. Bani Bhattacharjee: Near O. S. Building, Rest Camp, Pandu, Guwahati (Assam)
82. Homen Bora: Soru Kachri, Borholla. Golaghat (Assam)
83. Kanchan Bairagi: Charchura Bhandar, Bhanga Mali, Maynaguri, Jalpaiguri (Assam)
84. Mitali Das: Haibargaon, Nagaon (Assam)
85. Annanya U. Baruah: Bishnupuriya Bhawan, Ananda Nagar, Guwahati (Assam)
86. Jyotsna Khatun: At Pukuri, Nayahat, cooch Behar (West Bengal)
87. Kakheswar Boro: Kachari Solmari, Rongia, Kamrup (Assam)
88. Ankita Ghosal: R. K. Apartment, opposite S.B.I., Ananda Nagar, Guwahati (Assam)
89. Himadri Das: Bathan, Srihati, Sualkuchi, kamrup (Assam)
90. Dipannita Roy: Debottar Hazdaha, Kacharihat, Dhubri (Assam)
91. Nayan Moni Das: Pubdharapur, Azara, Kamrup (Assam)
92. Subrata Bhowmick: F.G.Colony, Pandu, Guwahati (Assam)
93. Paramananda Taid: Alimur Sumoni, Morrai Bebejia, Lakhimpur (Assam)
94. Hiram Ranjan Roy: Satvendi, Mainaguri, Jalpaiguri (West Bengal)
95. Priya Dutta: F.G. Colony, Guwahati, Kamrup (Assam)
96. Dhruvjayoti Patir: Panbari, Narayanpur, Lakhimpur (Assam)
97. Nabajyoti Debnath: Pub-Dhoniram Pathar, Hojai, Nagaon (Assam)
98. Santana Medhi: Duani, Morigaon (Assam)
99. Anindita Roy: Sushil Das Pally, Cooch Behar (West Bengal)
100. Gobinda Das: Muktipara, Falakata, Jalpaiguri (West Bengal)

□□□

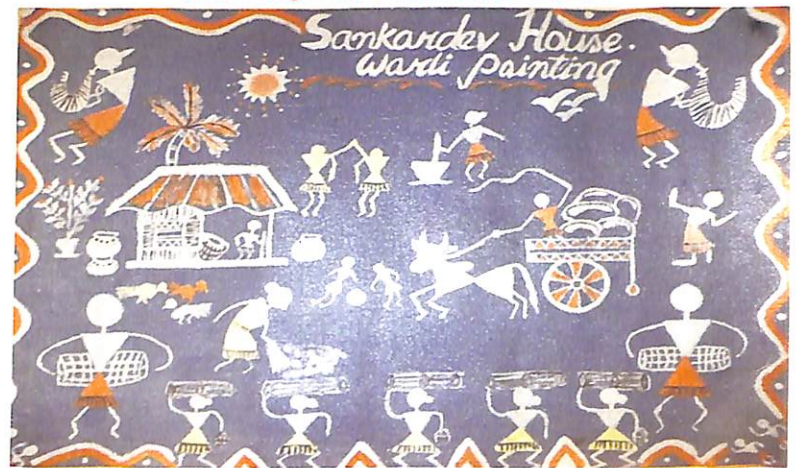
Wall Magazine of Lachit House

Wall Magazine of Sankardev House

Warli Painting

Warli Painting

Warli Painting

Wall Magazine of Tagore House

Wall Magazine of Joymoti House

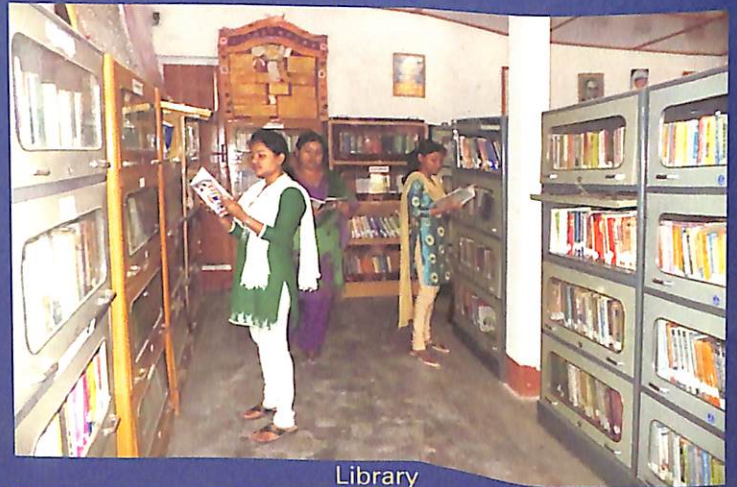
Main Building of WGCE

ICT Lab

Students' Outing in Chandubi

Library

Science Laboratory

B.Ed. Students of 2013-14